

کتابخانه
پشت کتاب
۱

۱۰۲۰۰-ن

کتابخانه مجلس شورای ملی

کتاب: تجرید عوامل الحاکمین
مؤلف: میرزا محمد تقی میرزا
موضوع: تاریخ

۱۳۱۸۴



شماره ثبت کتاب

۸۱۱۳۹

کتاب «فهرست شده»

۱۳۱۵۱

کتابخانه مجلس
شماره ثبت کتاب
۸۱ - ۳۹

بازدید شد
۱۳۸۵



مجموعه در کتب

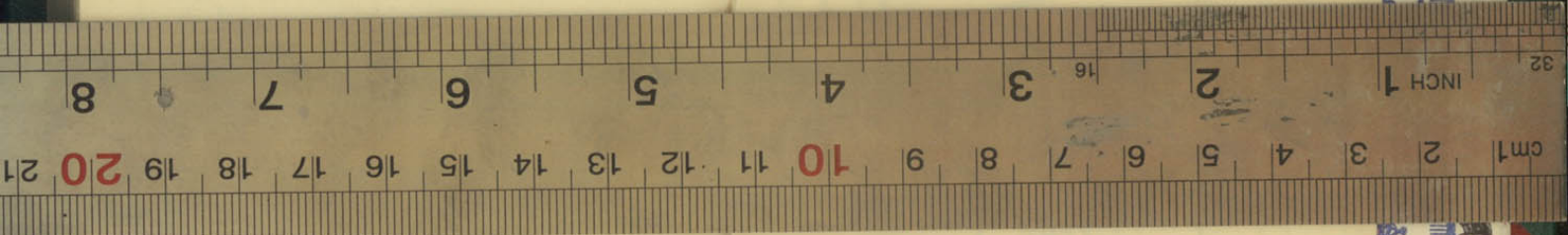
۱- عوامل ملایم

۲- عوامل سرد

۳- تحفه المبتدیان از شیخ علی بن حسین

کتابت چار فتنه

۵-۱۵۲۰۰



۱۱۴۹۰
کتابخانه «فرست»
۱۵۱

سوره
سوره بقره

واقعه

بناح بخیره

اسم

سوره بقره

دوح

ادعایه از جمله

اللهم

مردار شایع

مکتب اوم غزوات

ما موم از روز هجرت

والله اعلم

دله و در هر

بناح عده

معدن الفند و ارض

بمرد و موجود در

فقدون بنوط

اللهم صل على محمد و آله
صالحين و عترته الطيبين
الطاهرين الذين جعلهم
اللهم صل على محمد و آله
صالحين و عترته الطيبين
الطاهرين الذين جعلهم
اللهم صل على محمد و آله
صالحين و عترته الطيبين
الطاهرين الذين جعلهم

3-1020

وللبدل نحو لا تجزي نفس عن نفس شيئا
 ويعجز بعد نحو لثرتين طبقتين طبق احجلا
 بعد جلال ومعنى على نحو شعرك لا ين عمك
 افضل في حسب عني ولا انت د باقي
 ولاه مخفف لله ويكون اسما مع من لا
 نحو جلست من عزيمتك وحتى للاتباع
 مدخولها اما جزوما قبلها نحو اكلت السمكة
 حتى راسها او متصل بنحو نمت البارحة
 الصباح وتفيد مدخولها قوة نومات التام
 حتى الانبياء وضعفا نحو قد اتم حاج حتى المشا
 في حثاك يا بني الذي لا يبيد
 ريب للقلوب والاشياء على الفهم
 في حثاك يا بني الذي لا يبيد
 ريب للقلوب والاشياء على الفهم

هذا هو المعنى الذي
 في قوله تعالى
 لا تجزي نفس عن نفس شيئا
 يعني ان النفس
 لا تقدر ان تفعل
 شيئا من غير
 اذن الله تعالى
 والى ذلك ما
 في قوله تعالى
 ولا يظلمون شيئا
 يعني ان الله تعالى
 لا يظلم احد
 من خلقه
 والى ذلك ما
 في قوله تعالى
 ولا يظلمون شيئا
 يعني ان الله تعالى
 لا يظلم احد
 من خلقه

هو في قوله من اتي مع اقل وعلى الاستعلاء عام احشا وهو
 ما يشاهد نحو زيد على السطح او كذا وهو ما لا يشاهد نحو عليه
 دين ومعنى في نحو دخل المدينة على من عملة ويكون اسما
 ويلزمها من نحو من عليه اي من فوته فضلا نحو ان فوته
 علا في الارض واللام لاختصاص الملكية نحو المال لريدر
 غير الملكية نحو الحمد لله والتعليل نحو ضربته للتأريب و
 القسم في التعجب نحو شعرت لا يبقى على الايام دو جيد
 بشرى به الطيبان والاس والوقت نحو اقم الصلوة لذلك
 الشمس ومعنى مع القول نحو مال الذين كفروا للذين
 امنوا ومعنى الى نحو ضقتنا لبله صبت ويكون رتبة
 ردف لكم وفعل نحو لربها ومعنى النفع كما ان
 في على معنى الضر نحو دعالي ودعا عليه ويفتح في ا
 لاستعانة والتعجب والتهديد وكل ضمير الا الياء و
 كسر في غيرها وعن المجاوزة نحو هبت السهم عن القوس

هذا هو المعنى الذي
 في قوله تعالى
 لا تجزي نفس عن نفس شيئا
 يعني ان النفس
 لا تقدر ان تفعل
 شيئا من غير
 اذن الله تعالى
 والى ذلك ما
 في قوله تعالى
 ولا يظلمون شيئا
 يعني ان الله تعالى
 لا يظلم احد
 من خلقه
 والى ذلك ما
 في قوله تعالى
 ولا يظلمون شيئا
 يعني ان الله تعالى
 لا يظلم احد
 من خلقه

وبالبيان نحو

فقيرا اغنيه ولها صدمه كل يوم يحصى بنكره مضمونه
 وفضلها ماض محزون غالباً محزون عصب كسرها
 وقد دخل على مفرهم ميمير بنده من صوبه على طوق ما
 ما قصد افراد وتثنيه وجهها تدي كين وتايشا
 وقد تحققت خور لا يوزد زيد على القسطين
 العلى بالباقد على في القسطين
 زديين وبعلا واما وا
 مفر من
 مفر من
 مفر من

فقد دخل عانده موصوفه ونفعلها كنفعلها خشي

وبلده ليس لها ليس الا العاض وال العيسى
 والواو
 للقسم عود الله
 من فعلت كذا ويجزى
 بجثى بالظاهر يجزى
 فعله ويجزى
 الطليل يقال ذك
 والله وحده
 ويجزى بلفظ الله ويجزى فعله وشده

السؤال

السؤال نحو شعرت الله يا طببات القاع قد
 قلن لنا ليلامى منقن ام لسا من البشر والى
 للقسم اعم منها نحو لا اقسام بيوم القيا منه
 اخبرني ولا بد بجواب القسم في غير السؤال
 من احدكم اربعة الاثم وان وما ولا ولوه
 تقدر يا نحو تا الله تقنق تذكر يوسف اى لا
 ذفتو ويجذف الجواب اذا توسط بين اجزاء
 ماوية له عليه او تا نحو عنها نوزيد والله قائم
 وزيد قائم والله والكاف للتشبيه نوزيد كما
 الاسد وللتعليل نحو قوله نعم واذكروه كما هلك
 ويلحقها ما الكاف نحو شعراخ ما جد المخرنق
 يوم مشهده كما سفعه واخنه مضاربه والى
 لمصده يرخو دناهم كما دافو والزايده نحو زيد
 كما ان عمل اخوك ويكون خالده لقوله لعا

السؤال
 القسطين
 العلى بالباقد
 زديين وبعلا
 مفر من
 مفر من
 مفر من

ليس كمثل شيئي وتدخل على الضير على قد خوت
 الا كانا ومد ومنذ لا بداء الغابت الماضي
 نحو ما رايتك من يوحنا او منذ يوم الى والظنية
 في الحاضر نحو ما رايتك مني يومنا ومنذ
 شهرنا واختص منذ ومنذ بالظاهر ويكونا
 اسمين بمعنى اول المدة فيليب ما الفرق نحو
 ما رايتك منذ يوم الجمعة اى جميعا فيليب اما
 فقد نحو ما رايتك من يومان او ايام فهما مبتدأ
 وما بعدهما الجز وحاشا وعد وخلا للاس
 سثناء اى اخرج شيئي عن حكم ما قبلها
 ساء القوم حاشا وعد او خلا زيد وتكون
 افعالا قنصب ما بعدها على للفعلية والفا
 ليستر فيها وجوب الجملة منصوب بزمحل على
 الحالية نحو جاني القوم حاشا وعد او خلا

زيد وتدخل

زيد وتدخل على الاخيرين ماء المصدرية فالجملة
 في تاويل المصدر منصوبة على الظرفية بتقدير
 لوقت خوجاني القوم ما عد زيد او ما خلا عما اى
 وقت عدم زيد او وقت خلوه عن عمره ومنه
 الاسم هما جعلها ان ذلك فانك لا بد حرف الجز
 من معلق الا الحرف الزايد نحو كفى بالله شهيد
 شهيد اقول وكان رب والكاف وحاشا وعد
رخلا التوق الثاني حروف مشبهة بالافعال
 وهي ستان وان وكان ولكن وليت ولعل تد
 على البداء والجز فتنصب الاول اسما وترفع الثاني
 جزا وما سوى ان المفتوحة صدر الكلام لها
 التوسط فالاولان لتأكيد الجملة لكن الما
 المكسورة لا يغيرها والمفتوحة مع جملتها
 الحكم المفرد نحو ان زيد قائم وبلغنى ان زيد

لاك وقد تحققت فان المسورة قد تعمل نحو ان
كل ما لا يكون منسوبا اليك اعماله لم وقد نلغى قبلها
انما هي في يد الله رب العالمين ويد علمه النور
تطلب بالمحبة يراها الله كالقوى
علمت ان سيقوم او سيقوم
او قد تفت او لا تفت
يا ارحم الراحمين

مع غير المنصرف فلا نحو بلغنى ان ليس زيد فاما
ليس للانسان الا ما سعى وتكره ان فعلين نحو ان زيد
وان بان زيد وتكون المسورة اسماء نحو سمعت ان زيد
ولكن لا تستدل بالعين لانها حارة وكان
وقد يكون في الاستدلال
كلامين متغايرين نحو جانبي زيد لكن عسر الميمجي
فانغنى

كلامه على منصرفه
كلامه على منصرفه
كلامه على منصرفه
كلامه على منصرفه
كلامه على منصرفه

فانغنى ويجوز معها مطلقا الواو والمعطف والاعراب
على خلاف فيها نحو وما كفر سليمان ولكن الشياطين
كفروا وليت الممتحن ويعم الممكن والمحال نحو ليت زيدا
فاضل شعر الا ليت الشباب يعود لنا يوما فاجزم بما
فضل الميثب واصل المترجي ويختص بالممكن نحو لعل
زيدا فاضل وفيها لغات منها على قال الله تعالى
فذلك نأمله بعض ما يوحى ويلحق الكل ما ذكرها عن
العمل على الاضغ نحو انما زيد فائم وانما فائم زيدا
وجه مشابهة تلك الحروف بالادفعال انما مثلها لفظا
ومعنى انما لفظا ولكن بانه ثلاثية واربعية وخامسة و
مبنية على الفتح وموازنة لها مدعنة وانما معي فلكونها
بمعنى جمفت واستدركت وشبهت وقويت وترجبت
الترجى الثالثة ما ولا وان المشبهات بليس في الفتح
الدخول على البداء والجزم نزع الاسم وتنصب الجزم مثله

وكلامه على منصرفه

وما اشبه من لا يكون ما انتفى الحال بخلاف لاوين ثم ما عمل
 مطلقا ولا تختص بالتركات مثل ما زيد قائما وما احد
 خير منك ولا بعد افضل منك وقد تكرر التاء مع لاقى
 لاجيان للتأنيث او المبالغة فيجب حذف احد معموليها
 والاشهر الاسم كقولنا تعالى ولات حين مناس اي ولات
 الحين حين مناس وكقولنا نشاء وندم البقات ولات
 ساعة مندم اي ولات نشاء ساعة مندم وان جعله تليلا
 كقولنا ان هو مستويا على احد واذا انتقض النفي او تقدم
 او زيدان بطل العمل نحو ما زيد الا قائم وما قائم زيد وما ان
 زيد قائم وقد يكون الاستغراق نفي الخبر فيعكس العمل ان
 يلهمها نكرة مضافة او مشبهة بها نحو لا غلام رهبا افضل
 منك ولا عشرين لك ومع الافراد البناء على ما نصب
 به نحو لا مسلم او مسلمين او مسلمات وذا وفي التعريف اب
 الفصل بينه وبين الاوصاف المرفع والتكرير نحو زيد في المنار

لا يرفع الا في
 الالف
 والواو
 والياء
 والهمزة
 والواو
 والياء
 والهمزة
 والواو
 والياء
 والهمزة

دلاع

واظلم والواو به نحو مع خطا استوى الماء والحمد
 الخشبة وكذلك وزيد اكرم وليستمر منها
 هاهنا فحذف لامه والاشياء والاشياء وادخلها
 المستثنى وما اعتبره غاية له في الحكم المستثنى منه
 منه وشروطه ان يكون المستثنى في كلام تام
 اي ذكر فيه المستثنى منه موجب نحو جاءني الفقيه
 الا زيد او فقد ما على المستثنى من نحو ما جاءني
 الا زيد احد او منقطععا اي غير داخل في
 المستثنى منه قصد نحو ما جاءني احد الاحرار
 ويجوز نصب وخطاب البديل اذا كان الكلام تاما
 تاما غير موجب نحو ما فعلوه الا قليلا والاقليلا
 ويعرب على حسب العوامل اذا كان مقترنا
 اي لم يذكر معه المستثنى منه مثل ما لم يبي
 الا زيدان لست الا قائما وما مرت الا زيد

ضرب

بشيء نبيه قبل انتصاب المستثنى ليس بالآبل يفعل
 مقدر لا استثنى وقبل بالذكور بنو سطران
تتم قد يستثنى بغير وسوى وسواء
 والمستثنى بها مجردا بالافادة ويعرب غير اربا
 كالمستثنى بالاعلى التفصيل وسوى وسواء
 ينصب على الظرفية ويجا شأ وعدا وخلا وما
 عدل وما خلا على ما مضى وبليس ولا يكون
 نحو سيجي اهلك ليس زيد ولا يكون بشا
 فالمستثنى بهما نصب على الجزية والاسم مستر
 فيها وجوبا والجملة منصوبة المجرى على الحالية
 وبلاستين نحو اكرم القوم لاستين يدا اوستا زيد
 بقدر لا وفي ما بعد ها ثلاثة اجزا الرفع على
 الجزية لبتواء محروف وما فيها موصوفه او هو
 صولة اي سى الذي او شئ هوزيد موجود

لولا
 ان
 كان
 في
 قوله
 لا
 يكون
 بشا

و
 لا

والجر على اضافة سلمية وما زائدة اي لاسى زيد
 هو موجود والجملة حال في الحالين والنصب على
 الاستثناء فيكون لاسيا منقولة عن اصله
 لا واين ميقانا على ما كانت عليه وهو
اعرابا ومعنى النوع الخامس حروف
تنصب الفعل المضارع وهي ان وزن
 واذ فان نحو ان تصوموا خير لكم ونحو
 على وجه اخر غيرها كالمحقة من لا تنقل نحو
 علم ان سيقوم والزائدة نحو فلما ان جاء ال
 البشير والمفسرة على هو بمعنى القول لا
 صريح نحو نادى نيا ان يا ابراهيم والى بعد
 العلمى المحقة لا الناصبة وفي ما بعد
 النطق وجرها نحو ظنت ان لا يقوم واذن
 جواب وجزاء وتنصب مستقبلا ان المراد

لا
 ولن
 تنقل
 الى
 مستقبل
 وتنصب
 مطلقا
 نحو
 ان
 ابراهيم

على ما سبها كقولك اذن تدخل الجنة لمن قال سلمت
 وبلغ مع الحال والاعتقاد كقولك لمن يجازيك اذن
 ويدخل على الصبيغ مطلقا نحو لا يفرحون
 يدخل على فعلين ليسمى الاول شرطيا والثاني
 جوازا فيجزم ما كان مضارعا وفي ما قبل ما
 وجهان نحو ان تفرح اقم وان تفرحت وان قمتا
 فم او قوم **فوايد** لا اولي فيما عطف على المجرم
 بجرم والعطف بالعطف والنصب بالجرم
 والرفع على الاستيناف نحو ان تاتي اتيك
 فاحدثك وفي ما عطف على الشرطا
 المجرم الا لان **الثاني** يجوز حذف شرطها
 لا نحو **والا اقم** **الثالث** كثيرا ما يعطف
 جملتها على محذوف كالمو الشرطي نحو تصلي
 وان كان درجتها اي ان كان زاييدا وان كان

على ما سبها كقولك اذن تدخل الجنة لمن قال سلمت
 وبلغ مع الحال والاعتقاد كقولك لمن يجازيك اذن
 ويدخل على الصبيغ مطلقا نحو لا يفرحون
 يدخل على فعلين ليسمى الاول شرطيا والثاني
 جوازا فيجزم ما كان مضارعا وفي ما قبل ما
 وجهان نحو ان تفرح اقم وان تفرحت وان قمتا
 فم او قوم **فوايد** لا اولي فيما عطف على المجرم
 بجرم والعطف بالعطف والنصب بالجرم
 والرفع على الاستيناف نحو ان تاتي اتيك
 فاحدثك وفي ما عطف على الشرطا
 المجرم الا لان **الثاني** يجوز حذف شرطها
 لا نحو **والا اقم** **الثالث** كثيرا ما يعطف
 جملتها على محذوف كالمو الشرطي نحو تصلي
 وان كان درجتها اي ان كان زاييدا وان كان

الذي ليس به المجرم

السيف

على الغائب

الذي ليس به المجرم
 السيف
 الذي ليس به المجرم
 السيف

١٥
١٧
١٨
١٩
٢٠
٢١

التي في يد القائم
التي في يد القائم

درهما الدم الضيف وكان كافر اي لو كان مؤمنا
وكان كافر الراية الجراد ان اصنع جعله ط
القاء كالتحليل كالمسيرة
الطليبة والقفل
الياسمين والبنان والوز
فاذا كان ماضيا لفظ
امسي

نبي قد ينسج والا كالحسان تحنان ضربني ق
النوع التابع اقوال تسمى الاقوال الناقصة
تدخل على التبدل والجند تدفع الاول اسما
دماض ق دماض ق دماض ق
دماض ق دماض ق دماض ق
دماض ق دماض ق دماض ق
دماض ق دماض ق دماض ق
دماض ق دماض ق دماض ق

ولم يكن فكأن لبعث الخبر الاسم نحو كان زيد
قائما ومعنى صار نحو شعر بنبها فقصر
كانها فظا الحزن قد كانت ضراحا بيوظها
المط
بر
الم ومع
الم ومع

ويكون فيها ضميرا لشان كقول شاعر اذا امت
كان الناس صنفان شامت واخر من بالذي
كنت اصنع وقامتة بمعنى ثبت ووقع محو
وكنت الكاشنة وزائد نحو كيف تكلم من كان
في المهد صبيا وقد تحذف اما وكدها نحو
منطلقا ان طلقت اي لان كنت منطلقا
انطلقت او مع احد معمولها نحو ان خيرا
منصوبين او مرفوعين او مختلفين او مع ما هو
افعل هذا املا لا اي ان كنت لا تفعل فغيره زيد
ما عوضا عن المذوف وقد يحذف النون من مضارعها
سور المزوم اذا لم يتصل بضمير بارز ولم يسكن ما بعده
مثل ولم الى بغيا وصار وهو الانتقال نحو
زيد غنيا ويكون تاقتم صار زيد الى عمرو
اي انتقل اليه واصبح وامسى واصبح لاقتا

بهم نون قلب

مضمون الجملة باوقادها وهو الصباح والمساء
والضحى نحو أصبح أقامسى أو أصحى زيد امير
اي قام في جميع نهاره او ليلة
على فله نحو ظلت اوتيت مكان
ليللا وما زال وما برح وما فتى وما فتى
لاستمر ثبوت الجمل اسم تقول ما زال
كربما اي استمر كره وكن الخواتم ويبنى
النفى ولو تفقد يلقى تالله تفقد تدكر يوف

دمادام

مفرد
مفرد

دمادام للتوقيت وما فيها مصدرة وقيل كلام
نحو اجلس مادام زيد جالس وليس لقي مضى
المعنى حاله نحو ليس زيد بخيلا ويجوز تقديم
ليما تضاد فاقلة يسمى تلك الاحوال افعال التفضيل
لافعال التثنية بالرفع كما في الاحوال
اقوال المقاربة وهي كالتأنيص الآنة التزم
في خبرها المضارع الآماشة وهي عسى وحكى
واخلوق وكاد وكرب وارسل وانشا

مفرد
مفرد

وتلقوا وقد علق
 وجعلوا في اسمها
 وهي التواخيلا اسمها
 حصولا او اخفا فالاول عيسى وخرى
 خلوق وتغيرها مع ان عيسى زيد ان يقوى ويجزي
 خذ ان في خبرها واذ انزل المصلح حتى ان يفيق زيد
 ويجعل التمام والتقصي مخوي زيد ان يقوى واخلاق السماء ان
 يقوم وقلت في حواشي الثالث النبوة في اولها
 وانما وجعلوا حذو علق الثاني مجدي في اولها
 ان لا نقا الحال وان لا استقبال ولم اصح لي يتعمل
 من تلك الافعال الا يكاد ويوشك ومعها
 اسم فاعل النوع التاسع والتمام ويجوز جعلها
 اسمها

لا يفتقر

عظاما نوعان احدهما الفاعل والاخر المخصوص با
 حدهما وهي اربعة نعم وصحة اللذخ وساء
 وبشي للذم فنعم فاعلها اما معرف باللام
 نحو نعم الرجل زيد او مضاف اليه نحو نعم غلام
 الرجل زيد او مضمرة بهم غير بنكرة منصوبه
 نعم جلا زيد او بمثل فتعاهي مفعولها
 اما مبتداء وما قبله الجز او خبر مبتداء وكذا
 وجوبا وهو او هي وابهام الضمير اما هو
 الثاني دون الاول وساء وبشي مثلها
 وقد يحذف المخصوص مثل نعم العبد اي
 وجبنا نحو جسد الرجل زيد وجب فعل
 ذلك فاعله والرجل صفة للفاعل وقد يحذف
 الصفة ويؤتى بضمير افعال قبل المخصوص
 او يجعل مطابقا له في الافراد والتذكير فيها

الاصناف العشرة في الالف واللام والسين والهمزة

فوجدوا رجلا او اركبا زيد ووجد زيد رجلا او
 لاكبا ووجد ارجلين وراكبين الزيدان
 الزيدان رجلين او راكبين وهكذا البواقي
 النوع العاشر افعال تسمى افعال القلوب
 وافعال التنق واليقين تدخل على البستر والامر
 الخبر وتنصيرها على المفعول به وهي علمت وتلا
 ووجدت لليقين وحسبت وخلصت وظننت
 للشك وزعت لهذا تارة ولذا اخرى نحو علمت
 زيد فاضلا وحسبت بكونها وزعت بشرها
 وهكذا ساير تصاريفها ويحوز ولا يحوز
 الاقتضار على احد معمولها ويحوز حذرها مع
 نحو من يسمع يخجل اي يخجل مسموعه صاد فائدة
 والحق بها افعال اخرى كاعطى وكسى وصعد وسمى
 اعطيت زيد درهما وكسوت جبة وسميته

وافعال

وافعال التنصير كصبر وجعل وردد وتلا وتخذ وما
 يتصرف منها نحو واتخذ الله ابراهيم خليلا النوع
 الحادي عشر اسماء تسمى اسماء افعال وهي انواع
 منها ما يرفع على الفاعلية فقط ومنها ما يرفع على
 المفعولية ايضا ومنها ما يرفع على الوجهين اما
 الاول فعلى ضربين احدهما ما يجعل في التصير
 امين بمعنى استجب هيت بمعنى اسرع وفي التنز
 التنز هيت لك وقط انسر نحو اعط درهما
 وفارق جزائية والنزط عذوفاي اذا اعطية اعط
 درهما فقط واف بمعنى اتفبر نحو ولا يقل لهما
 ان ووي وواها واهما بمعنى اتجب نحو
 كانه لا يقل الكافرون واها واهالا وتاينها
 ما يجعل في المنه ومنه هيران نحو هيران
 الامراي يجعل وشتان زيد ويحوز

افعال

ای اثرنقا و نقول شتان مازین و عمر و شتان
 پنهان و سوعان خفی سوعان زید ای سوع و فی المثل
 سوعان ذاهالة و اما التانی فکلمات منها
 روید بخو روید زید ای امهله و روید ای
 مهله هم روید مصدر و فی قولهم ساند
 روید حال ای سار و روید یعنی او نعت المصنوع
 تقدیر کما فی قولهم سار و سیراد و لفظ
 و علیک نحو علیک زید ای الزمه و فی الحدیث
 علیک بصلوه اللیل و یله نحو بلیه زید ای دعه
 و فی قولهم بلیه زید مصدر مضاف و لکن
 نحو و نزل زید ای حزه و امامت نحو اما
 زید ای تقدیر و حیثه نحو حیثه التریب
 ای ائیه و هاء نحو هاء زید ای حزه
 و فی التثنی بل هاء ماقرو کتابیه و اما

الثالث

الثالث ففوق هلم جرا ای تعالی تجزأ و هلم شهدا
 شهدایکم ای هاتوهم و منه نعا یعنی الامر کنزال
 ای انزل و قول الامس ای انکر و هلم کما
 سا اما لازم التعریف کنزال و بله و امین
 اما لازم التثکیر نحو ها و اها و جابین الا
 کص و صید و مه و مه و اف و اف فانون نکره
 و معاری معرفه النوع الثانی عشر استقام
 المضارع علی معنی الشرط و تسمى کلم الحجاز
 و هی متی و اذما و حیثما و ابن و له و ههنا و ما
 و عن و ای و کبما و اذ و لا یجزم فی اذ و حیث
 الا مع ما فی و اذما للزمان نحو متی تقم اقم
 و اذما تقم اقم و ابن و حیثما للمکان نحو ابن کنی
 کن و حیثما تخرج اخرج و ای کنی و ابن نحو ای
 تقعد اقعده و له تقم اسم و ههنا کنی نحو مها

مشهد

نشأ فراساً في قبلي بسيطة وقيل مركبة امان ما
 والزائدة فقلبت لف الاملى هاء مخترجا عن التكرار
 ومنه وما الشطبة كانت قبل لك استفضل
 ما افضل فقلت منه ما افضل وهو الذي
 في معنى تقوا بمعنى القائل بغير القليل
 واي كذلك بمعنى القائل بغير القليل
 زيدا وان كان في معنى التقوا بغير القليل
 لا في التقوا بغير القليل
 الكان والحال نحو ان زيد بمعنى ابن هو وكيف
 هو وبمعنى معنى لك استفهامية نحو اني افلا
 وهما الاستفهام الثاني نحو مهالك الليالي
 بمعنى ما في مهالك من المهبة المشروعة

وما افضل فقلت منه ما افضل وهو الذي
 في معنى تقوا بمعنى القائل بغير القليل
 واي كذلك بمعنى القائل بغير القليل
 زيدا وان كان في معنى التقوا بغير القليل
 لا في التقوا بغير القليل
 الكان والحال نحو ان زيد بمعنى ابن هو وكيف
 هو وبمعنى معنى لك استفهامية نحو اني افلا
 وهما الاستفهام الثاني نحو مهالك الليالي
 بمعنى ما في مهالك من المهبة المشروعة

انقل

انقل وما للاستفهام نحو ما هذا او موصولة
 مرتب ما محبب لك او صفة نحو من ينتر مرثيا
 ما او موصولة نحو فيه وما فيه وما متبوعا
 احسن زيد واي مثل ما الا في التام وهو مثل
 اي الا في الصفة وما ومن قد يعان طيان
 في المعنى فتكون ما الذي الحقوق نحو والتم
 وما بناها ومن لغرض في العقول نحو ومنه
 من يمشي على اربع واما الجزم بكيفية اذا فتا
 ذ **بشها** الاقل كيف للاستفهام الحال
 وينفع حالا او جزا او مصدر او نحو كيف سرت
 راكبا ام را جلا وكيف انت وكيف قرأت
 ام جمل الثاني اذا المضي نحو وادار في اراء او
 انفضوا اليها **وكول** قائما وعاملها الجزم وتكون
 الحال بعد القسم نحو والليلة اذ يعني وشيئا

منه ما افضل فقلت منه ما افضل وهو الذي
 في معنى تقوا بمعنى القائل بغير القليل
 واي كذلك بمعنى القائل بغير القليل
 زيدا وان كان في معنى التقوا بغير القليل
 لا في التقوا بغير القليل
 الكان والحال نحو ان زيد بمعنى ابن هو وكيف
 هو وبمعنى معنى لك استفهامية نحو اني افلا
 وهما الاستفهام الثاني نحو مهالك الليالي
 بمعنى ما في مهالك من المهبة المشروعة

المعنى في اللغة العربية

يضاف الى الجملة وتكون للفتا جاق فيقع بعلمها المبتدأ ^{في} ^{الجملة}
 نحو خرجت فاذا السبع بالبا فصيل ^{نما} ^{وقيل} ^{مكان} و
 ناسبة معنى فاذا التهم من الفهمى والثمانين ^{نحو}
 خرجت فضا جاة مكان ^{وقوف} ^{السبع} ^{ان} ^{ما} ^{تكله}
 الظرف من هذا الكلام شرط للنصب بما يعلمه ^{شرا}
 او جزاء واستغنى ما ان كان بعلته فعل فان كان
 اسما مجزوا وهو اذن خبر ومن الشرطية انابع
 اسما فبتلك او فعلا فان لم يشغل عنه ولا يمتنع
 ففعل نحو من تكلم ^{الكرم} فان اشتغل فان فيها
 فالابتداء ^{نحو} ^{من} ^{تكلم} ^{من} ^{يخبر} ^{قوله} ^{وان}
 نصب بطيب عنيه فالوجه ^{نحو} ^{تكلم} ^{الرمه}
 ومن تكلم ^{علامة} ^{الكرم} ^{والاستغنى} ^{مبتدأ}
 ان استغنى اسما فبتداء او فعلا ^{نحو} ^{تكلم} ^{الرمه}
 وما اتي كذلك ونصب الى على الفعل على

ح

حسب العوامل ومع الاسم قد تنصب ^{جرا}
 اى وقت سفار واذا كان اسم الشرط مبتدأ ^{فجزء} ^{الشرطية}
 والجزاء او كلاهما وهذه المبتدأ لا يرفعها ^{الفعل}
 الثالث عشر اسما للكرات ^{شباب} ^{الكلمات} ^{على} ^{التميز} ^{وهي}
 كم وكذا وكان ^{يعنى} ^{المعرد} ^{وبعض} ^{المعرد} ^{فكم} ^{تكون} ^{استغنى}
 والجزئية والاستغنى ^{مبتدأ} ^{تعب} ^{بلا} ^{فصل} ^{ومع} ^{نحو} ^{كم}
 جلا فى النار ^{وكم} ^{فى} ^{النار} ^{رجلا} ^{مع} ^{رف} ^{الجزئية}
 نحو ^{كم} ^{در} ^{رها} ^{ودر} ^{هم} ^{اشترت} ^{اما} ^{والجزئية} ^{وهو} ^{للشم}
 للتكثير ^{فمع} ^{الفصل} ^{بالجملة} ^{تنصب} ^{وجوبا} ^{كم} ^{نالى} ^{منهم} ^{فضلا}
 وبالرفوف وشبهه ^{على} ^{المتار} ^{نحو} ^{كم} ^{مندر} ^{واو} ^{الى} ^{اليد}
 رجلا ^{وبد} ^{ونمر} ^{حلا} ^{بخر} ^{على} ^{رب} ^{حمل} ^{التقصير} ^{على} ^{التقصير} ^{والنقصير}
 نحو ^{كم} ^{رجلا} ^{كم} ^{لقينة} ^{وتيم} ^{ينصبون} ^{لها} ^{عميرا} ^{لا} ^{استغنى}
 نفر ^{والجزئية} ^{نفر} ^{او} ^{يجمع} ^{وقد} ^{يجزئ} ^{فيها} ^{نحو} ^{كم} ^{رجلا}
 وكم ^{من} ^{قربنة} ^{اهلكها} ^{وقد} ^{يجزئ} ^{نحو} ^{كم} ^{مالك} ^{كم}

ضريبة وكاتبين كالمخبرية في التي فكثير ودخول
 من على خبرها ويتصدد وينصب غالباً نحو كاتبين
 رجلاً عندي وكاتبين من قرية اهلكتها وفيها
 لغات وكاتبين وكاتبين بالكاف وكاتبين وكاتبين
 كاء كجائي وكاتبين وكاتبين وكاتبين وكاتبين
 تنصب غالباً نحو عندي كذا درهم او قد يجرى بالاف
 نحو عندي كذا درهم وقد يرفع ما يجعله على اليد
 نحو عندي كذا درهم وقد يكون كناية عن غير العدد
 نحو نحو جيت يوم كذا فهو مضاف اليه واما العدا
 فهو من احد عشر الى تسع وتسع وتسعين فواحد
 احد عشر وكذا وله تسع وتسعون مجزئاً **قريباً** اذا
 اسردت التخصيص على كناية شئ فنقول رجل رجلاً
 مثلاً ثم ناتي بالعدد وما يميز على ما نقلت النظم
 بعد ما جاوزت الاثنى عشر مجموع وعبر وضمير على

علا كان فيها

ما كان منها قد اضيفت الى مائة بفردها وتسمى في بعض
 عشر فردي الصباحي تقع وتعين المعتبر والمجاز من تقع
 ولعين فرغته زافر داتير واما الكيفية تدرك الاعداد
 فعلى ما نصبت ابن سبيل المصطفى ثلث وسبعة
 ذكر انت بعكس ما اشتهر وفي الاثنى عشر قبلها وكذا
 بعد هاما هو القياس جري كل تلك الثمان في التركيب
 ما خلا العشرة ما استترا واد في العشرة كسب
 في سوا كلها سواء ترى واذ سمعت العوام **المتعدى**
 عية فاستمع السبع القياسية فالنوع الاول منها
الفعل ما ذكر وهو مطمح ومجرب والمعلوم كان
 او متعدى يرفع اسم من قام به على الفاعلية وينصب
 من وقع عليه على المفعولية نحو ضرب زيد عمراً **والنوع الثاني**
 والملازم مثله في الاول دون الثاني اذ هو ما قام
 ولم يقع فوقه عمره والفاعل انا ظاهر وقد ظهر

فالمتعدى

مضربا زوا مستورا لا تستر بجنب في فوات ضرب
ولذا ضرب ونحن نضرب واخر ب انت وعما انما
زين وفي عدا وتلا وليس ولا يكون واسما لا افعا
ما كان لغير الماني ويجوز فاعلا ها هو ضرب وهو ضرب
وهي ضرب وهي ضرب والمفعول اليه يكون ظا
نحو ضربت زيداً ومضمر بارز لا غير ضربت به ولا
قد يتبعه الى واحد وهو كثير والى اثنين ثانيهما
ول ادفعه وقد من والى الثالث وهو اعلم وارى
واننا ونجر واخر وحدت فاعلمت زيداً عمراً فلا
وان لم يكن وقد يكون فاعلمت ويدكر الاخران
مثلاً زمان كفعول باب علمت وله معمولات اخرها
منهين بات فيها ما هو معناه وسمى مصدره ومفعول
نحو ضربت ضرباً وقعدت جلوساً وقت مثل قيامك وفيها
ما هو واقع فيه من زمان او مكان وسمى ضرباً او

مفعول

مفعولاً فيه نحو مات يوم الجمعة وصليت امامك ومنها
ما هو فعل لا محله وسمى مفعولاً له نحو ضربت ياد ياد وسمى
عن المرحبنا ومنها ما هو فاعل له ومن يرفع الايديها من ذات
فنها غا اشتغل الراس شيباً وطاب زيد نفساً وادى ابوه ودا
وعلمنا ما يرفع الايديها عن ذات مذكوره هو معمول القسم
اخى من العياضيات سبى انشاء الله تعالى وكلاهما سمي ضميراً
ولا يكون الا نكرة ومنها ما بين هيمته الفاعل منه صفة
منه والمفعول عنده وقوعه عليه ويسمى حالاً نحو جئت او
دايتها لا كنه ودايتها كين وقد عين فاعلمها احبها لزيد
عظها الى حفة ويجمع بدهم فصاعداً للمصاحف اي فاد
صاعداً وتلزم النكارة ومنها المنسوب بنوع الخافض
جاءتني ولتسفن رمل اي جاء وصاعب الخافض في الرمل
اما المفعول معه والمفعول المستثنى فليسا في معمولاته
بل عاملها سماعي كما قلنا وما المجهول في فليتي عن

مفعول

من يبين
 المعلوم بغير
 الصفة بغير الفاعل
 ويقام له معلوم مقامه وتقع به
 وليتم بفعلها والميم فاعله ولا يصلح له
 الت الثاني من باب علمت ولا الثالث في باب
 علمت والمفعول له والمفعول به فاعله من باب علمت
 فاعله فان وجد المفعول به فاعله من باب علمت
 اول من الثاني ولا فالجميع سواء في باب علمت
 جملة امام الامير لا يشهد بيديه من باب علمت
 الفعل اما حان كقولك زيد من قال من قام اما حان
 كفي باب التثنية نحو اياك والاسدي بعد نفسك من
 الاسد والاسد نفسك واما خبر الاسد اي علمت نفسك من
 الاسد واما ان تحذف بتقدير من والطريق الطريق
 واسد واما ان تحذف بتقدير من والطريق الطريق
 واما ما اضمر عاملة وهو مفعول حذوف فاعله هو
 التفسير نحو زيد اضربت اي ضربت
 زيد فحذف ضربت
 ويضرب بقرينة
 واما

الاختصاص

الاختصاص ونحو العرب استحق الناس الا
 للضيف تختص العرب وباب المرح والكرم والكرم
 والكرم نحو الحمد لله اهل الحمد ومررت بزيد
 الفاسق والمسكين اي اهل الحمد واعني الفاسق
 والمسكين وباب الاغراء نحو الغزال العزال اي ان
 النوع الثاني المصدر وهو يعمل عمل فاعله لا يضرب
 متعديا معلوما ويجوز ان المعلوم بغير الفاعل
 قيام زيد واخبرني زيد عن عمر يوم الحجة امام الامير
 شديدا ناديا لله لله دره فارسا والجمهور نحو
 من يعرفهم سيغلبون اي من يعرف انقلبوا وانما
 باللام ضعيف وقد يضاف الى الفاعل والمفعول
 اعرابه نحو اخبرني زيد وبالعكس نحو اخبرني زيد
 عمر زيد وقد يحذف احد الطرفين والآخر على اعراب
 او يحذف بالاضافة ولا يتقوم معلومه عليه

يضربونه وناجها في المرتبة الملقطة والعل نحو عبد بن عبد
 زيد الشريف ومن اكل الخبز واللحم وفي الرقع والنسب
 هذاية اسم الحديث وهو ان كان علم الفهارس للفرقة او
 يجمع كالمجزة او على اذنة مصادر الثلاثي وهو غير
 نحو اعتل غدا وتوفاه فاسم مصدر ولا فصدقا
 لضرب والاكرام الثالث اسم الفاعل وهو يعمل عمل
 المعلوم بشرط الحال والاستقبال والاعتماد على
 او اللام الموصولة او الموصوف او كان حالا او بالهزة
 النقي او النداء نحو اياها جيبا وما قام زيد وضايب
 زيد اخاه واكيا فرسه وجاء رجل ضارب ابوه غلامه
 ابوه كبر وزيد ضارب غلامه عمر يوم الجمعة
 كان باللام فيعمل مطلقا والتثنية والجمع كالمفرد
 صيغة المبالغة في جميع ما ذكره وجاء جعل فاعلا
 ويضاف الى فاعله ومفعوله وتابعة كتابه

نحو زيد فاعله

نحو زيد ضارب عمر بكذا الرابع اسم المفعول
 وهو يعمل عمل المجهول بشرط الاسم الفاعل نحو
 امضرب زيد بغير يوم الجمعة والحوض ملء ماء
 يضرب الى فاعله نحو زيد
 يضرب اليه وان شئت
 تضربه تينها بالمضرب والفاعل ضم
 لانه ايجد وكذا الاسم الفاعل للضم
 في التثنية وهي مستقاة من فعله
 عن التثنية كالمفرد في عمل
 زيد بن زيد

طيب ايا ومن العوام القياسية اسم التفضيل
 نحو ما رايت تجلا احسن في عينه الخاضع
 وعين زيد وهذا بسر اطيب منه وطيب اليبان
 القضا وهو كل اسم يرب الى شيء وجره بتقدير

Handwritten text in Arabic script, densely packed and written diagonally across the page. The text is highly stylized and appears to be a continuation of a larger work.

Handwritten text in Arabic script on the left page. The text is arranged in horizontal lines, with some marginal notes and corrections. The main body of text is clear and legible, though some parts are partially obscured by the gutter of the book.

Handwritten text in Arabic script, likely a continuation of a philosophical or scientific treatise. The text is densely packed and covers most of the page.

Handwritten text in Arabic script, likely a continuation of a philosophical or scientific treatise. The text is densely packed and covers most of the page.

در بیان وادعای سونکند با کوفه هیدرولیک از طرف اول
کتاب که است در بیان سونکند با کوفه هیدرولیک از طرف اول
در بیان وادعای سونکند با کوفه هیدرولیک از طرف اول
کتاب که است در بیان سونکند با کوفه هیدرولیک از طرف اول
در بیان وادعای سونکند با کوفه هیدرولیک از طرف اول
کتاب که است در بیان سونکند با کوفه هیدرولیک از طرف اول
در بیان وادعای سونکند با کوفه هیدرولیک از طرف اول
کتاب که است در بیان سونکند با کوفه هیدرولیک از طرف اول
در بیان وادعای سونکند با کوفه هیدرولیک از طرف اول
کتاب که است در بیان سونکند با کوفه هیدرولیک از طرف اول



Handwritten marginal notes in Arabic script, including the name 'محمد بن عبد الله' and other religious or scholarly references.

هدى كتاب عوام مسلم سيد شريف

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
نحمدك يا علم على الهدى علينا من الطرق
المستقيم ونشكرك يا كريم على ما اكرمنا
من توفيق دين القويم وفضل على خاتم
رسلك وهادي سبلك محمد الذي خلقته
على خلق عظيم وعلى الاوصياء الذين توحيهم
هداية نحو جنات النعيم بعد فؤاد الالهي

عن سواء المحجيم انك العزيز الحكيم وعبادك
روى جسيم بعد قال المؤلف رحمه الله تعالى
العوامل جمع العامل والعامل ما يرفع او ينصب
او يجز الاسم او يخرج الفعل لفظا او تقدير اما
لفظا نحو جاني زيد وريت زيد او مررت بزيد
ولم يضرب فجاني عامل في زيد عمل الرفع بالفتحة
وريت عامل في زيد عمل النصب بالمفعولية
والبناء عامل في زيد عمل الجز بالاضافه على
المفعولية ولم يضرب فلم عامل في يضرب عمل الجزم
اعلم ان الجزم مخصوص بالاسماء كما ان الجزم
مخصوص بالانفعال والعمل في كلها الفعلي
اما عمل التقدير في فغى نحو جاني الفتى

Handwritten marginal notes at the bottom of the right page, including the name 'محمد بن عبد الله' and other references.

ورايت ألفتي ومررت بالفتى ^{الثلاثة} اعمل هذه
 بتحرك الباء ضمًا وفتحًا وكسرها فليب الباء
 لتحرّكها وانفتاح ما قبلها وضمًا في الغراب
 لفتى في الأحوال الثلاثة تقديرًا وكذا
 يفتد ويرى ويرضى والأعراب في كلها
 بالتحريك والتقدير هي وقد يكون الأعراب
 بالأسرف في بعض المواضع منها الاسماء
 الستة وهي اخوك وابوك وحموك وهنوك
 وفوك وذي مال فخي جائنني ابوك ورايت
 اباك ومررت بابيك فالاعراب الألب
 هم هنا بالواو في حالة الرفع وبالالف
 في حالة النصب وبالياء في حالة الجز

ومنها

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله
 أما بعد

ومنها القتيه ونحوها نحو جائني الرجلان ونحو
 الرجلين ومررت بالرجلين واثنان وكلا
 هما ورايت الرجلين اثنين وكلاهما ومررت
 بالرجلين اثنين وكلاهما فاعني ايهما بالالف
 في حالة الرفع وبالياء المنفوخه ما قبلها
 والمكسورة ما بعدها في حالة النصب والجر
 ومنها الجمع المذكر السالم ونحوها في
 جائني الذيدون والومال وعشرون
 رجلا ورايت الزيدين والي مال عشرين
 رجلا ومررت بالزيدين والي مال عشرين
 رجلا فاعني ايهما بالواو في حالة الرفع
 وبالياء المكسورة ما قبلها والمنفوخه

ما بعد في حالة النصب والجر الجمع نحو هذا
 بيان عمل العوامل التي في نحو ما الفه الشيخ
 الفاضل عبد الفاه بن محمد الجبائي نعم الله
 شاه وجل الحينه منواه وهي مائة عامل لفظية
 وهي ما يعبر ونلفظ بها فان اللفظة منها التي
 المتساوية على ضربين سماعية وهي ما يسمع ولا يسمع
 يقاس عليه عليه وفيما سببه وهي ما لا
 يسمع وفيما سببه في السماعية منها
 اي من اللفظة احد في سبعون عاملا و
 والقياسية منها اي اللفظة تسبعة وعشرون
 والمعنوية منها اي من اللمنة عددان
 وتنتج السماعية منها اي من اللفظة على

كتاب الفقه
 كتاب الفقه
 كتاب الفقه
 كتاب الفقه

الثلاثه عشرون بعضها الحروف وبعضها اسما
 وبعضها افعال اما العوامل الحرفية فثلاثة
 انواع بعضها يعمل في الاسم وبعضها يعمل
 في الفعل نحو الام حروف تجر الاسم فقط
 وهي تسعة عشر حرفا الباء ومن والي وفي
 ورب ولدت وعلى وعن والكاف و
 منذ وحتى وباء القسم ووزع وفائه وشا
 وعدا وخلا تسمى حروف الحر والانهما من
 لاقتضاء معنى الفعل الي الاسم الباء
 للاصناف في زيد داء اي الداء ماضية
 فالداء مبتدا بن زيد جار مجر في مقدم
 عليه او مجاز نحو بن زيد والتقدير في ذهبت زيد

حروف
 حروف
 حروف

فذهب فعل لازم والتاء فاعله عدى نحو
 الج والسبابة نحو عبت هذا هذا للحمية
 فخرج الامر بعكبه اي مع عيبه للظنا
 نحو دخلت بالسنجد اي في السنجد والاستعارة
 نحو كتبت بالقلم اي باستعارة القلم للسير
 في ضرب زيد لسوء اديه اي بسبب سوء
 اديه والزيادة في ليس زيد بقاءم فالباء
 زائدة لانها لو حذف لم يتفهم المعنى بمعنى
 من نحو قوله تعالى عينا شرب مما عباد الله
 اي منها وهذا قليل ومن لا يتفهم الغاية
 في المكان نحو شرب من البصرة الى الكوفة
 اي ابتداء سير من البصرة وفي ان سلك

كتاب الفقه
 كتاب الفقه
 كتاب الفقه

نحو لله الامر من قبل ومن بعد اي ابتداء
 من الله تعالى عام من زمان لا زمان
 قبله ومن زمان لا زمان بعده والتعويض
 نحو اخذت من الدرهم واللئين في قوله تعالى
 فاكتبوا الرهن من الاوثان اي من حصى الدار
 ببيان الاوثان وللبيد قوله تعالى
 الرضيم بالحياة الدنيا من الاجزاء
 بله الاجزاء والزيادة في غير الموجب يعني
 كلمة فيه يعني واستفهام نحو ما جاءني من
 اجد اي ما جاءني احد والى انتهاء العتافي الكافي
 نحو من من البصرة الى الكوفة اي انها سببية
 الى الكوفة للاسناد وفي الزمان نحو شرب محمد

حروف
 حروف
 حروف

حرف

بشره ان روز غایت بالا
مفهومه می فرود فرود
و معنی مح طویل آمد
مستوی الی یوم القیمة و معنی مع قلیلا فی له فاما
ولا تا کلوا من اموالکم الی اموالکم ای مع
ایستغفروا از اموال خود را بسوی اموال ما
اموالکم و یومون ما بعدھا داخل و حکم
ما قبل الی اذا کان ما بعدھا و ما قبلھا
من جنس واحد و قولہ تعالى فاغسلوا
وجوهکم و ایدکم الی اترقی فان اترقی
خرج من الید فیکون داخل فی الغسل مجلا
قولہ عالی ثم اتوا الصیام الی اللیل
فان اللیل البیوم من جنس النهار فلا ینسب
داخل فی حکم الصوم و فی الظرفیة اما
حقیقه فی المال فی الکی او محاز محی
الحیة فی الصدق و معنی علی قلیل
ولا صلیکم

ولا صلیکم فی جزوع ای علی جزوع النخل
و اقلام للتعلیک شی المال لوید و للاح
خضار من شی الخبز و التعلیل
فی ضربت من بدلتها و معنی مع القول فی
قال الذین کفروا للذین امنوا ای عن الذین
امنوا رب للقلیل و ما صدر الکلام
و خصوص منکره من صوفه شی رب حل
کنتم لقیته و قد ینسب لکم شی
رب لقیته من متهم الیوم و و رب
بمعنا علیها ای حکم و و رب حکم
رب لقیته و بلده لیس لها انیس الا
البعایه الا العیس و عن البعید

و الجوارق نحو مدیت السهام عن القوس
و علی لک استعلاء نحو زید علی السطح و لکما
للتشبیه نحو زید کالاسد و للزیادة
نحو قوله تعالى للیین کثلہ شی مذی و مند
للابتداء الغایة فی الزمان نحو ما راینه
مذیوم الجمعة او مند یوم الجمعة و قد
تدخلان فی الزمان المقصود اذا کان
اسمین نحو ما راینه مذیومان و حتی
للانتهاء الغایة فی الزمان نحو تمت
السیارة حتی الصباح و ما بعدھا داخل
فی حکم ما قبلھا و بقاء القسم تستعمل مع
الفعل القسم نحو اسم بالله لا تصلن

کذا و بد و نه نحو با الله لا فعلی کذا و قد دخل
علی المظهر کذا ذکر و المفعول نحو بکما حکم الی الخ
و او القسم خلافا فی المحکمین فلا یستعمل مع
ولا قد فعل علی الضمیر نحو و الله لا فعلین کذا لقیما
اقسم و الله و لا و ک و ناء القسم مختصه باسم
الله الذکر نحو فاد الله فلا یقال نا الرحمن
نا النبی لکن نقول عن سیدویه قال سمعت
عن اعرابی قال مقسمه تری الکعبه شاکا
و عدا و عدا هذه الحرف التثانیة لان
تثنتا و هو اخرج شی عن حکم شامل
لذو غیره فیکون معناها معنی الا نحو جاک
القوس حاشان زید و صان زید و عدا زید

کذا و بد و نه

التنوين الحرف تنصب الاسم و نرفع الخبر
وهي ستة احرف ان وان كان ولكن
وليت ولعل وتسمى حرف مستبهة به الفعل
لشبهتها الفعل المتعدي في اقتضاء الرفع
والتنصب والنصب والان من غير اكثرها
صورة الفعل مثل ان كقران كد وكان
كفعلن ولكن كفا تلي وليت كظلت ووليت
لعل لعلن كفعلن اولان حرفي ان وان يمتد
حققت وكان بمعنى شبهت ولكن بمعنى
استندراك وليت بمعنى غلبت ولعل لعلن
ترجيت وهذه الحرف يقتضي صدق
الكلام سوى ان مفتوحة واذا ادخلت

ان يفتحا

عليها

عليها ماء الكافه بطلت عملها فتدخل على
الاسم والفعل بل عمل نحو انما ضرب زيد
وانما زيد قائم فان وان للتحقيق والفرق بينهما
وان المكسرة تؤكد الجملة ولا تغنيها وان
المفتوحة تؤكد الجملة وتغيرها فتاؤها الى
المفرد فلا بد من تقديم فعل او شبه فعل عليها
مثال ان نخوان زيد قائم فزيد منصوب بانه
اسم ان وقائم خبرها وقائم مع الضمير الذي
فيه مفرد او قد يكون خبرها جملة اما فعلية
نخوان زيد قائم ابو واسميه نخوان زيد ابو
قائم او شرطية نخوان زيد ان اكرمه لشكره
او ظرفية نخوان زيد عندك ماء فلا بد في

هذه الجمل من ضمير راجع الى اسمها وقد يكون
اسمها ضمير نحو انه انها انتم انها الهما
انتهن انك انكما انكم انك انكما انكن
انني اننا مثال ان وقد يقع مقام المفعول
نحو علمت ان زيدا قائم اي علمت قيامه وقد
يقع فاعلا نحو اعجبني ان زيدا قائم اي قيامه
وقد يقع مفعولا نحو عجبني ان زيدا قائم اي قيامه
وقد يقع خبرها احد الجمل الاربع نحو ان زيدا
قائم ابو وابوه قائم وان قطعته لشكره او عنده
مال وتصل الضمير نحو علمت انك قائم اي قيامك
مثال كان للتشبيه نحو كان زيدا اسد
اي شبهت زيدا بالاسد مثال لكن

وهي للاسدي

وهي للاسدي راجع الى اسمها وقد يكون
سياق ويقع خبرها كلامين متغايرين نحو
زيد غائب لكن عمر حاضر وذلك
لانه اذا قلت زيد غائب توهم المخاطب ان
عمر غائب ايضا فاستدركت بمعنى نعت
هذه التوهم وقلت لكن عمر حاضر مثلا
ليت ربي القهري ربي تجزي في الامكان نحو
ليت زيدا حاضر اي غيبته حضوره وفي الجمل
نحو ليت الشيب النابود ومثال العداوى
للشعر هو لا نستعمل الا في الامكان نحو
لعل الجمعة قريب اي ترجيت قرب الجمعة
التنوين حرفان نرفعان الاسم وتنصبان

وهما ما رالا المشبهتان بليس ووجه المشابهة
 انهما للتفي مثله نحو ما زيد قائما لا دخل
 افضل منك ودخول الباء زيد على غيرها
 نحو ما زيد بقاء اعلم ان لا اذا ادخلت
 على الفعل فان جرته نحو لا يضرب تسمى
 لا التناهيه وان الجزمة تسمى لا التناهي
 نحو لا يضرب ولذا ادخلت على الاسم فان
 نصبه تسمى لا التي لنفي الجنس نحو لا
 غلام رجل في الدار وان رفعت تسمى لا
 المشبه بليس كما ذكرناه **النوع الثاني** حرف
 نصب الاسم فقط وهي سبعة حرف
 احدها الواو المعنى مع للمصاحبة نحو

اسمى الماء

اسمى الماء والخشب فاسمى فعل والماء
 فاعله والخشب مفعول مفعلة وثانيها الا
 للاستثناء وهي متصل ومنقطع فالمتصل
 ان يكون مخرجا عن متعدد لفظا او تقديرا
 بالاولا غيرها او منقطع هو غير المخرج عن متعدد
 فالمتصل يكون في كلام موجب او غير موجب
 فتقول ان وقع الاستثناء بالآتي كلام
 موجب والمستثنى منه من مذكور نحو
 نصب المستثنى نحو جائني القوم الا زيدا
 وان وقع في غير موجب والمستثنى منه
 مذكور نحو بغير موجب والمستثنى منه
 البديل من المستثنى منه نحو قولنا

البعيد نحو يا عبد الله ويا عبد الله و
 والهمزة المفتوحة للتداء القريب نحو
 اي عبد الله ويا عبد الله اعلم ان المنادى
 قد يكون منصوبا اذا كان مضافا كما
 ذكرناه اما اذا كان مفردا معرفة فيكون
 مبدئا على الضم نحو يا زيدا ويا رجلا او
 مبدئا على الالف والواو نحو يا زيدا ويا
 زيدا وقد يكون مجزعا بل كلام الا
 ستعانة نحو يا زيدا وقد يكون مفعولا
 بالحقاق الف الاستعانة نحو يا زيدا
النوع الخامس حرف نصب الفعل المضارع
 وهي اربع احرف وهي ان وكن واذا

ما فعلوه الا قليلا والاقليل انرفع قليل
 باثة بدل من الواو وهو مرفوع باثة فاعل
 ونصب قليلا باثة مستثنى وان لم يكن انرفع
 المستثنى منه مذكور اسمي مثلتي مفعلة
 وهو معرب بما تقتضيه العاملون يكون
 في غير الموجب نحو ما جائني الا زيد وقد يكون
 في الموجب اذا استفهام المعنى نحو ذرات
 الا يوم الجمعة والمستثنى منقطع نحو
 ما جائني القوم الا عمارة ويا ويا ويا
 واي والهمزة المفتوحة هذه الخمسة
 للتداء فيا سيعمل في التداء القريب
 والبعيد نحو يا عبد الله ويا عبد الله

البعيد

ونصب هذه الحروف في المفردات بالفتحة
 وفي التثنية والجمع المذكور والمفردة المخاطبة
 بحذف النون كما علم في التصريف مثال ان
 وهي الاستقبال ويجعل الفعل يتاويل
 المصد نحو اريد ان تقوم يعني اريد قيامك
 مثال ان وهي لنفي المستقبل المؤكد نحو ان
 اضر بك ومثال كي وهي للتعليل نحو اسلمت
 كي ادخل الجنة فيكون ما قبله اسبب
 لما بعدها ومثال اذن وهي جواب وخاء
 كما تقول انا انتيك فانول في جوابك اذا
 كرمك وقد يكون الفعل منصوبا بان
 المقدمه بعد حتى واللام المحمودة

والفناء

والفان الواو اذا وقعتا بعد الامر والنهي والنفي
 والاستفهام والتمني والعرض وبعد ان
 بمعنى التي واللام مثل اسلمت حتى ادخل الجنة
 نحو اسلمت لا ادخل الجنة نحو قوله تعالى
 وكان الله ليعذبهم وانت فيهم مخوز في
 فاكهمك ونحو لا تستمني فاضر بك نحو لا تقض
 عليهم فيموتوا ونحو قوله تعالى هل لنا
 من شفعا فليشفعوا لنا ونحو يا ليتني كنت
 معهم فانوز فينا عظيمها واللاتون فانفك
 وكذا لك نحو باليتنا فرت ولا تكذب ونحو
 لا لزمك او تعطيني حتى **النوع الثامن**
 حرف مجرم الفعل المضارع وهو خمسة احرف

اللام المحمودة

اللام المحمودة واللام في النهي والتمني والامر
 الشرطي والجمع المفردات السالمة
 حذف الحركات وفي غير السالم حذف اللام وفي
 التثنية والجمع المذكور والحيدة المخاطبة حذف
 النون كما علم في التصريف ومثال ان وهي القلب
 المضارع ماضيا ونفيه في لم ينص ومثال
 لما وحكمها حكم لم وفيها المبالغة والاستمرار
 نحو لما يضرب ومثال لام تدخل على الفعل
 المضارع الغائب والمثكم معروفا ونحو
 نحو لينص ولا نص ومثال الاء التاھيه نك
 على الفعل المضارع مطلقا سواء كان موقفا
 او مجزوا او غائبا او حاضرا او مستكملا نحو لا

الجزء

الى اخره ومثال ان وهي للشرط والجمي المجزوم استغنى
 ان كان مضارعا عين نحو ان تكلمني كرمك
 ونحو الم الاول ان كان مضارعا والثاني
 ماضيا نحو ان تكلمني كرمك وان كان
 الفعل الاول ماضيا والثاني مضارعا فاما
 الرفع والمجرم جايزان في البتاني نحو ان كرمني
 كرمك **النوع التاسع** نحو امل الاضمية
 فتلاثة انواع وهي السابع والثامن والتاسع
 والتاسع اسماء تجزم الفعل المضارع على
 ان وهي تسعة من وما ومنه ومهما واتى وان
 واتى وحديما واذما مثال من فذ يكون شرطية نحو
 من يكمنني كرمه يعني ان كان زيد يكمنني كرمه

وان كان عمره كقمتي الكرمه وقد يكون موصوفه
 نحو عرفت من اكرمك وقد يكون استغفرتا
 نحو من ابوك وقد يكون موصوفه نحو رب من
 يكرمني اي رب انسان يكرمني مثال ما يكون
 شرطيه نحو ما تفعل افضل اي ان تكتب الكتب
 وان تقرأ القرآن ووصوله نحو عرفت ما استغفرت
 واستغفرتيه نحو وما املك بيمينك يا موسى
 وهو موصوفه بجاهتكه المنقوس من الاملاء
 فرجة كحل العقال وصفه نحو اضربه ضربا
 ما اي ضربا شديدا مثال مني يكون شرطيه
 نحو متى قاتني اذك يعني ان قاتني في النهار
 اذك في النهار وان قاتني في الليل اذك
 في الليل

تتأملت الجزء الاول وتذكر الجزء الثاني
 للمذكر نحو ثلثة عشر رجلا وبعاكسها للمؤنث
 يعني تذكر الجزء الاول وتأتي للجزء الثاني
 للمؤنث نحو ثلثة عشر امرأة الثالث مفرق
 ومجرد وهو من المائة الى الالف في
 المائة والالف وعشرين واخواتها التذكير
 والتأنيث مساوي نحو مائة امرأة ومائة رجل
 والثاني كما يكون استغفرتيه نحو
 كم رجلا عندك وخبيته فيكون مفرق
 حجر من نحو كم درهم عندي والثالث
 كائين كالمخبر به نحو عندي كائين

والرابع كذا وهو كما يعنى العدد نحو عندك
 كذا درهمان عن غير العدد نحو خرجت ابوكذا
النوع الثاني كلمات تسمى اسماء الاعمال بعضها
 تقع وبعضها تلصق وهي تسعة كلمات
 الناصبة فمنها است وهو بمعنى الامر او لها
 زيد وهو اسم الاجل نحو زيد اي
 امهله مثال بله وهو اسم لدع نحو بله زيد
 اي دعه ومثال دونك وهو اسم لخذ نحو
 دونك زيد اي خذك مثال عليك وهو اسم
 لا لزم نحو عليك زيد اي الزمه مثال
 جهل وهو اسم لانته في جهل الصلوة
 اي ايها مثالها وهو اسم لخذ نحو هان زيد
 اي خذ

خذ والرابعة منها ثلاث كلمات بمعنى الما
 او لها هي هيات وهو اسم لبعث نحو هيات
 لزيد اي بعث زيد ومثاني اسم الافترقا
 نحو شملان زيد وعراي افترقا سرعان
 اسم لسرع نحو سرعان زيد اي سرع زيد
 الفعلية وهي اربعة العاشرة والحادية عشر
 والثاني عشر والثالث عشر **النوع الثالث**
 افعال تسمى افعال الناقصة تقع الاسم في نصب
 الخبر وهي ثلثة عشر فعلا او لها كان ولها
 معنيان يكون الناقصة وهي لثبوت خبرها
 لاسمها ما ضيا دائما القول تعان
 وكان الله غفورا رحيم او ما ضيا

منقطعا نحو كان زيد غنياً وتكون تامة
 بمعنى ثبت كقولك تغاوان كان
 ذو عشرة فنظرة الى الميسرة ويكون
 فيها ضمير الشان نحو كان زيد قائماً
 وصار للانتقال نحو صار زيد غنياً
 واصبح وامسى واضمح وهذا كله لغة
 يكون الاقتران المضمون الجملة الى وقت
 الصباح وامسى والضحى نحو اصبح زيد
 فصلباً ونحو امسى زيد قائماً ويكون
 بمعنى صار نحو اصبح زيد غنياً وامسى
 زيد فقيراً واضمح زيد مسافراً وتكون
 تامة بمعنى الدخول في الاوقات نحو
 اصبح زيد

اصبح زيد اي دخل في وقت الصباح او
 زيد اي دخل في المساء ونحو زيد اي دخل
 في وقت الضحى وظل الاستمرارية
 الاسم في انها نحو ظل زيد مدماً
 ساو بات للاستمرار والخبر الاسم في الليل
 نحو بات زيد مصلياً وما زال وما بوج
 وما نفي وما انفك هذه الافعال الاصل
 للاستمرار ثبوت اخبارها الاسماء
 نحو ما زال زيد كرمياً وما بوج زيد جواداً
 ما نفي زيد عطوفاً وما انفك زيد اميراً
 وما دام للتثبيت نحو اجلس ما دام زيد
 جالساً وليس لنفي الحال نحو ليس زيد قائماً

وهكذا حكم متصرفات هذه الافعال
 من الماضي والمضارع والامر والتثنية وغيرها
النوع الحادي الافعال تسمى افعال المقارنة
 وترفع اسمها واحداً وخبرها فعل المضارع
 وهي اربعة افعال اولها عسى وهو اخبار
 قرب الخبر نحو عسى زيد ان يخرج ويجوز
 ان يخرج زيد وثانيها كاد وهي تحصيل
 قرب الخبر نحو كاد زيد يخرج وثالثها
 كرب للشرع في الخبر هو مثل كاد
 في الاستعمال نحو كرب زيد يخرج ورابعها
 او شك بمعنى كرب تستعمل تارة مثل
 عسى نحو او شك زيد ان يخرج وتستعمل

تارة مثل كاد نحو او شك زيد يخرج
 النوع الثاني افعال المدح والذم ترفع اسم الجنس
 المعرفه بالالف واللام او مضاف بالمعرف
 باللام وبعد مخصص بالمدح والذم
 وهي اربعة افعال اولها نعم نحو نعم
 الرجل زيد ونعم صاحب الرجل زيد
 وقد يحذف المخصوص بالمدح نحو له نعم
 نعم العبد اي ائوب وثانيها بئس نحو
 بئس الرجل عمرو وبئس صاحب الرجل
 عمرو وثالثها ساء بمعنى بئس نحو ساء الرجل
 بكره ورابعها حسد اي هو المدح بمعنى
 نعم نحو حسد الرجل خالد النوع الثالث
 افعال الشك واليقين تدخل على اسمين

خاتمة

فلا بد من صلة بمعنى من جملة بعده وصية
 عايد اليه فحجائي الذي قام ابو والذان
 ابوها قائمان والذين اباهم قائمون جا
 نتي التي ابوها قائم واللذان فعلية فحج جاء
 زيد قد قام ابوه واسميه فحج ابوه قائم ^{طبة}
 فحج ان تكلمه لكمك او فرفبه فحج عنده ما
 وثانيها اسم الفاعل وهو يعمل عمل الفعل
 المعروف اذا اعتمد على الكنداء والموصوف
 ارذى الحال او المسمى او النفي ويكون
 بمعنى الحال والاستقبال فيرفع الفاعل
 ان كان لانما فحج زيد ذاهب ^{غلامه}
 الآن ويرفع الفاعل والمفعول ان كان متعلقا
 فحج ابوه

فحجائي رجل ضارب غلامه عمرو فحج
 زيد اسركا غلامه فحجها الان وزيد معلى
 غلامه عمرو درهما او قائم الزيدان وساقام
 الزيدان وكذلك اذا اعتمد على الان
 والام فحج مريت بالضارب غلامه عمرو
 واذا كان فاعل اسم الفاعل ضمير
 يجوز اضافته الى المفعول فحج زيد ضارب
 عمرو وثالثها اسم المفعول فانه يعمل فعلة
 المجهول فحج زيد مضرب غلامه زيد
 معطى غلامه درهما ونقول بالالف اللام
 فحج مريت بالمضروب غلامه وجمال اسم
 المفعول مثل حال اسم الفاعل في العمل

والاشترط ورابعها الصفة المشبهة هي
 مشبهة باسم الفاعل في الاثر والشيء
 والجمع والتذكير والتانيث وشروطها
 اعمادها على صاحبها والجمع ومنها
 اذا عملت في الظاهر تقول جاتي رجل
 حسن وجهه ورجلان حسن وجههما
 ورجال حسن وجوههم وامراة حسنة
 وجهها وامرأتان حسنة وجههما
 ونساء حسنة وجوههن واذا عملت
 في المضمرة تقول جاتي رجل حسن الوجه
 ورجلان حسنا الوجهين ورجال حسنا
 الوجه وامراة حسنة الوجه وامرأتان
 حسنتا الوجهين ونساء حسنات
 الوجه

الوجه وخامسها المصدر فانه يعمل فعلة
 لانما فحج اعجبني ذهاب زيدان متعلقا فحج
 اعجبني ضرب زيد عمرو ويجوز اضافته الى
 الفاعل فحج اعجبني ضرب زيد عمرو الى
 المفعول فحج لا يسام الانسان من دعاء ام
 الخبير اي دعاء الانسان الخبير ويجي
 للتأكيد فحج ضربت ضربا للعدو فحج ضربت
 ضربا بفتح الفاء والتنوع فحج ضربت ضربا
 بكسر الفاء وسادسها كل اسم اذا اضيف
 الى اسم اخر يعني نسبت الى اسم اخر فان ام
 الاسم الاول تجر الاسم الثاني

فخو غلام زيد والاضافة على ضربين معنوية
 ولفظية والمعنوية ان يكون المضاف غير صفة
 مضافة الى معمولها والمراد بالصفة اسم الفاعل
 واسم المفعول والصفة المشتبه والمراد بال
 المفعول فاعلها ومفعولها واللفظية ان يكون
 المضاف صفة مضافة الى معمولها والمعنوية
 على ثلاثة اقسام الاولى ان يكون المضاف صفة
 ولا يكون مضافا الى معمولها في مباح
 الثاني ان لا يكون المضاف صفة ولا
 يكون مضافا الى معمولها في ضرب زيد
 الثالث ان لا يكون المضاف صفة ولا
 مضافة الى معمولها في غلام زيد ويجوز الاضافة
 المعنوية بمعنى اللام كغلام زيد ويعني

من كلام

من كخاتم فضة ومعنى في كضرب اليوم وفائدة
 الى الاضافة المعنوية كسب التعريف من مضاف
 الية المعرفة كغلام زيد وغلامك وغلام أم
 الذي عنيت وغلام هذا وغلام الرجل
 كسب التخصيص من المضاف اليه التكرار
 فغلام رجل مثال الاضافة اللفظية في زيد
 عمرو وحسن الوجه وفائدة التخصيف في اللفظ
 بحذف التنوين او بنون التثنية والجمع فغلام
 زيد وضارباً عمرو وضاربوا عمرو وسابها
 كل اسم ثم فاستغنى عن الاضافة تمامية
 الاسم اما بالنون نحو عندي ظل زينا
 ويحذف ظل زينا او بنون شبهة التثنية
 نحو عندي منوان سمانا ويحذف منوان سمانا او بنون

شبهة جمع نحو عندي عشرون درهماً ويجوز عشرون
 اربا الاضافة نحو على التمر مثلها زيد واللام
 الاسم باحد هذه الاربعة تلتصق اسم اخر
 على التمين فاستغنى عن الاضافة والمعنوية
 منها على ان اربها العامل في المبتداء والخبر
 وهو معنى الابداء اعني تجرد الاسم
 عن العوامل اللفظية فهو معنى ترفع المبتداء
 والخبر المبتداء على قسمين اقولها اسم
 مجرّد عن العوامل اللفظية مسند الية
 فهذا المعنى ترفع المبتداء نحو زيد قائم وقائما
 صفة واقعه بعد حرف النفي او الضم في الاسته
 ارفعته اظاهر نحو ما قائم الزيدان وقائم
 الزيدون والخبر هو المسند بالمبتداء وهو
 يكون

يكون مفردا نحو زيد قائم وقد يكون جملة فعلية نحو
 قام ابو واسمته نحو زيد ابو قائم وشروطه نحو زيد ان خطه
 يشكره وظرفه نحو زيد عند مال فلان بد من تلك الجملة
 من ضمير ايدي الى المبتداء والثاني من العوامل المعنوية
 العامل في الفعل المضارع وهو وجوه موقع الاسم
 نحو زيد ضرب في موقع زيد ضاربا وخلق عن التواتر
 والجواز ثم فان هذا المعنى ترفع المضارع ومن الا
 فعال المعرب اذا لم يتصل بنون الجمع الموثق ونون
 اللتاكد الثقيلة القنطرة والحقيفة فرفع
 بالضم في المفردات وبالنون في التثنية والجمع
 المذكر ومفرده المحاطبة نحو نصره نصران يفرض
 كما علم في التصريف ترتيبا ويحذف الى هذه
 الاسم التفضيل الذي هو شايخ في الكلام فلا
 بد من معرفته وهو اسم توفى وراى عن غير
 مثل نفل وسيتم على ثلاثة اوجه بالاضافة
 واللام ومن نحو زيد افضل عمر ايد الافضل وزيد
 افضل من عمرو وافضل في هذه الامثلة يرفع الضمير

الذي هو فيه وضمير الرجوع الى الموصوف
وهو زيد ويعمل في الظاهر اذا كان
معنى الفعل كاحسن في مثال الهرب حلا
احسن في عنده الكل منه في زيد ولفظ
خير وشر من اسماء التفضيل واسماؤها
كما استعمالها الا في الوزن هذه التي
ذكرناه على في المبتدئ فاطب للمام
في جامع الكلام بامر الملك العلام
تمت الكلام بعون
الملك الوهاب در شهر
باندر هم شهر صفر المظفر سنه ١٢٥٩
الملك العبد
عبد العبد
شهر صفر المظفر ما



مسمى كسبه بخفة المبتدئين ومرتبة له برهقه مدوفا
فضلي فيه فانه اما المقدمة بانه علم لوق التبعث
عايت ان محو طميدار وبنانرا از فضاء وركلام عرب
ضيق او كلمه است وكلام زير لانه موضع هر كلمه
له بحث كرده شود در ان علم از احوال ان چيز مثلا
علم طب بدن ان سنت بجزئه الله بحث كرده مي شود
علم طب از احوال بدن ان ان مثل ضحوت ومرض ودر
كوي بحث كرده مي شود از احوال كلام چنانچه ميكنند
اينست كه ما است يا فعل است يا حرف فاعل است يا
معر ب است يا مبني و اين كلام جمله فعليست يا جمله
شرطي يا غير شرطي اينها مانند وكلمه در الملاح اهل لغت
است از قول مفرد و قول لفظيت كه وضع كرده
است از براسر معارف مثل لفظ زيد كه وضع كرده است
از براسر شخص معين پس اگر لفظي باشد كه از براسر معني

المبتدئين
كتاب تحفة المبتدئين
هذا كتاب تحفة المبتدئين



بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رافع درجات العالمين ومميز
من ان تصب لاسعافهم من العالمين و
منه ان تصب لنفسه النصب لهم من المناقب
والصوة واللام عليه منه مرمز ابغ من اعراب
بينان وافصح من اعراب نبيا لبيان وعلمه
لاجلهم بقاء رفع السماء وبني ساني الارض
الماء صلوات الله وسلامه عليهم اجمعين
ويخرج الناس الى اعفواله الغني عن ابن
عيني الكريلا كراينير لانه است محقق
علم في مثل برهقات او بطريق وضع وتبيين و

مستكر

فاده باشد مثل در زبان لفظ قول خواهد بود پس کلمه
 بود و معنی مفرد قلیست که جز لفظ آن دلالت نکند بر
 معنی و مثل لفظ زید که معنی آن یک ذات معین است که
 چنانچه هر جزو را از اجزای آن لفظ که زوی و دلالت
 کنی جمع یک از آنها دلالت ندارد بر جزو را از اجزای معنی
 زید مثلا زبروات یا بر معنی دلالت نمیکند و همچنین دلالت
 و مرکلاف این زید که بعضی از اجزاء آن دلالت دارد
 بر جزو معنی او زیرا که معنی این زید که پس از کلمه
 و یک جزو این لفظ که این است دلالت دارد بر جزو معنی
 معنی این زید که ذات پس زید است و یک جزو دیگر
 که زید است دلالت دارد بر جزو دیگر از آن معنی که
 ذات پدر است پس این زید و مانند آن مرکب است
 و مفرد نیست و کلام در اصطلاح لیل نحو عبارت است
 از قولیکه مرکب باشد یا جمله از جمله با سنان و مراد از آن

مترجم از این

است که در میان آن کلمه بر بقولیت تمام بشود
 که هر که آن کلمه را بشود مستفید شود و منتظر لفظی دیگر
 دان مانند قام زید یعنی ایستاده است زید و زید ضارب
 زید زنده است فصل در تقطیع کلمه بدانکه هر کلمه از کلمات
 عرب خلا ازین سه قسم است اسمیت یا فعل یا حرف و اسم
 عبارت از کلمه ایست که دلالت کند بر معنی از معنی آن
 کلمه دیگر با وضع خود و آن معنی مقررین یکی از سه زمان یعنی
 ماضی و حال و آینده باشد مثل زید و ضرب و ضارب هر یک
 از اینها دلالت میکند بر معنی آن کلمه دیگر با وضع
 زید و دلالت میکند بر شخصی معینی و پس حرف دلالت میکند
 بر معنی کردن و پس و ضارب دلالت میکند بر معنی زنده
 و پس فعل عبارت از کلمه که دلالت کند بر معنی از معنی
 بدانکه کلمه دیگر با وضع خود و آن معنی مقررین یکی از سه زمان
 از سه زمان باشد مانند ضرب که دلالت میکند بر زید
 مقررین است بر زمان گذشته یعنی واقعیت در زمان گذشته

و مثل یغرب که دلالت میکند بر زمان و واقع میشود
 در زمان حال یا آینده و همچنین کلمه از پس فرق میان آن
 و فعل است که اسم دلالت بر زمان ندارد و فعل دلالت
 بر زمان دارد و حرف عبارت از کلمه که دلالت نکند بر
 معنی از معانی بدان کلمه دیگر با وضع خود مثل الله کلیم
 و کلمه ای که دلالت ندارد بر معنی از معانی ناظر دیگر
 باین نام نمی مثل البصره بالکوفه چنانچه میگویند است
 البصره الی الکوفه یعنی بر سر دمخ از بصره تا کوفه و بنا
 نکه از باب نسبت علامت بر سر کوفه اند از سر است
 اسم و فعل و حرف تا آنکه ضرب جدا و ممتاز شوند هر یک از آنها
 از یکدیگر و در اینجا علامت از آنها ذکر کنیم که در زبان
 پس باشد علامت اسم جز است و تنوین و الف لام و جزو
 از او یعنی هر کلمه که حرف جزو است اول او در کلام عرب و اول
 و آن کلمه مؤنل یکم دیگر بنا بر معنی آن معنی که این
 از بر سر آن وضع کرده اند مراد باشد از این کلمه پس آن کلمه

ضم

ضد

الم و الف

اسم خواهد بود مانند کلمه اسم و کلمه رب رب رب الله و رب رب
 اللطیف پس اگر آن کلمه که حرف جزو را داخل باشد مؤنل یکم
 دیگر باشد یعنی آن معنی موصوف که از این کلمه را بنا بر اسمیت
 کلمه هر نمیشود به فعل حرف مثل الباء من ضرب مفتح معنی
 با از کلمه مفتح است زیرا که لفظ من که حرف جزو است بر سر
 که فعل ضربه داخل شده اما ترا در ضرب در این معنی فعل
 نیست بلکه مراد لفظ او است پس ضرب ما دلالت بهد اللفظ
 و مثل عجب من آن تکیه یعنی عجب وارم از اینکه تا این کار کنی
 حرف جزو است بر حرف نصب که آن است داخل آن
 مراد از جمع من آن تکیه لفظ انظار است یعنی عجب من انظار
 یعنی عجب طایفه از انظار پس ظاهر شد از این کلام که حرف جزو داخل
 نمیشود مگر بر اسم یا مؤنل یا با و یا قبل مثل من ضرب من
 آن در آن مثال مذکور و هر کلمه که الف و لام بر او داخل شود
 نیز از کلمات است مانند الرحمن الرحیم و هر کلمه که تنوین
 در آخرش ملحق شود پس آن کلمه اسم است مانند رجل و امراه و

در کلمه که خبر داده شود از او بیک خبری هر دو از آن کلمه کلمه
دیگری باشد آن کلمه نیز اسم خواهد شد مثلاً تر مشهور از غزب است
که خبر داده از او که غزب را آن حاصل شده و همچنین کلمه ای که
از آن یک لغت است نسبت بر آن که خبر داده از کلمه آن است که
عبادت تو را در واقع می شود و پس از خبر داده از کلمه کلمه
که مثل این کلمه دیگر است کلمه اسم خواهد بود مانند غزب فعلی
حرفی کلمه غزب فعل است و کلمه من حرفت از آن که
خبر داده از غزب که او فعل است و از غزب که او حرفت
هر یک از غزب و من در این مابعد جمله کلمه پس ظاهر شد
که خبر داده از من حرف است با تا و نوبت به اول و اول در خبر
از آن علامه تا ذکره یافت می شود و در هر کس که به کلمه
علامت و آن خبر دادن از آن است که آن علامت در یک
اسم و محقق می شود و از آن علامت از اینجایی نیستند
حرف خبر بعضی اسم و ضمیر داخل کلمه مانند و او ای و ای
غزبت و الف و لام بر اسم علم مثل زید و بقدر و در هر کس

مثل علام

مثل علام در غلام زید و بجمع الا و ضمیر داخل می شود
علامات فعل الت که تا تا نیست ساکنه یا به
مخاطبه ملحق با و قاعده است یا اینکه کلمه را بر آن داخل قیام
مثل قال و یقول و یقول و قول چنانکه اگر ظاهر از آن حرف
قول بگردد و همچنین در غزب و یغزب و یغزب و یغزب
و غزبت و یغزبت و یغزبت و یغزبت و یغزبت و یغزبت
فعلی که حرف است علامت اسم و علامت فعلی بر او داخل
نموده مثل کلمتی که عمل و کم که بر آن علامت فعلی و اسم
بر آن داخل کرده اند چنانکه ظاهر می شود از تتبع کلام
خواهر این و اگر ظاهر که این مورد از غزب حار لوقه بود در وقت
خواندن قرآن محمد یا صحیفه کما ملة ملا حظ کافی و بی بی که
علامت اسم بر کلام کلمه داخل می شود و در کلام کلمه علامت
فعلی یافت می شود و در کلام کلمه هیچیک از آن علامت
یافت نمی شود اما اگر در بعضی مواضع کلمه هر دو کلمه
علامت فعلی و علامت اسم نداشته باشد حکم نمیکند

بجز نسبت آن کلمه تا شخصی نوشته شود که آن کلمه در هیچ کجایی
از آن علامات مذکوره در او یافت نمی شود مثلاً کلمه رب
العالمین اگر چه از این علامات مذکوره از برای اسم است
اما در نقل احوال و در بیان نامی عالم نیست پس حکم باید که
که کلمه رب در همه جا است و مثل کلمه قل در نقل و الله
احوال نقلی که از علامات فعلی است پس احوال نقلی
این تفاوتی خالی نیست پس اگر کسی ملاحظه کرده باشد
بکلمه در هر جا که چهار فعل و شش حرف غیر از حرف تعریف
و حرف مضارع دارد و باقی کلمات آن کلمه کرمی هم هستند
ملاحظه کرده توجه کنند در هر جا که چهار فعل و شش حرف
بغیر از حرف تعریف و حرف مضارع دارد و باقی کلمات آن کلمه
کرمی هم هستند وجه فصل در اقام اسم بالکلمه
اسم یا صحیح است یا معتل و صحیح است که از حرف
الف و یا قبل مکرر باشد مثل زید و قطبی و معتل است
که از حرف الف و یا باشد مانند عصی و قطبی و از آن مقصود

یا حرفی بیار

طبی

یا حرفی بیار مثل کلمه مثل قاضی و دانهی و اینها منقولی
نقص دیگر اسم باشد کراسه یا مؤنث مذکر است که موضوع
حیوان مؤنث باشد و علامات تائید نداشته باشد و
رجل و جل و کتاب و مؤنث است که موضوع باشد از برای
حیوان مؤنث مثل زمین و فرس و نانه و اینها مؤنث
حقیر و معجز گویند و یا اینکه علامت تائید داشته باشد
و اینها مؤنث لفظ گویند و گاه باشد که اسم هم تائید
لفظی و معنوی داشته باشد مثل نانه و امراه و جل و علامات
تائید در اسم ظاهر است اول تا تائید است
که در حالت وقف بر همین صورت و بصورت تا تائید می شود
و با قبل ان مفتوح باشد و این تا اگر موجود باشد و اسم مثل کلمه
و امر آه و اگر مقدر باشد مثل عین و غزب و اول اسم مؤنث
خواهد بود اما آن اسمی که تا تائید در اول هر نشان مقدر
باشد و از برای حیوان مؤنث موضوع نشان داشته است

علامت است
مخبر است
مذموم است
مدرضا معقول
المذموم موزون
امشدر

ساعت ملبوسند و طریق شناختن او این است
 که عربان در آنجا که فعل را با و سازند کنند ان فعل را مؤنث بنا
 مثلا اگر کنند را سازند کنند بعرب جانت العرب یکونه
 و با آنکه در دیگر اوقات صغر کنند تا مانند در آخرش ملحق
 سازند مثل عینیه که مقصر عین است و هم الف مقصوره
 بشرطیکه این الف در اسم چهار حرف باشد و بر وزن
 فعلی و بضم فاء و عین باشد مثل شعی فاعل بضم فاء و کون
 عین مثل خزری یا فعلا بفتح عین و نابتند مثل حمزجی
 زیرا که هر گاه از کلام عربی که برای وزن باشد الف
 ان الف نابت است اما اگر آن اسم چهار حرف نباشد
 فعلی و بضم فاء و کون عین باشد مثل فتوی
 و دعوی و اوطی و علفی حکم نمیتوان کرد که الف این
 الف نابت است مگر وقتیکه شخصی شود که این الف
 الف الحاق نمیشد زیرا که الف الحاق در این وزن
 نیز میباشد و تشخیص کردن آن بنا بر نابت میسر است

علف نام گیاه است

الارد

اگر عربان نابت نیست را بر آن کلمه داخل نمیشد ان الف
 نابت خواهد بود فتوی و دعوی و اگر و لعل میسازند
 ان الف الحاق خواهد شد مثل اوطی و علفی زیرا که
 عربان اوطی و علفی نیز میگویند و اگر آن اسم چهار حرفی
 بر وزن فعلی باشد مگر فاء و کون عین مانند فخر و در فخر
 و کینه معری پس کسی حکم فعلی خواهد بود پس الف آنزیره گویند
 ضمیری و در فلی الف نابت است و الف کینه و معری
 الف الحاق است زیرا که عربان کینه و معری گفته اند
 و همچنین الحاق است اسم پنج حرفی بر وزن که باشد
 الف نابت و الف الحاق در آن میباشد و حکم آنها مثل
 حکم آنهاست مثلا الف جار و حیواری الف نابت
 است و الف ضمی و قیصر الف الحاق است ۲
 اسم الف محذور است و ان الف از بر نابت
 خواهد بود در هر کلمه که بر وزن یکی از این کلمات باشد

مقتضی کلمه است

صحرَاء صحراء سبأ کبریا عاشره ابرکاء عقره بچهار
 اصداق و کبریا بدانکه هر اسم محذور که بر وزن ضلایه بگردد
 و سکون عین مثل عبادیه یا ضلایه بضم عین مثل
 قواء الف نابت است بلکه الف الحاق است لقب هم
 هر اسمیکه بشه یا مفرد است یا تشبیه جمع یا اسم جمع یا اسم
 جنس محذور است که دلالت داشته باشد بر مجرد و پس
 مانند زید و هند و رجل و امرأه و تشبیه اسمیت که دلالت
 داشته باشد بر مجرد و پس در آخرش الف و وزن مکسور یا
 ماقبل مفتوح و وزن مکسور زیاد کرده باشند مثل الزید یا الفان یا
 الامرتین الف ثمنین و جمع اسمیت که دلالت داشته باشد بر زیاد
 از مجرد و مفرد از جنس خود داشته باشد بنا بر قول اصح و ان
 قسمت جمع تصحیح و جمع نیز که بنا بر جمع تکسیر و این را غیر
 سابق نیز میگویند اما جمع مذکور است که در آخر و اولی
 ماقبل مضوم و وزن مفتوح باشد مثل زیدون و حارون یا یاء
 سابق ماقبل مکسور و وزن مفتوح باشد مثل زبیری لاری در اسم غیر
 ضاربی مقصوره است

مقتضی مثل مصطفی پس ماقبل و او قی بره مفتوح خواهد بود
 مثل مصطفون و مصطفین و اما جمع مؤنث است که
 در آخرش الف زیاد کرده باشند مثل الزینات الحفات
 في الجمادات و غیر اینها از ان اسامی که دلالت کند بر زیاد
 از مجرد و مفرد از جنس خود است مانند جمع تکسیر اند
 یا جمع مفردند که مانند مثل رجال که جمع جنس است و کتب
 جمع کتاب است یا جمع مفرد مؤنث اند مثل ضارب
 که جمع ضارب است و افزای که جمع فرس است و هم تشبیه
 اسمیت که دلالت کند بر مجرد پس باید که مجز باشد
 آخر او زیاد کرده باشند مانند شفع و اثنان و اثنان و
 کلا و کلتا و اسم جمع است که دلالت کند بر زیاد از مجرد
 بشرط اینکه مفرد از جنس خود داشته باشد مانند قیصر
 در حط و نسوة فاولود عشرون و اسم جنس
 است که دلالت کند بر یک عدد و بره عدد و بر زیاد
 از مجرد نیز دلالت میکند مثل تمر و کاهکة زیرا که لفظ
 کاهکة

تحریر یک جنه صادق بنود و در و در و زیاد بر و در
 نیز صادق مراد و اما اهل نحو در اکثر جا مخصوصا
 در بحث اعراب لفظ مفرد را بر اسمیکه علامت نشیند
 و جمع ندانسته باشد اطلاق میکنند اعم ازین که بر یک
 عدد یا زیاد از یک عدد صادق باشد پس اسم نشیند
 و اسم جنس جمع بنا بر اینست که در مفرد و اقسام
 بسند قسم مخصوصه مفرد و نشیند و جمع و بدیهه لفظ اسم
 مفرد است با ترکیب مفردان که از جمله مرکب نشد باشد
 مثل زید و مرکب است که از جمله ترکیب است باشد مثل سعد مرکب
 و ترکیب بر قسم است اسناد و اضافی و مرجع دیگر که
 این جمله که اسم مفرد از ایشان مرکب است اگر در میان
 ایشان نسبت اسناد بر وجهی مثل ثاب قرنا و انرا
 ترکیب اسناد گردیند و اگر در میان ایشان نسبت
 اضافی بعد است مثل این عباس و ابو طالب انرا
 ترکیب اضافی میگویند و اگر در میان ایشان نسبتی

در این کتاب

در هر کس ازین نسبت باشد مثل نسبت عطف در
 و ترکیب که اصل او جنه و عشر یا آیه در میان ایشان
 جمع نسبی بجزو باشد مثل بعل یک و معدر که ب
 فی نسبی و انرا ترکیب مزجی میگویند نسبی
 دیگر اسم یا ظرف هر است یا مفعول هر است که دلالت بر اینست
 یا مفعول یا مفعول ندانسته باشد مثل زید و رجل و مفعول است
 که دلالت کند بر اینست یعنی او یا یا یعنی انرا یا مفعول
 مثل است یعنی تو یا آنک یعنی انرا یا مفعول مثل اما یعنی
 و کنی یعنی ما یا ما و ایا یعنی ترا و ایا یعنی ما را پس ترکیب
 از عا مبع فی طلبه متعلق یا مذکور است یا مؤنث و هر یکی
 از این شش یا مفرد است یا نشیند یا جمع پس این پیچیده معنی
 اند و الفاظی که از بر اسمها وضع کرده شده است در او
 اند زیرا که لفظ آن از بر اسم متعلق و حده وضع کرده است
 معنی متعلق مفرد و حده مذکور و خواه مؤنث و لفظ کنی از بر اسم
 متعلق مع غیر وضع کرده اند خواه که آن غیر مکرر باشد یا زیاد

از یک جمله و خواه آن متعلق مذکور یا مفعول مؤنث و لفظ
 انها از بر اسم نشیند معنی طلبه مذکور خواه مؤنث و باقی الفاظ
 بر لفظی که از بر اسمیکه معنی وضع کرده اند و انها این
 هو از بر اسم مفرد مذکور غایب است از بر اسم مفرد مؤنث
 غایب است هم از برای اینست که جمع مذکور غایب است
 از بر اسم مؤنث غایب است است از بر اسم مفرد مذکور
 معنی طلبه از بر اسم مفرد مؤنث مخاطب است هم از بر اسم
 جمع مذکور معنی طلبه از بر اسم جمع مؤنث معنی طلبه و انها
 ضایع اند رفع را در محل رفع واقع میگردند و بل و در محل
 نصب و جر واقع میگردند و در او ضمیر دیگر از برای
 آن معانی بهمان طریق مذکور وضع کرده اند و آن
 ای و ایان و ایانک و ایانک و ایانکم و ایانکم و ایانکم و ایانکم
 و ایانکم و ایانکم و ایانکم و ایانکم و ایانکم و ایانکم
 که در محل رفع و جر واقع میگردند تقسیم ضمیر بدانکه
 ضمیر مستقل است یا منفصل و منفصل است که در ابتدای

همه از برای نشیند
 خواه مذکور خواه مؤنث
 و لفظ

گرفردن

حرف زدن و اول سخن گفتن واقع تواند شد متذکر
 ضمیر که نشیند چنانکه میتوان گفت انا قائم و ایاک نعبد و
 ضمیر متصل نه چنان است یعنی در ابتدا حرف زدن
 واقع نتواند شد مانند ما نربت و کاف اگر تنگ
 زیرا که نسبت و کف اگر است نمیتوان گفت معنی
 اگر گفته تقو معنی تربت و اگر مت و غیر بخند یک
 معنی خواهد بود و آن نیز هر قسم است مخصوص
 بحث کلمه و غیر مخصوص اما مخصوص بر رفع
 پس آن تا مقدم است از برای متکلم و
 و در محل طلبت و انما تا جملگی در مجزومه است
 و تا در مفتوحه از برای مفعول مفعول فی طلبت
 مثل طلبت و تا در مسطوره از برای مفعول
 مفعولت فی طلبت طلبت و انما تا در
 بجز نسبی است زدن است و تا از
 بر این تشبیه مذکور مخاطب و مؤنث معنی طلبه

وتم از بر جمع مذکر می طبع و متن از بر اجمع
 مؤنث می طبع و این سه لفظ بمنزله است
 در زده اید و الف از بر تنه غایب مذکر
 و مؤنث و و او از بر اجمع مذکر غایب مذکر
 از بر اجمع مؤنث غایب مثل هر با و در بنا و هر با و
 ضربن و اینها همه بمنزله اند است در زده اند و از بر
 مفرد مذکر غایب و مفرد مؤنث غایب هم
 متصل مرفوع وضع کرده اند و از استر میگویند
 یعنی نه است و پیدا نیست و اگر خواهند
 از آن تعبیر کنند ضمیر منقصر را که موافق معنی او
 هر او زده چنانکه میگویند در ضرب جمع استر است لفظ
 هو و در ضرب ضمیر و بلفظهای مقدر است پس
 ظاهر شد که ضمیر مرفوع متصل یا زده است یعنی ظاهر
 و پیداست مثل تا غزبت یا استر است مثل غیر
 و غزبت این تا ساکن در ضرب است هر چه غزبت

در علم غزبت تا غزبت

و علامت تا نیست است و ضمیر نیست و همچنین تا غزبت
 و اما ظاهر مقتضی که غیر مخصوص است بر رفع پس آنکه
 قسم اول است که مشترک باشد در رفع و نصب
 و آن لفظانه از برای متکلم مع غیر است که در کل
 رفع مثل فریاد و در محلی نصب و غیر نیز واقع میشود
 انشاء و بنا و این لفظ در فریاد بمنزله اسم است و قسم دوم
 است که مشترک باشد در نصب و غیر و پس آن تا نیست
 که از بر استر متکلم و طره باشد مثل انی و فی و کاف
 مضمون که از بر استر مفرد مذکر می طبع باشد مثل انک و یک
 کاف مضمون از بر استر مفرد مؤنث می طبع مثل انک و یک
 کاف و کاف از بر استر تنه می طبع و می طبع مثل انک و یک
 از بر اجمع مذکر می طبع است مثل انکم و یکم و کنی از بر
 جمع مؤنث می طبع مثل انکن و یکن و کنی از بر استر
 مذکر غایب مثل فریاد و به و این مع مضمون میباشد
 در وقتیکه ما قبل او یا و کنی یا حرف مضمون باشد که در آن

وقت مکرر میباشد مثل علی و به و او از بر اجمع مفرد مؤنث
 غایب مثل ضربتها و بهما و این هم لفظ و ضربیه و ضربیا
 بمنزله این است در زده اش و او از بر تنه
 غایب توه مذکر و زده مؤنث مثل الزیدان یا المذنبان
 ضربتها و درت بهما و هم از بر اجمع مذکر غایب مثل
 انتم و بهن تقسم و یک از بر اسم بزرگ اسم
 یا اسم عین است یا اسم معنی و اسم عین
 است که دلالت کند بر ذات او و ذات مثل رجل و کتانه
 و اسم معنی است که دلالت کند بر معنی از معانی که
 غیر ذات باشد مثل ضرب و علم هرگز از این دو یا
 صفت است و او را مشتق میگویند یا غیر صفت
 و از اجامه میگویند و در او صفت اسم است که دلا
 لت کند بر ذات یا صفت مثل ضارب یا بر معنی
 یا صفت مثل معلوم زیرا که ضارب دلالت میکند
 بر ذاتیکه متصف باشد بصفت ضرب و معلوم دلالت

را هم و بهن تقسم
 از بر جمع مؤنث
 غایب مثل

یکته بر معنی که متصف است بصفت معلوم تقسم
 دیگر اسم یا نکره است یا معرفه نکره اسم است که دلا
 لت کند بر فرد غیر معین و علامت نکره است که فا
 بیست دخول الف و لام تعریف دارند مانند
 مثل رجل و امرأة که الرجل و الامراه میتوان گفت
 و معرفه آنکه ماعدا نکره باشد و آن شناسی است
 اول ضمیر الجمع انفس و گفته شد که جمع علم دان
 اسم است که وضع شده باشد از بر اجمع و معین
 مانند زید و هند کسیم معرفه با الف و لام است
 مثل الفی و العلام چهارم اسما و اناره است
 و ان السی چندند که مرفوع شده اند از بر
 آن که با و ان است بسو چیز شود چنانکه در فاعل
 صحی لفظ این را وضع کرده اند از بر اناره
 کردن بسو چیز را که نکره یک باشد و لفظ
 او را وضع کرده اند از بر اناره است که در آن لید اسم

یا

بوسه چنانچه بر باشد و اسما در است نیست ذاک
 از برای مفرد مذکر و ذره و ذی و تیره از برای
 مفرد مؤنث و ذان از برای تشبیه مذکر در حال رفع
 در حال و ذین از برای نصب و جزو تان از برای تشبیه
 مؤنث در حال رفع و ذین از برای رفع در حال نصب
 و اولی و قصر از برای جمع مذکر و مؤنث و لایها
 بهمین وضع میباشد اگر تان را لایه نزدیک باشد
 اما اگر تان را لایه دور باشد حرف خطاب بی اسم
 ملحق میزند و حرف خطاب بی اسم است که مفعول
 از برای مفرد مذکر است مثل ذاک و کاف مذکور
 از برای مفرد مؤنث است مثل ذاک و کاف از برای
 تشبیه مذکر و مؤنث مثل ذاک و کاف از برای جمع مذکر
 مثل ذاک و کاف از برای جمع مؤنث مثل ذاک
 و این الفاظ اگر چه بصورت غایب متصله اند اما
 غیر نیستند بلکه حرف اند پس اگر تان را لایه مفرد
 مذکر

مذکر و مخاطب نیز مفرد مذکر باشد ذاک میگویند که
 هر که مفرد مؤنث باشد تا که میگویند و اگر
 عکس اینست باشد تا که میگویند مثالی مفرد
 مذکر و مخاطب مفرد مؤنث باشد ذاک
 و اگر عکس اینست باشد تا که میگویند و اگر تان
 لایه و مخاطب هر دو تشبیه مذکر باشد ذاک و لایه
 و اگر هر دو تشبیه مؤنث باشد ذاک و لایه میگویند
 و اگر تان را لایه مفرد و مخاطب مؤنث باشد ذاک و تان
 کاف میگویند و اگر عکس این باشد ذاک و تان و تان و تان
 ذینک و تینک میگویند و اگر تان را لایه مفرد و مخاطب
 جمع باشد ذاکم و تانکم و تانکم میگویند و اگر عکس
 این باشد اولادک و اولادکم میگویند و بر این قیاس
 گاه باشد که قبل از حرف خطاب کلمه موصوفه را اطلاق کنند مثل
 ذاک و ذاک و ذاک و اولادکم و اولادکم تا این که
 موصوفه هم اثره مفرد بسیار ملحق میشود و به جمع کمتر

در تشبیه اصلا ملحق نمیشود مثلا ذانکم و تانکم
 نمیگویند و گاه باشد که تا تشبیه بر اسم اشاره داخل
 شود جدا که آن اسم اشاره از برای قریب باشد
 مثل هذا و هاه از برای بعید مثل ههنا تا اگر چه
 طب غافل نشود الا ان اشاره اما این تا مالک لام
 جمع نمیشود و ههنا که نمیگویند بیچشم او موصوفند
 و ان است پس چندند که تنها جزو تانم از قطع نمیشوند و
 معنی ایشان واضح نمیشود مگر بصله و عاید وصله
 عبارت از جمله یا شبه جمله که بعد از ایشان واقع
 میشود از برای توضیح معانی ایشان که مشتمل باشد
 بر ضمیر که آن ضمیر موافقت داشته باشد با لفظ
 یا معنی ایشان و عاید عبارت است از ان ضمیر
 و اسما موصوله قسم است بعضی مخصوصه
 بعضی معانی و بعضی عامه و انچه مخصوص
 است این است الذی از برای مفرد مذکر و الذی
 از برای مفرد

از برای مفرد مؤنث و الذی از برای تشبیه مذکر در حال رفع و الذی
 نیز از برای نصب و جزو اللکن از برای تشبیه مذکر در حال رفع
 و الذی از برای نصب و جزو اللکن از برای تشبیه مذکر در حال رفع
 رفع و نصب و جزو اللکن و اللکن از برای جمع مذکر
 و انچه غیر مخصوص است آن نیز قسم است بیچشم
 است در معنی و پس آن است اولی بر وزن فعل
 بکون عین و اللاتی بهمزه و یاء و اللایه بهمزه مکرره فقط
 و اللایه بیاء مکرره یا با کذا فقط که اینها الفاظ در جمع
 مذکر و جمع مؤنث است اسما میگویند لیکن لفظ اولی
 در جمع مذکر مشهور است و لفظ آخر در جمع مؤنث
 مشهور است و قسم همیم مشهور است و در سراسر
 معنی و آن است کلامی که اولی که هر یک از اینها
 میگردانند از برای تشبیه مؤنث خواه مفرد خواه تشبیه
 جمع چنانکه کوثر جاه من قام و من قام و من قام
 متاومن قام و من فین و همچنین لفظ اولی و بدلیل

تشبیه صحیح
اسمی

صله الی بنیاد مک صفت مثل الضارب و الضاربة و
 الضاریان و الضاریان و الضاریون و الضاریات
 و اما صلا غیر ال از اسماء موصولة جمله می باشد مثل الذی
 قام و التي قامت و که جمله اسمی مانند الذی هو قائم و التي
 هی قائمه و که شبه جمله بعوض ظرف یا جار مجرور مثل الذی
 قام و التي قامت و اسمیکه مضارع و یسکن ازین نوع قسم که
 مذکور شده اند مانند علامه و علمم زید و علمم فریضه ^{علم}
 و علمم الاثره الارواح و از جمله اقام اسم غیر منصرف است
 و آن است که در او هجعت یافت شد از این
 علت که گفته خواهد شد یکی از علت است که آن یک علت قائم
 مقام هجعت است و آن نه علت است ۱ عدل ۲ دو
 ۳ و تائید ۴ عدلیت ۵ عجمه ۶ جمع ۷ ترکیب ۸ وزن
 فصل اول الفنون زیاده و معنی عدل بودن او در این اسم است
 از معنی اصطلاحی و بصیغ و در استعمال کردن نه مانند ثلاث
 در جاه القوم ثلاث یعنی آن قوم سه نفر است زیرا که معنی ثلاث

الای

در اینجا مرکب است و تکریر معنی فتح تکریر لفظ است و چون لفظ
 ثلاث در اینجا خود است و تکریر نیست معلوم است که اصل آن ثلاث
 ثلثه است پس لفظ ثلاث معنی است یعنی بر اول آورد
 شده از ثلاث ثلاث و در ثلاث معنی و تکریر است و از وصفیت
 و ازین جهت غیر منصرف شده و مراد از وصف است که آن
 اسم دلالت کند بر ذات یا صفت یا بر معنی یا صفت چنانکه
 مثل اسم که دلالت میکند بر ذاتیکه متصف است بصفتی
 و در صفت تکریر است و آن وزن الفعل است و ازین جهت
 غیر منصرف شده و مراد از تائید جمع اقام تائید است
 یعنی خواه معنی تکریر یا تکریر در غیر منصرف بودن ملازمه آنیکه
 آن تائید در اسم علم بیانه مثل فرس تائید او تکریر است
 و همچنین تائید لفظی که بیانه می دهد که در اسم علم بیانه مثل
 طلحه و اکر در اسم علم بیانه نیز اثر دارد و مثل حمزه و امیره
 و هاربه و اما تائید که بالف مقصوره یا بالف مجرد و
 بیوان موثر است خواه که در علم بیانه مثل جزر و انوار

مثل تینب و خواه لفظ مثل
 طلحه و اما تائید معنوی

بار اسم غیر علم مثل جبل و صحراء و این تائید قائم مقام
 هجعت است و احتیاج هجعت دیگر ندارد و معنی هجعت
 بودن آن اسم است علم و معنی علم مذکور شد و مراد از علم
 است که واضع لغت عرب آن امر وضع نکرده باشد
 بلکه دیگر بر طبق آن اسم که در آن زبان موضوع شده یعنی
 زبانیک غیر زبان عرب است علم باشد در آن زبان و زیاده
 حرف باشد مثل ابراهیم و اسحق یا تکریر حرف معنی که الوصل
 مثل تکریر که علم مخصوص باشد پس اگر آن اسم علم بیانه در آن
 زبان غیر منصرف نخواهد بود مثل جام و همچنین اگر علم باشد اما غیر
 و ساکن الوصل باشد مثل فرح و لوط و همچنین اگر علم باشد و
 بر حرف باشد اما علم بودن آن در زبان غیر نیست بلکه در
 عرب باشد مثل لفظ جام که عربان او را علم تخص کنند و اما جام
 پس بیاید که بر وزن مفاعل باشد مثل مسجد یا بر وزن
 مفاعیل مثل مصابیح و این نیز قائم مقام هجعت است
 و احتیاج هجعت دیگر ندارد و ترکیب بعضی بودن

ان ال

آن اسم مرکب است از دو کلمه که کلمات جدا بیاد آن اسم مرکب
 علم و مرکب بر ترکیب هر دو میانه و در میان هر دو اوقبل از تکریر
 اج نسبی بنوع باشد و آخر آن لفظ و به باشد مثل بعل
 و حضورت و بعد بر آن اما الف و لغز و زبیر که در اینجا
 در اسم غیر صفت باشد پس باید که آن اسم علم باشد
 عملی و اگر در اسم صفت باشد پس باید که مؤنث
 لغز که بر وزن فعلا نه باشد اگر مؤنث
 و البته باشد مثل سکران که مؤنث است و سکران
 و همچنین اگر در اسم صفت باشد پس باید که
 مثل جن غیر منصرف خواهد بود بنا بر قول اصح اما اگر مؤنث
 آن بر وزن فعلا نه باشد مثل زمان که مؤنث است نه
 است غیر منصرف خواهد بود و مراد از وزن فعل و وزن
 که واضع لغت عرب آن بر وزن انمفوص یا فاعل صفة
 باشد مثل وزن فاعل و فاعل و فاعل پس اگر احیاناً
 اسمی

در اینجا
 ترکیب

خايد بود اگر سلفی دیگر بود نم شود مثل امر که با وزن فعل
 و صفت هم دارد و مثل احمد که با وزن فعل غلبت علاوه بر
 و همچنین شعر علم اسی و عرب علم تحقیق و نیز علم
 مکانی که غیر منصرفند فصل در اقسام فعل بدانکه
 اقسام فعل سه است ماضی و مضارع و امر و اما ماضی
 است که دلالت بر فعلی که واقع شود در زمان گذشته و
 علامت او است که تا به نیست که بر او داخل تواند شد
 مثل ضرب و قام و قعد زیرا که ضربت و قامت و
 قعدت میتوان گفت و اما مضارع است که دلالت کند بر
 معنی که واقع بشود در زمان حال یا آینده و علامت آن
 است که لم بر او داخل تواند شد مثل یضرب و تقوم زیرا لم
 اضر ب و لم یضرب میتوان گفت و اما امر است که دلالت
 کند بر طلب و وقوع فعل در زمان حال یا آینده و علامت
 او است که یا ای یا طمعه بر او داخل تواند شد مانند قائم
 زیرا که قیام و نیز بر میتوان گفت تقبیح دیگر فعل یا لامع

یا مستحضر و متقدر است که فعل از آن عمل می آید و کند و بر معنی
 مضعول به واقع شود مثل ضرب زید عمر یعنی زید عمر را زد
 که زدن از زید که فاعلست می و زد که مفعول بر معنی ضعیف
 واقع شد لازم است که فعلی از فاعل می آید مانند زید بر معنی
 رفته است زید و حسن بکر یعنی خوب شده است بکر و ای فعلی
 لازم را اگر خوانند که مستحضر سازند مزه بر او داخل میزند
 یا معنی او را مضاعف یعنی میزند و میگذارد مثلا در زهیب زید
 زید عمر و میگویند یعنی زید عمر را زد و در حسن بکر
 بکر حسن زید بکر یعنی بکر را زد بکر را زد بکر را زد بکر را زد
 فعل را با از برای مذکر بنا کرده اند با از برای مؤنث و بیک
 از این سه می افتد است یا شتی یا مع و هر یک از این سه می افتد
 است یا نمی و با اینکه بعضی بعضی معانی آمده است اما جمیع
 بیان فعل ماضی و مضارع هر کدام سبزه است بقیه فعل مضارع
 یا زده است و وجه آن است که بعضی افعال الفاعل است در
 بعضی معانی چنانکه در بحث چهارم معلوم شده باشد

در بعضی معانی که در این کتاب مذکور است

ضرب ضرب فربا تا آخر آمده مضارع یضرب یضرب یضربون
 تا آخر آمده امر لیضرب لیضربا لیضربوا آخر بدانکه آخر فعلی
 در اینها همه حرف با بست و این کلمات معلوم با قرآن از آن
 اعتبار همه ضمیر اند و فاعلند چنانکه گذشت در بحث چهارم
 یعنی زنه تا نیست که او مرفعت و علامت نیست
 و پس یضربون یضربون و یضربون و یضربون که آنها هر چند
 و علامت اعرابند چنانکه معلوم خواهد شد و حرفی نیست
 صیغه مشترک یا فربا است یا بجمع ضمیر مثل لفظ یضرب
 را اگر ببرد حاضر خطاب گزیند تا یضرب میگویند معلوم
 که صیغه مذکر من طلب است و اگر از زن غایب خبر دهی
 که او زنده یا آنکه میگویند یضرب معلوم میشود که
 آن صیغه مفر د مؤنث غایب است و برای آن قبایس
 فصل در اقسام حروف بدانکه حروف بسته قسم تقسیم
 میشود زیرا که حروف یا مخفی است یا هم یعنی بر
 داخل میشود و پس آن مثل حروف مجرد حروف

مشبهه به با الفعل و حروف ندا یا مختص است بعضی حروف
 بر فعل داخل میشوند و پس وان مثل حروف نصب و حروف
 جزم بیشتر که است در میان اسم و فعل مثل حروف عطف
 و حروف استفهام و همه در محل خود مذکور خواهد شد فصل
 فصل در معرب و سنی بدانکه هر کلمه که اکثرش متغیرند
 بسبب اختلاف عدل ان کلمه را معرب میگویند مثل
 کلمه زید در تغییرند بضمه زنه و کلمه بسبب اختلاف عدل
 میل که با راست و راست و با و مثل کلمه یضرب در زید
 یضرب و لم یضرب و لن یضرب زیرا که اکثر یضرب
 که با راست متغیرند از ضم بسکون فاراد کون بضمه
 بسبب اختلاف عدل ان کلمه را معرب میگویند
 یعنی خالی بودن ادراغ امیل و حروف جزم و حروف
 نصب پس اگر تغییر در اکثر کلمه بهم رسد به سبب
 عامل آن تغییر اعراب نیست وان کلمه را بسبب
 آن تغییر معرب نمیگویند مانند تغییر کلمه حاصل شود

بمقدم

در کلمه من از من النکس و در کلمه قال از قال اللهم و از کلمه
 ام از ام اللهم زیرا که این کلمات کسبه و اول اند و چون
 با بعد از خود بجا می آید و اندک نیز منقوح و کسر مضبوط است
 مگر در کلماتی که با تاء بسبب جامل بکسر بیست و شش کسب
 زیرا که بیست و شش حرف است کسب کسب و کسب کسب
 نیست مگر در وقتکه ساکن اول حرف متبینه باشد و ساکن حویم
 متبینه باشد و حرف دیگر مثل و تاء و عامل عبارت از کلمه
 است که کسب است بهم میرسد تغییر مگر مانند کسب و در اینست
 و یا که در آن من ایما که نشانه اقسام عامل دیگر عامل تعلیق
 یا معنوی و لفظی یا فعلی است یا عمل میکند خواه ماضی یا
 خواه مضارع و خواه امر و خواه متعذر و خواه لازم و خواه مفروق
 و خواه متبینه و خواه جمع و خواه مکرر و خواه مؤنث مثل ضرب
 زید عمر و پس ضرب فعل ماضی متعذر از زید عمر و
 مکرر غایب عمل کرده است رفع را در زید و نصب را در
 عمر و مثل تقوم ایستاده که تقدم فعل مضارع لازم است

دسته اول است
 که با کسبه و جامل
 بیست و شش حرف است

الزیر

از برای معرفه مؤنث غایب عمل کرده است رفع را در هر دو
 مثل یضرب زید عمر و یعنی با بدینند زید عمر و بسبب نصب فعل
 امر معنویت از برای معرفه مذکر غایب و عمل کرده است رفع را
 در زید و نصب را در عمر و مثل قم ایستاده که عمل امر لازم است
 از برای معرفه مذکر مخاطب عمل کرده است رفع را در زید است که در
 او مقدار است الا انک و مع غیر محلیت و ظاهریست بجهت
 اینکه غایب است یعنی اندک چنانکه معلوم خواهد شد پس آنکه
 چنانکه بجای خبر اسم دیگر غیر می توانست بود هر آینه مرفوع
 مع بود و در این قبسه و اما اسم پس آن هر اسمیت که شباهت
 هست بفعل داشته باشد دان یا مصدر است آنچه عمل محراب
 زید عمر و غیره است و در زید عمر و را پس لفظ ضرب
 که مصدر است عمل کرده است نصب را در عمر و و اسم فعل
 علیک زید یعنی بر تو است زید غیر نگاه دارد زید را که عمل
 کرده است نصب را در زید و مثل جبر است زید غیر را
 نند زید که جهات اسم فعل است یعنی بعد و عمل کرده است

غلط است
 مثل یضرب زید عمر و
 یعنی خوش آمد زید عمر و
 پس لفظ ضرب که مصدر است
 عمل کرده است نصب را
 در عمر و و اسم فعل
 علیک زید یعنی بر تو است
 یعنی نگاه دارد زید را
 عمل کرده است نصب را
 در زید مثل میبارد

در زید رفع را با اسم یا اسم فاعل مثل زید ضارب عمر و یعنی
 زید زنده که عمر است که ضارب اسم فاعلیست و عمل کرده
 است نصب را در عمر و و با اسم مفعول مثل زید مرفوع
 غلام یعنی زید زنده است غلام او پس مرفوع که
 اسم مفعول است عمل کرده است رفع را در غلام یا
 صفتی منبسط است مثل زید حسن و جمع یعنی زید نیکو
 است در آن بسی حسن که صفتی منبسط است
 عمل کرده است رفع را در وجهه یا فعل تفضیل مثل زید
 اکرم اب یعنی کرم ترین مردمان است زید از جهت
 پیر پس اکرم فعل تفضیل است عمل کرده است
 رفع را در عمل جبر بود که در اکرم منبسط است و نصب را
 در لفظ اب و مثل ما رایت رجلا احسن فی علیه الکحل
 منتهی یعنی زید یعنی ندیده ام مردی را که بهتر باشد
 در چشم او در همه از سره که در چشم زید است
 یا فعل تعجب مثل ما کثر علیک یغرضه بسیار است

ع

علم و پس با کثر فعل تعجب است و عمل کرده است نصب
 را در علیک و از جمله اسما و عامله اسما و شرطت و در
 بحث فعل مذکور خواهد شد و اما حرف پس آن
 مثل حرف جبر که عمل میکنند خبر را در اسما و مثل حرف
 نصب که عمل نصب میکنند در افعال و مثل حرف
 جزم که عمل جزم میکنند در افعال و هر یک از اینها در عمل
 حلالان الله تعالی مذکور خواهد شد و اما عامل مفعول
 پس آن مثل ایضاً یعنی متبذرون که عامل است
 در مبتدا و مثل جبریت یعنی خبر بودن که عامل است
 در خبر چنانکه میگویم زید قائم پس زید که مبتدا است
 مرفوع است و عامل رفع آن بودن آن مبتدا
 است و قائم خبر است مرفوع و عامل رفع آن بودن
 او خبریت و از جمله عامل معنوی خبر است یعنی
 مجرب بودن از ناصب و جزم که عامل است در فعل
 مضارع چنانکه میگویم یضرب زید پس یضرب که

نفل مغز است مرتفع است و حاصل رفع در او
 خالص در آن است از عوامل ص با آنکه اهل لغو
 گاه عامل مغز اطلاق میکنند بر لفظیکه معنی لغو
 در یک است که آن لفظ دیگر عاملست چنانکه میگویند
 عامل نصب در خا در رایه کریمه هذا بعلی شیخی پیرا ^{عقل}
 معنیست و آن لفظ ایتر که از اسم اشارت معلوم شود
 بلفظ البته که از نام مستقیم فهمیده میشود و بدانکه هر کلمه
 اثرش متغیر شود بسبب اختلاف عوامل آن کلمه را
 میگویند مثل کلمه من در جاه مختلفه و رایست من قاصد
 مررت بمنجه نام زیرا که اضمحلت که زن است مع متغیر شود
 بسبب اختلاف عوامل و در رست حال سکنی است و کلمه
 و این نیز است از کلمات عرب جمع حروف است و فعل
 ماضی و فعل امر و اسماء اکتاف و اسماء توصوله و ظاهر
 همه مذکور شده اند و اسماء افعال مثل صبح و عصر ^{مخبر}
 اکتاف است یعنی ساکت باشی و مه که مخبر ^{الفعل}

یعنی بی

میز بس کن و جهل که معنی اقبال است یعنی بیاد هر یک
 مرکب نیز کسب بر هر چه باشد بجز از آن اسم که مذکور شد
 در اسم غیر منصرف که جز در اتمرا و معرفت و اما جزو
 اول ادعیه است و اما اسم مرکب نیز کسب اضا
 قریب است ان معرفت اگر در وقت نسیمه یعنی
 وقت نام خادون اعراب را اعتبار نکرده اند مثل ان
 عباسی و عبد الرحمن و اگر در وقت نسیمه اعراب را
 اعتبار نکرده اند مثل ابو زید و ابو صالح پس ان محلی خواهد
 بود بود یعنی بهمان اعراب که دانستند وقت
 نسیمه باید تکلم با و نحو خواه که در محل رفع واقع
 شود و خواه در محل نصب خواه در محل خبر و چنان
 لفظ زیدان در زیدون اگر اسم نسیمه کنند و چنان
 اسم مرکب نیز کسب اسناد در حکایت مثل شب
 ترنا و نابیط و ترا و از جمله السماء مبنیه السماء است
 و ان مثل من و کم و ما و متی و کیفیت و ایتان

است

چنانکه میگویند در من من قریب یعنی فکر این نزد من
 جاو یعنی که آمده است و بمن نشین یعنی یک بار میظهر
 زیرا که من استقامت در مثال اول مفعول واقع شده است
 و مفعول منصوب میباشد و در مثال دوم متبدا واقع
 شده است و متبدا مرفوع میباشد و در مثال سیم حرف
 جر بر او داخل شده است و مفعول حرف جر هم در میباشد
 و اخر این جمله که فون است و در هر حال سکنی است
 و متغیر نشده چنانکه میگویند در کم که ملک یعنی چند است
 مال که کم بعد اکتاف یعنی چند غلام مالک اندر تو و کم
 درم استریت تو کتف یعنی چند درم خریدی بر او
 خود زیرا که کم استقامت در مثال اول مبتدا است
 نزد و سوم و چهارم مترو حفتش و در مثال ثانیه
 مفعول است و در مثال سیم مفعول حرف جر است
 و در هر سه حال سکنی است و متغیر نشده است
 و بر این قیاس بی کلمات چنانکه میگویند در اهدا

ما

ماهدا یعنی چیزی است این و ما استریت یعنی چیزی خریدی
 و با استریت و چیزی خریدی که مادر مثال اول مبتدا است
 و در مثال دوم مفعول است و در مثال سیم مفعول است
 حرف جر و در هر سه حال سکنی است و در کیف کیف حالک
 یعنی هر گونه است حال تو و کیف کیف تمضی یعنی هر چه است
 میورد که کیف جز است در مثال اول و مفعول حرف جر
 در مثال ثانیه و در هر سه حال استقامت و از جمله اسماء
 مبنیه است که شرط است که مذکور خواهد شد و بعضی از اسماء
 مبنیه در تقسیم کلمات مبنیه معلوم خواهد شد ان الله تعالی
 فصل در تقسیم کلمات معربه بدانکه کلمات معربه بر
 قسم است زیرا که اعراب کلمه معربه و بحرکت است یا
 بحرکف و این احوالی بحرکت است چهار قسم است اول
 اسم مفرد خواه مذکر خواه مؤنث بجز از شیئی اسم و ان
 ابوک فاولک جوک جنوک و فوک و زوسقی که این
 شیئی معرب هر دو مذکر در وقتکه مضارع باشد مبنیه

بیا، تکلم مثل ابر و افرین آنکه اصلا مضاف نباشند مثل ابر
 فاعل که در این حالت نیز بگویم معربند اینها را اما
 سته بگویند و غیر از طهات نشینه و جمع که مذکور شد
 جمع مکرر خواه مذکر خواه مؤنث بجمع مؤنث در اسم چهارم
 فعل مضارع بعزاز جمع فعل وان یفعلان و یفعلان و
 یفعلون و یفعلون و یفعلن و اینها را افعال جمع
 میگویند و اما عربی که پس از آن نیز چهار است اول نشینه
 است ملقیات او و آن چهار کلمه است انشان و انشان بی
 بی شرط و کلا کلمه بشود آنکه مضاف مؤنث بعزاز مثل کلامه و کلامه
 اما که اگر مضاف بظاهر شود مثل کلامه الریحلی و کلامه الجندی
 یا اصلا مضاف شود پس در این حال اعلان این آن بگویم
 مقدّمه خواهد بود جمع مکرر سالم و ملقیات او و مثل
 او بود و شرون تا تعون بجمع اسم سته چهارم افعال
 فصلی در قسمت کردن اعراب بر کلمات معرب
 اقسام اعراب چهار است رفع و نصب و جر و جزم

اما ارفع

اما رفع و نصب پس مشرکند در میان اسماء و افعال یعنی
 داخل اسم میشوند و هم داخل فعل و جرم و جر مخصوص
 است با اسماء و جزم مخصوص است با افعال و هر یک از آن
 اقسام علامت خود دارد اما علامت رفع چهار است
 وار و الف و نون اما علامت نصب است در چهار
 موضع اول اسم مفرد جمع فعل مضارع بجمع مکرر مذکر
 و مؤنث چهارم جمع مؤنث سالم اما و علامت رفع
 است در جوبا اول جمع مذکر سالم و ملقیات او جمع اسماء
 سته اما الف علامت رفع است در یکی و آن نشینه
 ام و ملقیات او اما نون علامت رفع است در افعال
 جمله و بی و علامت نصب پنج است صحیح
 و الف و کسره و یاء و حذف نون اما فتحی علامت
 نصب است در سته با اول اسم مفرد جمع جمع مکرر
 فعل مضارع و اما الف علامت نصب است در اسماء
 سته و بی و لام کسره علامت نصب است در جمع

مؤنث سالم و بی و اما یا علامت نصب است در
 جا اول نشینه و ملقیات او جمع مذکر سالم و ملقیات او
 و اما حذف نون علامت نصب است در افعال جمع
 و علامت جر سته اند کسره و یاء و فتحی اما کسره علامت
 جر است در سته با اول اسم مفرد منصرف جمع جمع
 مکرر منصرف بجمع مؤنث سالم و اما یا علامت جر است در
 سته با موضع اول اسماء سته جمع نشینه و ملقیات او
 بجمع مذکر سالم و ملقیات او و اما فتحی علامت
 حذف است در اسم غیر منصرف و بی و علامت جزم
 محاذ اول سکون یا حذف اما سکون علامت جزم
 است در فعل مضارع صحیح و بی و اما حذف علامت
 جزم است در جوبا اول فعل مضارع معتل جمع
 افعال جمله بی معلوم میشود از این تقییم که
 اعراب بی مفرد منصرف و جمع مکرر منصرف بجمع
 در حالت رفع یفعله است در حالت نصب و

مکرر است

بکسره است در حالت جر مثل نصب زید و الرجال
 زیدت هند و الت و ضربت زیدا و الرجال و کفر
 و اکرمت هند و الت و مررت بزید و الرجال
 و مررت بهند و الت و اعراب جمع مؤنث سالم
 بفتح است در حالت رفع و بکسره است در حالت نصب
 مثل جاء الریحلیات منس الجحایات و ان الحیث
 یذهبن السیاح و اعراب جمع مذکر سالم و ملقیات او
 بعد است در حالت رفع و بی در حالت نصب و جر
 مثل عبد الصالحون القالیین من المسلمین و ضرب
 و عشرون او و فضل اربعین اولی جهل من یسعی
 و اعراب نشینه و ملقیات او بالف است در حالت رفع
 و بی در حالت نصب و جر مثل ضرب العالمان کلامها
 الجاهلیین کلیدها علی المسکتین کلیدها و اعراب اسماء
 سته بی و است در حالت رفع بالف در حالت
 نصب بی است در حالت جر مثل ضرب ابولک

۲
 در زمی مال و مثل ضرب محال ابانک در ارفاق و
 بر اینقیاس و اعراب غیر منصرف بقتدر در حالت رفع
 بفتح است در حالت نصب و غیر مثل بنام احمد و منجد
 و ادایت احمد و سجد و مررت با جمله سجد بدانکه
 غیر منصرف مادام که مضاف باشد معروف با لغو لام
 نباشد این حکم برابر آن ثابت است اگر مضاف شود
 مثل سجد که یا معروف با لغو لام شود مثل الاقر
 پس در اینوقت مجبور در کبره می شود و اما تنوین مطلقه
 مطلقا داخل او نمی شود و اعراب فعل مضارع بغیر از
 افعال خم بینه است در حالت رفع مثل یضرب و
 بفتح است در حالت نصب مثل یضرب و یکون
 است در حالت جزم اگر فعل مضارع صحیح باشد مثل
 لم یضرب و یضرب حرف علة اگر معتل باشد مثل
 یغزو و لم یخس و لم یرم که اصل ایشان یغزو
 و یخس و یرم می باشد و چون لم که می مل جزم
 است

است برایشان داخل شده و او را از یغزو و افعال خم
 و یا از یرمی حذف کرده است و اعراب افعال
 خم چون است در حالت رفع مثل یضربان و تقربان
 و یضربون و تقربون و تقریبی و یضربون در
 حالت نصب و جزم و ان لم یفعلوا و ان یفعلوا
 بر اینقیاس فصل بدانکه اعراب با ظاهر است
 یا مقدره و مثال ظاهر آن مثالها که گذشت ظاهر است
 و اما مقدره پس در چهار جا میباشد اول اسم مقصور
 و دوم اسم منقوص سیم اسم مضاف بیاه متکلم چهارم
 فعل معتل اما اسم مقصور پس جمع اعراب در آن مقدره
 میشود مثل جاء الفقی و رایب الفقی و مررت
 و اما اسم منقوص پس رفع و جر در آن مقدره میشود
 و نصب آن ظاهر میباشد مثل جاء القاضی و مررت
 با القاضی و رایب القاضی اما مضاف بیاه
 متکلم پس اگر مرفرد باشد یا جمع تکثر همه اعراب در آن

ندم سلی طح

مقدد پسند مثل جاء غلامی و جالرونی و رایب غلامی
 و جالرونی و مررت بغلامی و جالرونی و زلمی
 و اگر جمع مذکر گرام باشد رفع در آن مقدره میشود و سبب
 مثل جاء سلی که جاء مسکون جمع است و چون مضاف
 زن بیاه متکلم چون افتاده است سبب اضافه ضایع
 در یکت اضافه بیان خواهد شد پس سلی می شود و بنابر
 قاعده اهل حرف اگر با و او در یک کلمه جمع شود حرف را
 اقلی از ایشان سکنی باشد و او را قلب می کنند و یا بر اول
 در بی و جمع او را مکرر کرده اند و بهم مفهوم مکرر شده
 از برای ضابطه باه پس سلی می شود پس علامت برش
 که و او است بر طرف شده بخلاف رایب سلی و مررت
 بسلی که نصب و جر ایشان بیاه است و آن باه درانی
 در حال نیست الا اینکه مدغم شده است بیاه متکلم
 زیرا که اصل ایشان رایب سلی و مررت می باشد
 جمع است و چون مسلمین مضاف شده است بیاه

کند و اولی سلی منقلب
 شده الت و بای اول را
 در بای که جمع او غلام
 جمع

زیرا ع

معلق

متکلم زن آن افتاده است بسبب اضافه و یا او در بای
 متکلم مدغم شده است و اما فعل مضارع معتل پس اگر
 آخرش الف باشد رفع و نصب مقدره میشود و جزم او
 ظاهر میشود بجز آن الف مثل زید یخس و یخس
 و لم یخس و اگر آخر او و یا باشد است پس رفع آن مقدره
 مقدره میشود و پس زیرا که نصب او ظاهر میشود بفتح
 ظاهره در آخرش و جزم آن نیز ظاهر میشود بجز
 و او و یا مثل زید دعوا و یرمی که اصل اینان یذو
 بود چون فیه بر او و یا ثقیل است حذف شده پس فعل
 مقدره لا اعراب شده و مثل فی دعوا و فی یرمی و لم
 یذع و لم یرم که اصل آن یذو و یرمی جمع است
 چون عامل نصب که آن است برایشان داخل شده
 آنها را منصوب ساخته بفتح و چون عامل جزم که
 لم است برایشان داخل شده آنها را مجزوم کرده
 بجز حرف علة فصل در تقسیم کلمات

بینه بدانکه مبنی بر چه قسمست مبنی بر فتح مبنی بر
 مبنی بر ضم و مبنی بر سکون و در اسم چهار قسم محقق
 میشود اما مبنی بر سکون مثل مبنی و کم و اما مبنی بر
 فتح مثل کیف و اهلش و ثلث و فاربع عشره و ثلثه
 مگر بر حرفه اینها سبزه این بر فتح مگر انبی عشره که حرفه
 اول آن معرب است با و اربثیه و غیره آخر او مبنی است
 بر فتح مثل ج و غیره انبی عشره و اربثیه مبنی عشره
 و مررت با مبنی عشره و اما مبنی بر سکون مثل موله
 و امس و هر اسم علیکه بر وزن فعال باشد مثل
 خدام که نام زن است و سار که نام است
 و مضارع که اسم زن است و اما مبنی بر ضم مثل قبل
 و بعد هر گاه که آن اسم که این کلمه با و مضارع
 گویند حذف کرده شود و معنی آن معنوی باشد
 لام مبنی قبل و معنی بعد یعنی من قبل الغلب و بعد
 پس کلمه قبل مضارع وجه است بکلمه الغلب و مضارع

الغیر

الید را که کلمه الغلب است حذف کرده اند و مضارع
 و معنی او را نیت کرده اند یعنی معنی او معنی
 در این کلام و همچنین کلمه بعد که بضم الغلب مضارع است
 و مضارع الید که آن حرف است محذوف شده اما معنی او مضارع است
 و این چهار قسم بنا بر فصل نیز میباشد مثل اعراض و اخص فارم و در ضرب
 فصل از هر دو اما فصل هر سه قسم بنا بر وزن آن محقق میشود و مبنی
 بر فتح ضرب مبنی بر ضم مثل خروا و مبنی بر سکون ضرب و اما فصل
 مضارع هر قسم از بنا بر وزن آن محقق میشود پس مبنی بر فتح و آن
 که موله بیرون تا کید نقیده یا خفیفه یا مثل بیرون و بیرون بر سکون
 و آن وقت که وزن جمع مؤنث بر ارضی شود مثل بیرون و بیرون
 و اما فصل هر سه اگر چه از فصل از ایشان مضارع است و مبنی
 و مضارع است در جمع و مکرر است در مفرد لکن اینها نیز مثل
 زیرا که اعراب ایشان بجز مضارع است که نون باشد بجز کثرت
 چنانکه کثرت در هر دو است و در اقام مبنی محقق میشود و آن
 مبنی بر فتح است مثل آن و کان و مبنی بر سکون مثل مرون و کان

و مبنی بر سکون لام جز در وقتکه داخل شود بر اسم ظاهر مثل زید
 و مثل غیر که حرفی است بمعنی که فصل در اسم
 بدانکه اسماء و مضارع در کلام است فاعل نایب فاعل
 که او را مضارع مایه است فاعل میگوید و مبتدا و مضارع
 افعال ن قصه و اسم ماولا که مبتدا است و مضارع
 مشبیه بفعل و مضارع مشبیه بان و چهار قسم از اینها
 و چهار فصل مذکور است و چهار قسم دیگر در فصل نواح
 معلوم میشود فصل اول در فاعل بدانکه فاعل عبارت
 است از اسمیکه استاد دارد و ثانی فاعل فعل یا فاعل
 که مقدم باشد آن فعل یا شبه فعل بر آن اسم بجز مبنی
 این فعل یا شبه فعل بان اسم از اینکه آن فعل و
 فعل از آن اسم حاصل شده باشد مثل قام زید و زید
 قائم ابوه یا اینکه از آن حاصل شده باشد مثل قام زید
 و زید طویل ابوه و بدانکه هر فعل یا شبه فعل که
 فاعل مضارع و فاعل یا ظاهرات یا مضارع است

فعل یا

ظاهر باشد آن فعل یا شبه فعل را بصیغه مضارع فاعل او را هم
 از اینکه آن فاعل مضارع باشد مثل فرب زید و زید خار با جوه و غیره
 فرب الزیدان و الزیدان ضارب غلامها یا جمع مثل فرب الزیدون
 و الزیدون ضاربها و جوه اما اگر فاعل مضارع مؤنث و
 حقیقی التانیث باشد و بعد از فعل یا شبه فعل بیفصله
 قطع نموده باشد تا تانیث سکنه را بفعل ملحق باید کرد و مکرر
 باشد فعل مثل فربت هند و زید قائمته است پس اگر فاعل
 حقیقی التانیث نباشد مثل الشمس یا در میان او و فاعل
 او فاصله باشد الی ق تا و علم الی ق هر دو جایز است مثل
 طلعت الشمس و طلعت الشمس و هذا اليوم طلعت الشمس و طلعت
 الشمس و حضرت القاضی امره و حضرت القاضی امره و زید جالس
 في الدار جاریته و جالسه في الدار جاریته و اگر فاعل
 باشد پس فعل یا شبه او را با مضارع بصیغه مضارع و یا شبیه
 بصیغه مثنوی و یا جمع بصیغه جمع و بدانکه بصیغه مثنوی
 و یا مثنوی بصیغه مؤنث یا با و در مثل زید فرب و ضارب

بعضی هم چند ضربت و ضربه یعنی هم و آنرا در آن ضربا و ضربان و فاعل
 ضربا و ضربان است و فاعل ضربا ضربیست مستر یعنی نهاد
 اوست و معنی ضربت و ضربه است و از این جهت ضربا و ضربان و فاعل
 ضربه ضربیست مستر و از این جهت ضربا و ضربان و فاعل ضربی
 ضربیست مستر و از این جهت ضربا و ضربان و فاعل ضربی ضربیست
 مستر و از این جهت ضربا و ضربان و فاعل ضربی ضربیست مستر
 و از این جهت ضربا و ضربان و فاعل ضربی ضربیست مستر
 و از این جهت ضربا و ضربان و فاعل ضربی ضربیست مستر
 و از این جهت ضربا و ضربان و فاعل ضربی ضربیست مستر
 و از این جهت ضربا و ضربان و فاعل ضربی ضربیست مستر

مستر یعنی نهاد
 و فاعل ضربان
 الفاعل که ضربان
 است و ضربان
 ضربان و ضربان
 و در ضربان بود

عرواح

حذف کرده اند و فاعل ضربا و ضربان و فاعل ضربی
 فاعل که فاعل است با و دارند و بعده فعل را بان کنی تغییر داده
 و فاعل را فاعل و فعلی است اول این است و فاعل را فاعل
 مفعول میگذرانند مثلاً فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 عرواح و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 عرواح از اسامی است و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 هیچ عامل لفظی بر آن داخل نمیشود و فاعل را فاعل
 و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل

عرواح

آیا ظاهر است با فاعل اینکه موصوف کل و فاعل را فاعل
 ضربیست مستر و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 اینکه معنی ضربان و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 نماز است که فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 نگردید و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 چینی که فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 بقرینه فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 ابراهیم که فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 در اینجایی ضربان و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 این حال نیست یا فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 بر این بنا در و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 لایست در و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 پدید که فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل

عرواح

ان خبر مفسد است بنده اوان را فاعل را فاعل
 داشته باشد یا فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 متقارنان و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 نامتجان و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 ضربان مستر که فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 و در متقارنان و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 دار با السحان و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 ضربان مستر که فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 و در فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 باشد و آن است و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 ازین جهت حال نیست یا فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 پس با فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 مثل قولی که فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل
 فاعل را فاعل و فاعل را فاعل و فاعل را فاعل

پس الله رب محمد است مرکب از مبتدا و خبر زیرا که
 الله مبتدا و او را خبر دست و این مبتدا با خبری
 خبر مبتدا اول است که لفظ و تا باشد و مع رابط
 مذکور بجهت الله است نفس قول است بحسب معنی
 و همچنین الله احد از قول هو الله احد زیرا که هر ضمیر
 شان است و مبتدا و الله مبتدا و معنی است و احد
 خبر الله است و این جمله خبر مبتدا اول است که لفظ
 است و رابط مذکور زیرا که الله احد نفس مبتدا است
 و اگر آن جمله خبر واقع میشود نفس مبتدا است
 پس در وقت لایه است از رابط و رابط جمله یا
 ضمیر است مثل کس را در زیر آن کس و مندر ضمیم
 مشته در ضرب از زیر ضرب یا شمس است در مثل
 و کس التوتی و الی کس خبر زیرا که این حسبت او حرف است
 تحت اول کس مبتدا است از رابط است و خبر خبر ذالک و
 مجمع این مبتدا و خبر خبر مبتدا اول است که بس التوتی

یا

بشود رابط این جمله اسم است نه دست زیرا که ذالک است
 بیس التوتی یعنی ان لبس التوتی بهتر است از لبسهای دیگر اول
 آیه کریمه مذکور شده از آنجا که لفظ مبتدا در خبر مثل القارعة مائة
 زیرا که القارعة مبتداست و مائة مضاف مبتدا است و القارعة
 خبر است و جمع این مبتدای همیم یا خبر خبر از مبتدا اول است
 از خبر لفظ مبتداست و اگر خبر شبه جمله باشد نیز مستقیم رابط
 بذرا و مثل کس در وقت عمل تفریح در ذالک مبتدا و خبر و درین
 فصل تمهید فرمودت معلوم میشود بدانکه در این عبارت نیز
 کلمه خبر که مبتدا و خبر داخل میشود و مبتدا و خبر از زیر حکم مبتدا
 چون بر سر نیزه و ان سره قسم است قسم اول کلمه خبر است
 که مبتدا را رفع میدهد تا کس مبتدا باشد و خبر مبتدا را الضم
 میدهد تا خبر از کس باشد و آنها سر نیزه فعلند که انمار افعل
 ناقصه میگویند و کس حرف و انمار اول ناقصه میگویند
 و افعل ناقصه است کس آن بجمع است مستشف بجمع و در اینجا
 در اول نام از آن حالت که داشت بر حالت ویرا یکدیگر در اول

منصف بصفه و وجه که بجمع گوید در وقت جمع از حالت کالت
 دیگر گوید در وقت مذکور منصف بصفه و وجه که بجمع گوید
 در وقت کالت از حالت کالت دیگر یا منصف بصفه یا کالت
 که بجمع گوید در تمام روز یا منصف بصفه از حالت کالت دیگر
 یا منصف بصفه یا کالت که بجمع گوید در تمام شب از حالت
 کالت دیگر یا کالت که بجمع شد منصف بصفه یا کالت در صفت
 بصفه دیگر یا کالت که بجمع نیست و تا زال و اما انکس و فنی
 و ما بر هر چهار بجمع همیشه است و ما دام که بجمع در آن باشد
 که بجمع صفت منصف یا کالت یا کالت که بجمع است و کس
 در وجهی بجمع گوید و منتقل از حالت کالت دیگر یا بجمع منصف
 یا بصفه مستعمل میشود زیرا که مقید به بوقوع از آن اوقات
 مذکور و مثال آن که بجمع است به چینی است و کالت الله
 یعنی هست خواتون باغبانیت و مثال همه شتمه معنی مذکوره
 چینی است کالت از غیباً یعنی بجز بر غنیه و اس الغنی تقریر
 یعنی گوید اول شب از کس بجمع بود تقریر گوید بر ان غنی تقریر
 در تمام روز

چنانکه میگویند شکیون زید ساما کنی عانفا و زید کائن غنیفا و
 و اعیننی که کس خبر و بر این غنیفا و بدانکه کاه یا کاه که خبر
 مقدم شد بر اسم مثل کائن صفا علیها زید المؤمنین صفا که خبر کائن
 باشد مقدم شد است بر لفظ اسم است و کاه باشد که فعل نیز
 مقدم شد مثل عالما کان زید اما کنی حکم در لیس و ما دام کس
 نیست بجز قالیسی زید و عاها مالا عمر و کفنی یا زینت
 و اما تاولا شبرستان بلیسی پی عمل ایشان مشروط است
 بشرط حد اما تالیسی حریبه که اسم آن مقدم باشد بر خبر و آن
 زاید بر اسم ان داخل نباشد و الا خبر خبر آن نیز داخل نباشد مثل
 ما زید عاها و ما مابدا بشرایسی اگر خبر آن مقدم باشد بر اسم مثل
 ما قالم زید یا کالت آن زاید بر اسم او داخل شد مثل ما ان
 زید قالم یا کالت الا بشرط او داخل شد مثل ما زید الا قالم
 در این سه صورت عمل نمیکند و ما بعد آن جمله و خبر خواهد
 بود و اما تالیسی عمل او مشروط است بان شرط مذکوره
 در مابدا شرط اول آنکه اسم مذکوره باشد هم آنکه در شروع واقع

دیگر

واقع شود مثل فعل مبتدی نعتی ملائمتی علی کار فی قیام
 و کلا و زمرتا قضی الله و ایضا پس اگر اسم معرفه باشد
 مثل فعل مبتدی اذ لیلو دم یوزق خلاصا منی الاذ
 فلا الحکم مکسوبا و الا مال باقی علی نمیکند و بعد از
 و خبر فاعله یوسفی فلا الحکم مکسوبا و الا مال باقی باقی گفت
 این اسم جمله از بار بر بیت مبتدی را در این بیت تلمیح کرده اند
 و همچنین عمل نمیکند اگر در مرتبه واقع شود در معرفه مثل لا رطل قام
 تم کلام از نواسخ کلمه چند نه که مبتدا را نصب میدهند که اسم آن
 باشد و خبر را رفع میدهند که خبر آن باشد و آنها معروف شده است
 بفعل برت و لای شسته بان و معروف شسته بفعل این است
 این و آن یعنی بدست و تحقیق و کان مجهول و با و کئی تو
 لیت و لعلی یعنی کالی که صد چنانکه میگویند آن زمینها
 عالم و یعنی آنست فاضل و کان القاضی و کئی افاه
 مجهول و لیت العالمین معروض و لعلی زمینها فاضل
 و الا شبهه بان که او را لا من فیه الجنسی میگویند عمل نمیکند

مردوز

مردوزتر که اسم از کوه باشد مضاف مثل لاهاب کرم مذکور است
 مضاف باشد مراد از کوه مضاف است که واقع شود بعد از
 کلمه که معنی آن اسم و متعلق با و باشد مثل لا جمیلا فعل مذکور
 و لا حرام علی امیر لیس اگر اسم او معروف باشد مثل زید
 قائم هیچ عمل ندارد و بعد از مبتدا و خبر فاعله یوسفی
 مفرر باشد مبتدی فرج بعد مثل لاهل و لا قوه الا الله
 قسم سیم از نواسخ کلمه چند نه که مبتدا و خبر را نصب میدهند که
 مفعول است بان باشد فاعله را افعال القلیوب میگویند که
 بعضی از این بعضی کان است و بعضی دیگر بعضی از این
 بعضی و ایچکان است این است طنت حسب و قلت و زعمت
 یعنی کان کردیم و کلمه بعضی علم است این است علت است
 و وجدت بعضی از این است چنانکه میگویند طنت زید فاعله
 حسب زید قائم و قلت الزیدی فاضلی و زعمت زیدی
 صدق و علت عالمی عالمی عالمی است این است فاعله
 و لیت با الف اسم زار فاعله و وجیت ما و الا الله حق و لیت

جمع مشرفات اینها نیز همی حکم دارند چنانکه در افعال
 ناقصه حاکم شد و بدید است که هرگاه افعال ناقصه
 قبل از کلمه استقام یا کلمه کفر یا لام است و واقع شوند
 معانی میشوند از عمل خبر عمل این باطل میشود و لفظ
 مثل علمت بدفا ثم و لست ما دین قائم و دین است
 عالم اما در حقیقت نمیدانند خبر را مبتدا خبر که در لفظ
 مرفوعه است محل این نصب است که مفعول این
 افعال باشد در بعضی هرگاه که افعال مرفوعه واقع شود در
 مبتدا و خبر یا که متاخر شود از این در صورت ا
 القامی برت بعضی مثل کردن عمل این نام در لفظ
 و هم در بعضی مثل زید علمت قائم و زید قائم علت فعل
 فصلی در اسما منصوب باشد که اسما منصوب در
 کلمه عربی نبرده (ترجمه افعال ناقصه و خبر ما و لا
 مشرفان بلیس و اسم حرف شبهه بفعل و آ
 لاء شبهه بان و اینها معلوم شده اند در نواسخ

مفعولیه

و مفعول به و مفعول مطلق و مفعول معه و مفعول له
 و مفعول فیه و بعضی از اقسام سادس و حال و تمیز و
 مستثنی و اینها در فصل چندینم که در پیشوا از الله تعالی
 فصل در مفعول به بدانکه مفعول به عبارتست
 از اسمیکه فعلی فاعلی بر او واقع شود مثل زید را ضربت زید
 بعضی زنه ام زید را و مثل عمرو در زید مکرم عمرو را بعضی زید
 اکرام کننده عمرو را و زید را ضرب در مثال اول که فعل
 تکلمه است واقع است بر زید و اکرام در مثال دوم که فعل زید است
 واقع است بر عمرو و از این معلوم شد که ذات مفعول به
 پیایه که قبل از وقوع آن فعل موجود باشد تا تواند که آن فعل
 واقع شود بر آن پس اگر خبر بر باشد که همان فعل بود که
 مثل السموات در خلق الله السموات و مثل
 شعری در قلت شعرا را بر تحقیق آنرا مفعول مطلق
 مینامند و اصل در مفعول آنستکه مؤخر باشد از فعل فاعل
 چنانکه در مثالها گذشت و گاه باشد که مقدم شود بر فاعل

سأجاء آل فرعون النذر بعين لور آل فرعون
 اندازنده کان بی آل فرعون که مفعول است تقدم
 است بر النذر فاعلت و مثل فر بنزید بعین زدر مرار
 لدر مثل ضربی زید تفتیح مفعول واجب است زیرا که اگر
 اولاً متوفّر از ضرب زید است که لازم مراداً لفظاً
 غیر با وجود آنکه اولاً متصل تان کرد و این با این نیست زیرا
 که غیر از مفعول زرفعل بنا بدست مکرر وقتیکه اولاً
 متصل بفعل نتوان کرد مثل اینکه مقدم شود بر فعل از
 برابر غیر ضربانند ای ک تعبیر یا آنکه بعد از آن واقع
 شود مثل ما ضربید الایاتی و گاه باشد که مفعول مقدم
 شود بر فعل و فاعلی مثل زید افریت و ایاتاً دعوا که در این
 صورت تقدیم مفعول واجب است زیرا که ای اسم شرط
 است و اسما شرط پساید که در صدر کلام واقع شوند همچنان
 اسما استفهام صلاحت طلبنده مثل من ضربید که من اسم
 استفهام است و مفعول واجب تقدیم است و تقرب

فعل مفعول

که فعل مفعول است و غیر مستتر است در آن یعنی است
 و گاه باشد که تقدیم مفعول بر فاعلی با این باشد و آن تقسیم است
 احوال فاعلی و مفعول هر وقت تقدیم بر فاعلی باشد و در کلام
 قرین بنانه که دلالت کند بر فاعلی و مفعول مثل ضربی
 و عیبی اما اگر در کلام قرین لفظاً مفعول باشد که در
 کند بر فاعلی و مفعول بی در این وقت تقدیم مفعول واجب
 اما قرین لفظاً مثل ضربی مفعول بر فاعلی است و آن سبب است
 دلالت میکند بر اینکه فاعلی آن متوفّر است و آن سبب است
 اما مفعول مثل ارفعفت الصغیر الکبیر یعنی بزرگوار
 زن کوچک زن بزرگ زیرا که معلوم است که زن بزرگ
 یعنی فردی زن بزرگ بیشتر نمیدهد و مثل اهل الکثری
 یعنی فردی امر و در این چه معلوم است که امر و
 یعنی در یکی را فصلی در مفعول مطلق بدانند مفعول
 مطلق و تقسیمت قسم اول باشد است از مصدر یک مطلق
 بر او ملحق که بعضی آن باشد اعم از اینکه موافق باشد

باشد بالفظ او مثل ضربی در ضربت ضرباً یا الله وقت
 نداشته باشد مثل جلوس در قعدت جلوس زیرا که
 لفظ جلوس که مصدر قعدت باشد غیر لفظ جلوس است
 اما معنی هر یک است و آن نسبتی است و پساید
 که آن مصدر رسد و مسند الیه بنا بر پس مثل کلام
 در کلام کلام حنی یعنی سخن نو سخن خوب است
 و جده ربه جده یعنی قد کرد بدوست مفعول مطلق
 نیستند زیرا که کلام در مثال اول مسند است و جده
 در مثال دوم مسند است و قسم هیچ عبارتست غیر
 غیر مصدر که مطلق شود بر آن عاملی که آن عامل
 موجود شده باشد مثل السموات در خلق الله
 السموات و مثل ثمار در قند ثمار و قسم اول کلام
 نالیده بیان نوع یا بیان عدد میباشد و قسم دوم کلام
 ماهیت و حقیقت آنچه موجود شده آن عامل میباشد
 فصل در مفعول به بدانکه مفعول به عبارتست

از مصدر

از مصدر یک کرده شود از بر آن فعلی که پیشینگی که فاعلی
 آن مصدر و فاعلی آن فعلی و زمان مصدر و زمان فعلی یک
 مثل ضربت زیداً تا در بی بعضی زدم مخ زیداً از بر آن است
 آن پس تریب مذهب است که فعلی فردی بر سر او کرده
 شده است و فاعلی هر دو یک است و آن ضربه فاعلی است
 و زمان تریب و زمان فردی نیز یک است زیرا که وقت
 موعود است با فاعلی زید همان وقت زدن او است پس اگر
 فاعلی مصدر و فاعلی فعلی یک نباشد آن مصدر را مفعول
 نمیکند و لفظاً نیز نیست بلکه او را مفعول تعلیل
 که نام است مجز و سبب زید مثل لکن لکن لکن ایام
 یعنی لکن در مضمون است و سبب بر سر او کرده کردن تو مرار
 که فاعلی مصدر که اگر مکرر کردن است غیر مطلق است و
 فاعلی فعلی که مکرر کردن است غیر مطلق است و همچنین
 اگر زمان فعلی و مصدر یک است مثل خلعتت ثیاب
 ثیابی لغو یعنی کنتم رفت خود را بر سر خا سپیدن است

اگر چه فاعل هر دو یعنی کشیدن و خوابیدن یکیست و آن کشیدن
 منتهی است لیکن زمان این یک نسبت زیرا که وقت کشیدن
 رخت قبل از وقت خوابیدن است **فصل در**
 مفعول مع بعد بدانکه مفعول مع بعد است که واقع شده
 بعد از واو معیت یعنی واو که معین مع باشد مثل
 سر زید و عمر و یا معین که سر زید مع مع است
 عمر و یا مفعول باشد مثل کفایت و زیاده هم معین
 باشد ترا بازید بگذریم و آن از آنکه آن فعل لفظی است که آن
 در مثال یا مفعول مثل مالک و زید که مالک معین است
 ما تصنع است یعنی هر که میگویند زید پس اگر آن واو
 و او معیت نباشد بلکه واو عطف باشد پس در این وقت
 ما بعد آن مفعول مع که خواهد بود بلکه معطوف است
 بر ما قبل او یعنی هر که است زید بر ما قبل انواو
 ثابت است از برای آن اسم که ما بعد آن واو باشد
 نیز ثابت باشد زیرا که معین واو عطف شریک را زید

از برای معیت مفعول
 فعل بیان اسم از آنکه
 آن مفعول فاعل باشد

ما بعد واو

ما بعد واو با ما قبل او در حکم او آنم از آنکه آن حکم در
 یک زمان از آن ان حد شده باشد یا نه چنانچه در سر
 زید و عمر و اگر قصد کشیدن شریک کردن عمر و بازید
 در سر کردن آنم از آنکه با هم باشد یا نه عمر و را رفع
 میخوانند فاعل حکم باشد زیرا که سر زید و عمر و بر این
 تقدیر در حکم سر زید و سر عمر و خواهد بود و از این
 معلوم شد که اسم واقع بعد از واو گاه باشد که هم معین
 میتواند بود و هم مفعول با معین و قصد شریک یا قصد معیت
 اما گاه باشد که عطف معنی شود و آن اسم واقع بعد از واو
 معنی شود از برای مفعولیت بجهت مانع از عطف
 و آن مانع با الفطرت یا معنوی اما تعلق مثل وقت زید
 و مثل مررت بگذرید یا بنا بر منتهی صبح در مثال
 اول این است که عطف کردن بر غیر مرفوع متعلق
 بدون تاکید آن بر غیر مفعول یا بنا بر او اما مانع معین
 پس آن مثل فعل و اعطاف لانه عن القبح و این نه عطف
 عطف

و در مثال عطف
 بر غیر مرفوع بدون
 جار جابز نباشد

در مثال عطف
 بر غیر مرفوع بدون
 جار جابز نباشد

و این نه عطف بر غیر لازم است
 میان معطوف و معطوف علیه که فلا فاعل است
 چه اصل در عطف تغایر است اگر چه این لازم مرجح معیت است
 و اما مانع از عطف نیست لیکن با انضمام آن بلاغ
 مانع از عطف است و آن لازم است و قضی این سخن است
 با ضرورت عقل و ضرورت زمین و اعتقالات مقدسی
 و منافات آن با عطف چه از ضرورت عقل و دین معلوم
 است که اگر چه باید که از فعل قبیح ضایع حق تعالی
 فرموده که و نه عن المنکر یعنی هر که از منکر پس اگر
 کردن از آن منکر نقیض محبت است با آن و منافات
 دارد با عطف فصلی در مفعول فیه بدانکه مفعول
 است که در وقت گذر زمان یا بر مکه فیه در آن است
 چنانچه فعل کرده باشد و از طرف آن فعل میگویند
 پس میاید که معنی فعلی با آن باشد لیکن شرط
 نصب آن است که در آن مقدم باشد چه اگر ف

مفعول فاعل

مفعول فاعل پس آن اسم مجرور خواهد بود و جمیع ظروف
 زمانه خواه که معرفه باشند مثل اللان و خواه که مطلق
 و خواه که محدد باشند یعنی با سیر معنی و نهایت معنی
 داشته باشند مثل یوم و اسبوع و شهر و صحنه و خواه
 غیر مجرور یعنی با سیر معنی و نهایت معنی نداشته باشند
 مثل حی و در هر زمان هم قابل نصب بتقدیر چنانکه
 بلو شصت الیوم او و ما یعنی روزی که رفتیم امروز
 یا روزی که رفتیم شهر یعنی هر که هم و صورت
 سنه یعنی هر که هم سالی و جلست یعنی
 نشسته و قتر و وقت زمانه یعنی هر که هم زمان
 یعنی افعال که در این فعلها در آن زمان و اما
 ظرف مکان پس هر که هم باشد یعنی با سیر و نهایت
 معنی نداشته باشد قابل نصب خواهد بود بتقدیر مثل
 فوق یعنی بالا و تحت یعنی پایین و قدام یعنی برابر
 و خلف یعنی پشت سر و بیینی یعنی طرف راست و یمن یعنی

طرف جنب و اینها بجهت است میگویند یعنی هر چه جهت
 و مثل غنود و لوت و دوان یعنی از جمع بعضی کلمات
 یعنی جاد و هر اسم مکانی که از آن فعل مشتق کرده باشند
 مثل مر و بعضی محل را یعنی انداخته که از مر بر می آید
 یعنی انداخته مشتق است و مثل مذمت یعنی محل ذم
 یعنی جاد و رفیق که از زب یعنی رفیق مشتق است و مانند
 که از جعلت الحائف فوق زین و المفرات
 تحت یعنی کمر را ندیم الحاف را بالا بر زید و کلیم
 زیرا آن و جلست قدما که یعنی نشستن بر برابر تو
 و مثبت خلفک یعنی راه رفتن پیش سر تو و مثبت
 زمینک یعنی زمینم طرف دالت تو و مثبت یارک یعنی
 خابدم طرف جنب تو و قرات غنوک و لایک و لیک
 یعنی ضمیمه تیر تو و سرت معک یعنی راه رفتن
 با تو و تعدت مکانک یعنی نشستن بی تو و مثبت
 مرمر الکرماء یعنی انصاف محل زندگانی اهل کرم

در ذمه
 مذمت الاله

و ذممت مذمت الاله یعنی ذمتم راه علیه یعنی این خط
 فعلها در آن مکانها ايقاع کرم و اگر طرف ملک میگویند
 مثل دار و حوق و مسجد پس قابلیت نصب بتقدیر مذمت
 زیرا که جلست الدار و الوق و المسجد میگویند گفت بلکه
 جلست فی الدار و فی الوق و فی المسجد باید گفت
 فصل در منادی بدانکه مخزن منادی در در لغت
 آغاز کرده شده است و در اصطلاح اسمیت که طلب
 کرده شود قومه سمی آن بوس منادی یعنی بوسی
 او از کشته بگردد از طرف ندا و طرف ندا پنج است
 یا و یا و یا اگر منادی در باشد مثل یا زید و یا زید
 اگر نزدیک باشد مثل ارس رب چون منادی در است
 پس بدانکه هر منادی منصوب نمیشود مگر در وقتیکه
 نکره باشد یا مضاف یا شبه مضاف باشد مثل انک احمی
 احمی بگوید یا در خلاف ذمه یعنی احمی در بگردد مرا
 و مثل یارب العالمین و یارب و یا با

با العباد پس اگر معروف باشد و مضاف و شبه مضاف
 نباشد معرب نخواهد بود بلکه بر وجه است اگر معروف باشد مثل زید
 و یا رجل هر گاه که معلوم باشد معین باشد و مبنی بر الف است اگر تکرار
 باشد مثل یا زیدان و مبنی بر واو است اگر جمع مذكر سالم باشد
 یا زید بلانکه هر اسم بیکه الف و لام داشته باشد غیر از لفظ الیه صرف
 نداء بر او داخل نمیشود و اگر که خواهند در نداء کسر لفظ یا ایها
 یا لفظ ایتمارا مانند امیران و آن اسم معروف و الف و لام
 صفت یک از این دو لفظ میگردانند مثل یا ایها الرجل
 یا ایتمارا الف و لام فضا که در عا که حال عبارت است
 از چیزیکه بیان کند جهت و صفت فاعل را در وقت
 صدور فعل از او مثل یا زید را که یعنی اهل زید در است
 سوار بر این را که بیان کند جهت و صفت فاعل را که فاعل
 در وقت آمدن یعنی از لفظ را که معلوم شده که زید
 در وقت آمدن متصرف بصفت سوار بر وجه
 کند جهت و صفت مفعول به را در وقت و این

فعل اول

فعل بر آن مثل ضربت زید جان یعنی زخم من زید را
 در حالت نشستی پس لفظ جان بیان کرده است
 مثبت و صفت زید را که مفعول به است در وقت وقوع ضرب
 بر او نیز از لفظ جان معلوم شد که زید در وقت وقوع ضرب متصرف
 بصفت محسوس بوده و بدانکه حال گاه بیان جهت مبتدا و مفعول
 ابر لا غیر میفهمد در ظاهر اما فی الحقیقه یا یا و یا بیان فاعل یا مفعول مثبت مع
 کرده باشد بدانکه لفظ تا زید فی الدار قائما یا یا یا یا
 زید که مبتدا است در ظاهر میفهمد اما فی الحقیقه قائما یا زید مثبت
 از غیر زید که فاعل یا مفعول است کرده زیرا که معنی زید فی الدار قائما
 زید حاصل فی الدار قائم میباشد پس در لفظ حاصل
 که فاعل طرف نیست یعنی فی الدار غیر است مستزاد
 بصفت بزیاد و آن غیر فاعل است فاعل است که
 لفظ حاصل باشد لفظ قائم است از آن غیر غیر
 چنانکه در لفظ شخی در هذا مجلس شخی این شخی
 است در حالت پسر بر بیان مثبت ضرب میکند یعنی مجلس

لیکن در تاجیل بیان چیست مفعول کرده است زیرا که لفظ
 بعل اگر چه در ظاهر ضرت اما در تاجیل مفعول است
 که در زبان تنبیه یا تکرار است که از لاجم اشعاره مفهوم
 میشود حاصل تاجیل چنین است **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** و اثری بعلی
 آگاه میکنم و در آن مکتبم بوسه بر من در دست پیری
 او بی لفظ بعل مفعول به است در تاجیل بر اسطر خروید
 زیرا که هر گاه که بحر و بحر حرف جز تاجیل مفعول به است
 بنویسند حرف صبر و صفا لفظ صفا در آیه کریمه و
 و اتبعوه ملة ابراهیم حنیفاً یعنی پیروی کنید
 ملت ابراهیم را در حالیکه ابراهیم حنیف است
 بیان هیئت مضاف الیه را میکند که لفظ ابراهیم است
 لیکن در تاجیل بیان هیئت مفعول کرده است زیرا که آن
 کلام در تاجیل و استغوا ابراهیم حنیفاً است پس ابراهیم
 در تاجیل مفعول به است و بدانکه شرط حال التکرار
 باشد پس اگر در کلام عرب حال بصورت معرفه واقع

کلمات

شود انرا تاجیل باید کرد و مثل جا زید و عدله بعضی معنی
 یعنی تاجیل زید در حالت تنها سبب لفظ و عدله که بصورت
 معرفه است بجهت مضاف بودن او بضمیر صبر و صفا
 واقع زده تا بدیشی باید کرد و مضاف را که تکرار است و
 صل در مضاف حال التکرار معرفه باشد و کلام هم تکرار واقع
 میشود اما شرط تخصیص چنانکه در بحث مقدمه ذکر شد
 مثل مضافه تاجیل یعنی این در حالت التکرار در دست
 پس تاجیل حالت لاجل و او تکرار است لیکن تخصیص
 یافته است بسبب تقدم حال بر او و مثل فیها یفرق
 کل امر حکیم امر من عندنا یعنی در شب قدر
 کرده میشود هر امر حکم در حالیکه آن امر در نزد است
 پس لفظ امرها است از امر که مضاف الیه کل است
 و او تکرار است لیکن تخصیص یافته است بوجه تکرار
 که حکیم صفت است و مثل فی ربعة ایام سر و یعنی در
 چهار روز سر در حالت مساوات پس سوا حالت است

از تکرار که تکرار است لیکن تخصیص یافته است مضافه
 زیرا که در بعضی مقامات با تاجیل در تکرار تکرار است
 متضمن معنی بیان که رفع کند ابهام قرار گرفته را
 از ذات مذکور یا مقدمه قسم اول از تکرار یعنی آن تکرار
 رفع کند ابهام را از ذات مذکور التکرار رفع ابهام کند
 از مفرد و آن مفرد در اکثر اوقات مقدمه باشد مثل نقل زینا
 یعنی نزد رطلیت از روغن زیتون و اشتریت نمون
 سخنان بعضی ضمیمه صبر از روغن و عدله التکرار مثلها
 زیرا که بعضی صبر مثل اوست از تکرار و استعربت صبر
 جز پارضا یعنی چاره گرفته ام جز بر از زمینی زیرا که
 رطل و نمون و مثل و جریب میماند و مقصود از آن
 مفهوم غمیست مگر تمیز که لفظ زینا و سخنان و زینا و
 باشد و کلام هم عدد میباشد مثل اشتریت اشد شکر کوب
 یعنی در شکر و تحقیق که پس دیده ام یا زده عدد
 از تکرار که اگر کوب مذکور شود معلوم میشود که آن

ظن آن بازده

بازده عدد و چیزانند و بزرگم اعداد از دهه تا سه و پنجاه
 چنین باشد یعنی عدد یک از بازده تا نود و نه باشد تکرار مفرد و
 منصوب میباشد چنانکه میگوید عدد حشره عشره رجلا یعنی
 شتر و من بازده عدد در امر دان و مثل دو عدد ناموسی
 از پنجاه لیلته یعنی وعده کرده ام موسی را چهل عدد را از
 شبها و مثل آن همه آنی که تسع و تسعون نخته
 ولی نخته و ده یعنی در شتر و تحقیق که این برادر من
 از برادر است فودنه عدد در آن که سفند است شبان
 و اما جز آن عدد که زیاد است تسع و تسعون باشد پس
 آن مفرد و مجرور میباشد مضافه آن عدد بعد از آن چنانکه
 میگوید مائة عام یعنی صد سال و من من الف سنة یعنی
 پنجاه هزار سال و تکرار آن عدد که گفته از احد عشر
 باشد و بازده از ده باشد جمع و مجرور میباشد مثل ثلاث
 لیلات ثمانیة ایام و تسع رجال و عشر سنه و اما قسم
 حکیم از تکرار یعنی آن تکرار که رفع کند ابهام از ذات

مقدّمه آنکه رفع ابهام کند از نسبتی که آن نسبت
 در جمله باشد مثل طاب زید نف یعنی نفسی شد است
 زید از جهت نفسی یا در شب جمله مثل زید طیب نف
 یعنی نفسی است از جهت نفسی زیرا که نسبت طیب نسبت
 بزید در مثال اول و بصیر او در مثال ثانیه مهم است
 و معلوم نیست که چه چیز از زید نفسی است و لفظ
 نفا رفع ابهام میکند این نسبت را و این قسم رفع
 ابهام از زوات مقدّمه میکند زیرا که معنی طاب
 طاب زید نیست طاب کسی زید یعنی نفسی شده
 است چیزی از زید و لفظ نفسی مقدّمه و مهم است
 و نفا رفع ابهام آن میکند و بر این قسم طیب
 فصلی در مستثنی بدانکه لفظ مستثنی در
 اصطلاح اهل نحو مشترک است در میان دو سخن
 یکی استثنای متصل میگویند و دیگری استثنای
 منقطع پس مستثنی متصل آنکه مخرب باشد از تقدّم
 که مذکور است

که مذکور است آن متعدّد در لفظ یا مخرب مقدّم
 و افرام او بکلمه الا و اوقات او است و حاصل آن
 که هرگاه یکی حکم متعلق شود با مری متعدّد و بکلمه
 الا و اوقات او بعضی از آن متعدّد را از آن حکم
 بدر کنند و ماعد اسر آن بعضی یعنی باقی مانده مندر
 جست در آن حکم پس آن بعضی که بدر کرده شده
 مستثنی است و آن امر متعدّد مستثنی منه است
 و افرام بدر کردن استثنای است مثل جاء القوم
 الا زید یعنی آمدند قوم مگر زید پس آمدن حکم است
 و متعلق شده است بمتعدّد که قوم است و بکلمه
 الا بعضی از آن متعدّد که زید است از حکم آمدن افرام
 شده و ماعد اسر زید از آن متعدّد در حکم آمدن
 داخل آن پس زید مستثنی است و قوم مستثنی منه است
 و این استثنای را تام میگویند باعتبار اینکه مستثنی منه
 لفظ مذکور است در کلام بسبب وجود او تام است و مثل

ما باقی آن زید یعنی ماعد اسر مگر زید پس زید مستثنی است زیرا که مخرب
 شده از حکم نیاید که متصل است بمتعدّدی و آن احد است
 یعنی ما باقی احد الا زید یعنی ماعد اسر که مگر زید و این قسم استثنای
 مخرب میگویند زیرا که نسبت بکلمه این کلام حالت و لفظ
 از لفظ مستثنی منه نشانی مستثنی و منقطع است که مخرب نمیشد
 از متعدّدی مشغول با احد الا حار این میماند که مگر الاغ را حار
 که مذکور است بعد از الا از جنس احد نسبت بکلمه این لفظ
 احد عبارت است از چیزی که صلاحت آن دارد که مخرب نشود
 پس حکم نیامدن مثل حار بوجه آنکه مخرب نشود از آن حکم و حکام
 مستثنی با الا و مستثنی با حار الا با بد و فصل مگر که میگویند فصل
 اول در احکام مستثنی با الا بدانکه مستثنی با الا منصوب است که
 در کلام هم موجب واقع شود خواه متصل مثل قاح القوم الا
 زید و خواه منقطع مثل جاء القوم الا حار و مراد از کلام
 موجب آنست که کلمه نفی و کلمه نکره استقامت برود و اصل
 مثل او در مثال گذر شده و همچنین مستثنی با الا و انصب

المرقدّم کلمه مستثنی منه خواه در کلام موجب واقع شود مثل جاء الا
 زید القوم یا غیر موجب فعل یا قاح الا زید القوم و لا یبق الا زید
 القوم اگر مستثنی مخرب از نسبتی نباشد و کلام موجب نباشد
 پس آن استثنای را از این صواب نیست یا در کلام مخرب باشد
 یا در کلام تام پس اگر متصل باشد و در کلام مخرب واقع شود مستثنی
 بحسب اهل اعراب باید که در بعضی ملاحظه باید کرد که اگر مستثنی
 موجب است و موجب و مبدو در اعراب ظاهر است و آن اعراب
 بمستثنی مبدئیه باشد که اگر عمل اقتضای رفع مستثنی منه
 میکند مستثنی را مفعول باید کرد مثل جاء الا زید و اگر اقتضای
 نفسی استثنی نیز را که مستثنی منصوب باید کرد مثل لا ضرب الا
 زید ابو تراب در زید را که مقتضای مستثنی منه است مستثنی را
 مجرور باید کرد مثل انذهب الا زید و استثنای متصل باشد و کلام
 مخرب نباشد و وجه حاجت بکلمه مستثنی و دیگری باقی
 کردن شدن مستثنی مثل مستثنی نه در عربی مگر مستثنی
 در نه باشد مستثنی را با هم عیب باید کرد مثل جاء القوم الا زید

المرقدّم

بنصب زید با شسته و الا زید بر غیر زید بنویسند خوانند که
 تابع القوم باشد و این معنی استماع در کلام عربی است
 از نصب با شسته و هرگاه مستثنی منه بیاید مستثنی تابع علی
 او خواهد بود مثل ذال الله و لا یسرف الا الفکار و لا یفتی الا
 عن ربهم مستثنی منه در این مثلها غیر مستثنی منه در خبر لا و مقدر
 و کمال آن غیر زید است و محسب که آنکه آن خبر غیر از کس لفظ کانی
 تقدیر میکند آن غیره علی خواهد بود و کس لفظ موصوفه تقدیر میکند
 غیر تابع فاعلی خواهد بود و فاعلی و نائب فاعلی هر دو در موصوفه تابعین
 استماع و منفوع خواهد بود غیر از رفع درین مثلها با زید باشد و دیگر
 استماع و منقطع باشد مستثنی را منصوب یا دیگر در کلام معنی
 باشد مثل باه و الا و نحوه در کلام تابع مثل ما قام القوم الا جارا
 و اگر چه بعضی افعال را نیز باید دانست و ما قام احد الا جارا و غیره
 لیکن این نصب ضعیف است و ضعیف کلام نیز غیر وضع است و بداند
 کلام موجب معنی نمی آید زیرا که اگر معنی کنند معنی است
 بخش چنانکه از جانش الا زید ظاهر شود که هر کس آمده اند

تا الا زید

معی الا زید و این نامه است مکرر در وقتیکه بسالعه و طریق خود مراد
 باشد یا وقتیکه در مفهوم بشود و قریب مثل قرائت الا یوم الجمع یعنی در آن
 در جمع روز یا هفته مکرر و در بعضی وقت اعراب بعد الا محذوف
 خواهد بود و کلا الا اثر ندارد و بدانکه اصل در کلام الا است که حرف
 باشد چنانکه معلوم شد و گاه باشد که اصلش بدرجند و غیره
 غیر استعمال میکنند پس کلام الا در این وقت صفت است حرف است
 نیست و آن قیاس است که لفظ الا بعد از جمع مکرر غیر محسوس واقع
 شود مثل جاء الرجال الا زید معنی آنستند در میانیکه خبر زید اندر سر است
 در این معنی نیست که زید در استماع منقلب بسیار که بعد الا اطلاق
 باشد در فاعلی الا یقین تا آنکه افعال محسوسه و در استماع
 منقطع بسیار که بعد از افعال باشد و درین مثال میتوان خود
 که زید داخل شود در این مردمان و متوجه آنست که خارج میکند و حکم
 از جمع وضع است و در بعضی مثالها محسوس نیست اما اگر آن جمع
 مکرر باشد چنانکه یا آنکه مکرر محسوس باشد در الا زید است خواهد
 بود مثل جاء الرجال الا زید یعنی آمدند آن مردمان معلوم

الا زید و مثل اعلی و الا احدی معنی از برای امر غیر
 در وقتی که در هر است مکرر و بدانکه حکم ما بعد الا
 صفت در اعراب حکم فاعلی است زیرا که صفت تابع موصوفه
 در اعراب چنانکه معلوم خواهد شد از الله تم و چون لفظ الا
 صفت است قیاسیت اعراب در اعراب اعراب بعد واره
 چنانکه کس غیر رجال الا زید و رایست رجال الا زید امر مرت
 بر رجال الا زید فصلا و کس در افعوات الا بدانکه
 کلمات مجمله بر الا در استماع نشانی از غیر موصوفی و حالت و عطف
 و خلا و حکم مستثنی بعین و سوی و گواه آنستکه خبر در استماع اعراب
 لفظ غیره کان اعراب مستثنی بالا است چنانکه کس غیر زید
 ما رایست غیر زید و ما مرت غیر زید بر رفع خبر در مثال اقل
 و نصب خبر در مثال حج و جز او در حج عطفها بر حال ضایع
 کس را ما و ما غیر زید نصب بر استماع و غیر زید بر رفع تبعیت
 و این نامه ظاهر شده است در کتب الا و در اعراب سوی و گواه خلاص
 هست بعضی عربی را غیر زید اندند لیکن اعراب سوی

مقدار

مقدار است و اعراب سواء فاعلی و بعضی را منصوب نیز قیاسیت
 میدانند و مستثنی بحالت و عطف و خلاصه مورد است زیرا که این
 است کلمه حرفی جز آنست مثل قام القوم کما زید و عدا زید و
 خلا زید و در بعضی لغات مستثنی بیاید که کلمه منصوب است
 آمده پس این است کلمه بی این لغات افعالند و فاعلی این
 مستر است و ما بعد از آن مفعول خواهد بود و گاه باشد که
 ما مفعول بر عدا و خلا و فاعلی کس پس مستثنی بیاید کلمه در وقت
 البته میدید که منصوب باشد زیرا که ما عدا و ما خلا فعلند و حرف
 جری هستند چنانکه کس و عدا القوم ما عدا زید و ما خلا اعراب
 مستثنی بیاید و لا یكون بحکمیه منصوب است زیرا که این
 کلمه از افعال ناقصه اند و اسم این مستر است و مستثنی
 ضایع است مثل قام القوم بیاید و جلالی فزون
 لا یكون عمرا یعنی بی القوم زید و لا یكون الحی عمرا
 فصلی در مجرورات بدانکه اسم مجرور می شود پس اقل
 دخل حرف مجرور و هم اضافه کردن اسم دیگر مجرور

وحرور فبر انابت من بعض از مثل کسرت مسخ البصره
 لا الکوفه بعض کسرت کرم از بصره تا کوفه و عنی بعض از
 مثل تجاور السهم عن القوس یعنی در کسرت تیر ارکان و الی
 حتی فاشل سرت سرت منی البصره الی الکوفه یعنی
 کرم از بصره تا الحی کوفه و بعضی سوی بنویسند
 مثل حببت الیلک یعنی املام بسوی تو و علی فیه قول
 مرکبت علی الفرس یعنی سوار شد ام و سب و فی بعض
 در مثل الماء فی الحوض یعنی آب در حوض است و حقی
 یعنی تا مثل اکلت التمر الحقیق و اسبابه یعنی خوردم میوه
 تاسریش و کاف یعنی مانند مثل زید کالاسد یعنی زید مانند سرت
 و لام یعنی از بارش الفخر لایل العلم یعنی منزه از بار اهل علمت
 و ملا منزه یعنی از مثل کسرت ملونوم کجسته یعنی نوشتم از زود
 و رت یعنی شایه و ب یثه بابیه ر مثل رب سقر مبارک
 انش آتیه یعنی شایه بابیه بابیه که سقر مبارک را کسرت
 کرده باشم و و او رت یعنی و او یکم متفق یعنی رت باشد
 کسرت

مثل و قائله الحام تبات فردا یعنی شایه زن کویده بکویده
 که شب بود مراد وی به شمای و عاشق و عدا و ضایع مگر مثل
 قام القوم عاشق زید عدل زید و خلا زید یعنی بخوارست از هر مرد
 مکر زید و با مثل مررت بزید یعنی که زید مکر زید و مثل لب الخمر
 الریحیم یعنی بار میجویم بنام خدا که این صفت دارد که زید و حقی
 و مثل کسرت اللذاب بیدی یعنی نوشتم کسرت لب است خجوم
 و و او قس مثل و الله و باه قس مثل باسه و تا قس مثل باسه
 فصله و راضفه بدانکه اضافه بر قس است اضافه معمول
 و اضافه لفظ است که مضاف و مضاف الیه معمول
 آن صفت نیز خواهد که آن معمول فاعل آن صفت باشد مثل زید
 من الوجه یعنی زید نیک دوست و خواه که نایب آن صفت
 مثل زید معمول الدار یعنی زید معمول است خانه او و خواه
 مفعول آن صفت باشد مثل زید ضارب عمر و یعنی زید
 عمر کسرت و اضافه مفعول مضافه لفظی است یعنی مفعول
 در او صفت مضاف معمول باشد و آن کسرت است زیرا

کمال

که این معنی متفق بر شود در وقتله مضاف و مضاف الیه
 و کلام صفت و معمول بنامه مثل غلام زید و در وقتله
 صفت بنامه مضاف الیه معمول او بنامه مثل کرمج البلد و
 در وقتله مضاف صفت بنامه و مضاف الیه معمول آن بنامه مثل
 فرز زید و بدانکه در افاضه معنوی صرف جز در میان مضاف
 و مضاف الیه تقدیر است و آن صرف جز لام است که مضاف الیه
 جنس مضاف بنامه مضاف بر مضاف بنامه و ظرف
 او نیز بنامه مثل غلام زید زیرا که زید جنس غلام است
 و نه ظرف و پس این اضافه را اضافه لام میگویند یعنی تقدیر
 لام است پس معنی غلام زید غلام زید خواهد بود و نه آن
 که مضاف الیه جنس مضاف بنامه یعنی صادق بر مضاف بنامه
 و اصل او بنامه مثل فاتح حیدر زید زیرا که حیدر صفت
 بر فاتح بنامه که کسرت الحاق حیدر و اصل او است زیرا که
 اصل است از بر فاتح امین یعنی آن فاتح از امین
 شده است پس معنی فاتح حیدر فاتح من حیدر است و نه آن

در مضاف الیه

در مضاف الیه ظرف مجتهد مثل صباح النهار و قیام اللیل یعنی
 روز و روز و بر ظرف است بنامه زیرا که معنی آن صیغه النهار
 النهار و قیام فی اللیل یعنی روز و کسرتی در روز و بر ظرف
 در شب و بدانکه هر اسمیکه مضاف شود با کسرتی متبوعی یا
 بنامه یا نون ثقیفه یا نون جمع آنها را حذف باید کرد مثل جاء
 ضارب زید که اصل او جاء ضارب زید است و مثل جاء
 ضارب زید که اصل او جاء ضاربان زید است و مثل جاء
 ضارب زید که اصل او جاء ضاربون زید است و این متبوعی
 را از اول و نون ثقیفه از اول و نون جمع را از سر حذف کرده
 و مضاف ساخته اند و نامده اضافه لفظی است که تکلیف
 در لفظ فاعل نشانی بر صفت حذف ثبوت یا ثبوت و از این جهت از
 لفظ میگویند و نامده اضافه معنوی است که مضاف معنی و
 مضاف الیه معنی بنامه مثل غلام زید و تحقیق شود که مضاف
 الیه بنامه بنامه مثل غلام بل پس قائده ان بعض راجع است و این
 جهت از مفعول میگویند و بدانکه اسم مضاف مضافه معنوی است و لام

داخل ان نموده یعنی الغلام زید جاز نیست و نه آنها
 باضافه لفظ بی اگر برسد و مضاف الیه مجرور از
 الفه لایحه و مضاف بحکمیکه با سیمیکه معرفه بلام غیر
 نیکنه الف و لام داخل آن نموده یعنی مثل القصار زید
 جاز نیست اما هرگاه که مضاف با فقه لفظ متبینه یا
 جمع باشد مانند مضاف الیه معرفه بلام مضاف بوزن معرفه بلام
 و لام جمله بی فعل الف و لام بر مضاف در این چهار صورت جاز
 مثل القصار زید و القاروا عمر و اول القارب الرجل و القارب
 الرجل فصل در توابع بدانکه توابع جمع است و تابع است
 و تابع عبارت است از جمله که اعراب آن بتبعیت ان السه
 مذکوره در زوفاست و منصوبات است و مجرور است مانند معین
 تابع کلمه ایست که واقع شود بعد از کلمه دیگر از آن
 کلمات مذکوره و معرب باشد با و اعراب آن کلمه بر سبیل است
 و تابع پنج است نعت و تاکید و بدل و عطف و
 و عطف نسق و نعت تابعیت که دلالت کند بر معنی

در مثنوی

در مثنوی خود مطلقا بعض حصول انفع از منبع مفیده
 نیست بزوان عدد فعلی از و بر زمان وقوع فعل برادر
 سخن آنکه حال مقیدت مقیدت بران وجه که راسته مذکور
 ظاهرند که لفظ را که درایت زید را که باها هست و در
 رایب زید را که کتب نعت است زیرا که را که در مثال
 اول دلالت میکند بر تصحیف بران تصاف زید بصفت
 سوار اما ان التصاف مقیدت است بوقت وقوع فعل
 بر او و در هر دو این چنین نیست بلکه دلالت میکند بر آنکه
 زید مفروض یعنی ان زیدیکه رویت بر او واقع است
 متصف است بصفت سوار و فائده نعت است
 دن از بر اسامی مکرر تخصیصی آن مکرر است مثل هوش
 رجل عالم یعنی آمد ملام در دوزان زیرا که این نعت عبارت
 است از عالم رجل را که منعموت است مخصوص کردانید
 و از همه احتمال جاهل بودن او بدر بر و فائده نعت
 او محل از بر اسامی مکرر تو فیح اوست مثل بائس

زید الخائب یعنی نکره از زید که این صفت دارد کفر
 رسیده است و گاه باشد که نعت را آوردند از بر
 مجرور مع و شایسته و در سبب الله الرحمن الرحیم است
 و گاه باشد که از بر مجرور است چنانکه در اعرفنا
 من الشيطان الرقیع و گاه باشد که از بر است چنانکه ان معنی که
 از متبوع معلوم باشد چنانکه در نطقه و اوجه باشد زیرا
 که تا در نطقه دلالت بر و نه میکند و این نعت که
 واحد است مؤکد آن معنی است و گاه باشد که از بر مجرور
 ترجم باشد مثل اللهم عبدک المکین ارحم الراحمین یعنی با اولاد
 بنده تو که این صفت دارد که پیوسته است روحش کنی
 پس وصف کردن عبد به پیوسته که از بر مجرور ترجم
 است و بدانکه نعت بر مفعول است اول الله
 نعت صفت متبوع باشد مثل هوش رجل عالم زیرا که
 عالم صفت رجل است هر چه از آنکه نعت صفت منه
 متعلق متبوع باشد مثل جاز رجل عالم ایوه یعنی

افرد

مراور که عالم است پدا او زیرا که عالم در این صفت
 رجل نیست بلکه صفت متعلق او که پد است بی تو
 اول از نعت تابع منعموت میباشد در زه و نیز و ان
 افسست و نصب مجرور و افراد و تثنیه و جمع و تکثیر و
 تانیث و تعریف و تکرار تابع نموده در کلمه ازین ده
 چیز مکرر چهار چیز زیرا که در یک کلمه در یک عالم ازین ده
 و نصب و بر محقق نموده مکرر و از تعریف و تکرار
 نیز مکرر و از تانیث و تکثیر نیز مکرر و از افراد و تثنیه
 و جمع نیز یکی مثل جازید العالمی درایت رجلا عالما و لغزت
 الی امرأه حسنه و جاء الرجلان العالمان و در رجال
 العالمون و انبى الف نکات و ولایت الرجلین و صلی
 و رجلا جاهلی و ان حسنات و بر این قبایح و غیر
 از نعت تابع منعموت میباشد در پنج چیز یعنی در نطقه
 و نصب مجرور و تعریف و تکرار و جمع نموده در کلمه ازین ده
 پنج مکرر بی حکم وصف دلان پنج حال دیگر افراد

و تثنیه جمع و زید و تثنیه کلمه فعلی است چنانکه
 در کتب فاعلی معلوم شد یعنی و صرفاً مفعول باید بود در جمله
 که فاعلی مفعول باشد و خواه تثنیه و خواه جمع و همچنین تکرار
 و تثنیه و باعتبار تکرار و تثنیه فاعلی است یا آن
 تفصیلاً که در کتب فاعلی واضح گفته چنانکه کوه بر فاعلی
 بر فاعلی اوجه و فاعلی احوال و فاعلی ابا و فاعلی جارید
 و مفعول یا مفعول واره و فاعلی یا فاعلی الی جارید و فاعلی
 امره حسن غلامها و حسنه جاریدها و بر اینها فصل
 در تکرار بدانکه تا کنده تا بحسب که تقریر کند یعنی تثنیه
 و محقق کرد اندام متبوع خود را در نسبت به در مفعول یعنی
 هر گاه که کوه بر فاعلی تثنیه نسبت کنند آمدن را بر تثنیه
 مخاطب بخوبی میکند که آمدن از زید ها در زده باشد و تکرار
 سهوی یا نیان یا بخوبی است آمدن را با تکرار و هر
 کوه بر فاعلی تثنیه تکرار یا جارید تثنیه مخاطب بخوبی است
 و نیان و کوه در شمال اول و کوه بر تکرار در شمال جمع
 علیکنه بلا

تکثیر یک بجز می کنند باینکه تا آمدن را بر تکرار کرده نه از راه کوه
 و نه از راه کوه و هر گاه که کوه بر فاعلی القوم مخاطب بخوبی میکند
 که آمدن را با جمع تکرار باشد و متکلم نسبت آمدن را با هم داده
 باشد بر تکرار بخوبی و چون به تثنیه کلمه کوه بر فاعلی مخاطب میکند
 که مراد متکلم آنست که آمدن را با جمع تکرار است و کوه بر
 کلمه تکرار و تکرار بر فاعلی است لفظاً و معنوی لفظ عبارت
 است از تکرار کفایت لفظ متکلم است با تکرار زید و تکرار
 زید از زید و مررت بر تکرار زید و تکرار معنوی عبارت است
 از لفظ ضد مخصوص و اول لفظ نفسی صحیح و یعنی و کلا
 و کلا و کل اجمع و التبع و ابصع و ابتمع و اما تعلق نفسی
 و یعنی جمع اجمع اسم تکرار تکرار یعنی مفعول تکرار و
 مؤنث و تثنیه مذکر و مؤنث و جمع مذکر و مؤنث یعنی
 صیغه و ضمیر ایشان مختلف می شوند تا آنکه مطابق شوند با مؤنث
 چنانکه کوه بر مفعول تکرار و زید تثنیه یعنی آمدن زید نفسی صحیح
 و در مفعول مؤنث جا است مذکر نفسی و در تثنیه مذکر و مؤنث

جاء الزیدون انفسها و جاءت الزیدون انفسها و در جمع مؤنث
 جاءت الزیدون انفسهن و لفظ عینی نیز بر اینها
 است چنانکه کوه بر فاعلی تثنیه و جاء الزیدان عینها
 و الهمدان عینها و الزیدون انفسهم و الهمدان
 انفسهن اما لفظ کوه بر فاعلی مخصوص به تکرار و
 و لفظ کله بر تثنیه مؤنث مثل جاء الزیدان کلهما یعنی
 آمدن آن مرد مستی بر تکرار و درایت است تثنیه
 کلهما و مررت بالزیدون کلهما و مثل جاء الی تکرار
 کلهما یعنی آمدن آن کوه بر تکرار و درایت الی تثنیه
 کلهما و مررت الی تثنیه کلهما و باقی الفاظ تا
 آنکه مخصوصند بر تثنیه بی در لفظ کله صیغه مختلف می شود
 بلکه صیغه مختلف می شود و بی مثل است تثنیه العبد کله یعنی
 خریدم بنده را همه را و جاء الزیدان کلههم یعنی آمدن
 مردمان همه ایشان و جاء الجوار کلههم یعنی آمدن

کلیان همان را تا تکرار از تکرار تکرار صیغه این را مختلف
 می کنند مثل است تثنیه العبد اجمع اجمع ابصع
 یعنی خریدم بنده را همه را و بعثت الی تکرار
 ابصع و جاء الی تکرار اجمعون ابصعون ابصعون
 و جاء الی تکرار اجمعون ابصعون ابصعون ابصعون
 و فاعلی متصل بر لفظ از تکرار الفاعل تکرار تکرار
 باید که اول آن تکرار را تکرار از تکرار فاعلی متصل
 چنانکه اگر فاعلی تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار
 می کند تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار
 علیک یعنی زید تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار
 در مثل بدانکه بدل تا بحسب که مقصود است به
 بدون متبوع بلکه تکرار در متبوع از برابر و تکرار
 در تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار
 از تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار تکرار
 از برابر این ذکر کرد که تکرار و تکرار تکرار تکرار تکرار

کلیان

و بدل بر چه قسمت اول بدل کل از کل می بود بدلی
 کیم بدل اشتمال چهار بدل غلط اما بدل کل از کل گفته
 مدلول لفظ تابع تمام مدلول لفظ متبوع باشد مثل جاء
 زید اوک زیرا که مدلول لفظ جاء تمام مدلول لفظ زید است
 که مجموع ذات زید است و بدل بعضی از کل است که مدلول
 لفظ تابع جز مدلول لفظ متبوع باشد مثل فریت زید را سه
 یعر زید زید را او را زیرا که مدلول لفظ را سه می که است
 جزو مدلول لفظ زید است که مجموع ذات زید است و بدل
 اشتمال است میان تابع و متبوع ملاحظه باشد بفرای کلیه
 و جزئیة خواه که تابع مشتمل بر متبوع باشد مثل زید زید
 یعر بوده که زیدها همه او و مثل احرق زید قبا و غیره
 سوخت زید قبا آن بی لفظ و بدل اشتمال از زید
 است و لفظ قبا بدل اشتمال از و و قبا و قبا متعلقه
 بر زید و خواه که متبوع مشتمل بر تابع باشد مثل ای که
 یسئلونک عن السهم الحرام قتال فیه

یعنی بر سر

یعنی بر سر سینه و یا از ناه حرام جنگه روان حاصل معنی او
 این است که هر چه سینه را از جنگه کردن در راه و یا جایز
 است و او جنگه روان یا نه پس لفظ قتال بدل اشتمال است
 از لفظ السهم الحرام و السهم الحرام مشتمل است بر قتال نه قتال
 بر او و خواه که جمله را بر دیگر مشتمل باشد مثل ای جینی زید
 علم یعر یعنی آمدن زید علم او و حاصل معنی او اینست که
 خودی آمد مرا علم زید پس لفظ علم بدل اشتمال است از
 زید و جمله را از این معنی مشتمل بر آن دیگر نیست و بدل
 این قسم بدل اشتمال است که بر اثر او یعنی هرگاه که کفر
 ایچ زید معلوم میشود که جزو زید است و معنی است و خودی
 آمده زیرا که کلمت ذات زید معنی نیست و آن نیز
 شامل علم و غیر علم است پس بطریق اجمال در این
 علم دارد و چنین گفته اند و این وجه است در آن و قسم
 اول از بدل اشتمال میتوان گفت و بدل غلط عبارت
 از کلمه است که آن مقصود منکلم فیه باشد و منکلم

از کل کلام و اول است
 از کل کلام بطریق اجمال
 کلمه از کل کلام مشتمل است

در جین کلمه غلط کرده و لفظ دیگر را بی آن کلمه آورده
 مثل کلمه چهار در جاء زید چهار زیرا که مقصود منکلم آن بود
 که جاء چهار گوید و لکن غلط کرده و لفظ زید را آورد
 بعد از آن آگاه شد و لفظ چهار را که مقصود آن بود آورد
 و آنرا بدل از زید است فصل در عطف بیان بدانکه
 عطف بیان تابعیست که توضیح و تبیین معنی متبوع
 خود کند نه بیان طریقی که صفت ایضاً متبوع خود کند
 یعر و لا یفکر معنی قائم بذات متبوع خود نه صفت
 کند مثل عمر در اقصی باله ابو حفص عمر بن عمر بن عبید
 که توضیح و تبیین کرد متبوع خود را که ابو حفص است
 و دلالت بر عمر و صفیت ندارد و یعر فرق
 نکرده اند در میان عطف بیان و بدل کل و لفظ چهار
 در این مثال بدل کل از ابو حفص میباشد و حال آنکه
 فرق بسیار است در میان عطف بیان و بدل کل کلام در
 لفظ ویم در معنی اما در لفظ پس در مثل اما الضات

البرق

البرق زید معنی زنده ام مرد را که نام او زید است
 چه زید در این بدل از البرق نیست از خود زیرا که اگر بدل
 باشد پس البرق در حکم سقوط خواهد بود زیرا که بدل مقصود
 به نسبت است و بدل منته مقصود نیست چنانچه در بحث
 بدل معلوم شد و حاصل ترکیب این کلام چنین میشود که
 الضات زید و این ترکیب نیز جایز نیست چنانکه در بحث
 اضافه معلوم شد که صیغه مفرد معرفه بالف و لا معنی
 عینیه با سیمیه مجرور از الف و لا معنی است پس متبوعی
 که زید در این ترکیب عطف بیان است و بدل نیست
 و اما در معنی پس فرق است که بدل مقصود است
 بالنسبه و عطف بیان مقصود بالنسبه است بلکه مجموع
 آن مقصود است بالنسبه و او را از بر این توضیح متبوع
 آورده اند پس در مثل اقصی باله ابو حفص عمر بن عمر
 اگر عمر مقصود بالنسبه باشد نزد منکلم ابو حفص یا زید برای
 تمهید ذکر او آورده اند بدل ایچ و اگر مقصود بالنسبه باشد

نزد و تکلم بل با و مضمی مقصور باشد و عمر از زید را در وضع
 و تبیین او آورده باشند عطف بیان خواهد بود و این
 زید در مثال جاء اف که زید در افعال در زید
فصل در عطف نسبی عطف کردن کلمه
 بر کلمه دیگر که در عطف بلائکه عطف کسب به نسبت که
 مقصور است بالنسبه یا تنوع او یعنی هر مقصوره
 به نسبت آن چیز که منسوب شده در ظاهر مجتمع مثل
 جاء زید و عمرو در کلمه جاء زید و عمرو خواهد بود و در
 عطف اینست ولو و مثال او گفته شد و او یعنی
 مثل جاء زید و عمرو و آن نیز معنی بی مثل جاء زید و
 عمرو یعنی آمد زید پس عمرو لیکن فرق میان فاعل
 آنست که فاعل بی بیفصله و تم با فاعله و ام معنی
 مثل لا ادر اقام زید ام عمرو یعنی غرض از آنست
 زید یا عمرو و بی معنی بلکه مثل جاء زید بل عمرو
 آمد زید بلکه عمرو و بدانکه اگر ضایعند که عطف کنند

نزد و تکلم بل با و مضمی مقصور باشد و عمر از زید را در وضع و تبیین او آورده باشند عطف بیان خواهد بود و این زید در مثال جاء اف که زید در افعال در زید

چیز را بر ضمیر مرفوع متعلق بچیز دیگر باید که آن ضمیر اول
 مذکر که سازند لغیر منقصد و بعد از آن عطف کنند از غیر
 بر آن بنا برند بی صحت مثل فریت ان و زید یعنی زیدم
 من و زید و بی آنکه اول شود کسب از عطف بر آن
 نمیکنند یعنی فریت و زید نمیگویند که در وقت کسب
 باشد در مثال ضمیر و عرف عطف مثل فریت الیوم
 و زید و هر گاه که عطف کرده شود ضمیر بر ضمیر مجرور
 باید که جاران ضمیر را بر سر آن معطوف نیز داخل کرد
 خواه که آن فارصه بر همه اسم مضاف مشتمل است
 و زید و جدا غلغله و غلام زید و آن ضمیر مجرور کرده اند مثل مرت
 بدون اء دره جار تصدیق در اعراب فاعل مضاف ظاهر
 شده بود از آنکه کسب که فعل ماضی و فاعله هر دو بر سر اند
 و فعل مضاف معرب است بشرطه نون استبد و نون
 جمع مسند و فاعله باشد زیرا که اگر نون کشید فاعل
 جمع مریز و بلو مسند و فاعله جمع مریز خواهد بود

نزد و تکلم بل با و مضمی مقصور باشد و عمر از زید را در وضع و تبیین او آورده باشند عطف بیان خواهد بود و این زید در مثال جاء اف که زید در افعال در زید

بفرین و بفرین و اگر فاعل جمع مریز است با و متعلق
 شود مریز بر کون خواهد بود مثل الفاء بفرین وانی
 تقرن بی هر گاه مجرور باشد از بی فاعل مرفوع
 خواهد بود فاعله کلمه مجرور باشد از فاعله جانم مثل
 بفرین بفرین بفرین و منصوب خواهد بود
 عمل نصب هر دو فعل لغو مجرور اگر عامل جنم برابر
 از فعل لغو در صورت نصب چهار است اول آن
 مصدر مثل اطعم ان یخفی حرم بن مثل اطعم
 ارج الارض سیم از عمل نصب میکند شرط آنکه در
 صدر کلام دافع لغو در آن فعل مضارع که واقع شد
 بعد از آن بمعنی استقبال باشد نه بمعنی حال و ایح
 فاعله در میان اگر دان فعل مضارع نباشد کسب
 مثل آنکه کسب اذا امرت در جواب کسی که بگوید
 بتو اتی آنک و همچنین اگر بگوید اذ ولله امرت
 نیز فعل مضارع نصب میسر اما اگر بگوید اتی اذا

اگر ملک یا اذا تصدیق یا اذا یعنی حتی اگر ملک فعل مضارع را در این سه صورت مرفوع باید کرد زیرا که در مثال اول اذا در صدر کلام واقع شده و در مثال دوم فعل مضارع مضارع بمعنی استقبال بوده و در مثال سوم سیم نیز غیر قسم در میان اذا و فعل مضارع فاعله شده و آن چنین بجای باشد چهارم کی مصدر است مثل اگر متکلمی بگویند و نون نه کی مصدر است که لام بر سر آن باشد پس اگر لام نداشته باشد آن کی تعلیل ضایع بود نه مصدر و فعل مضارع منصوب میشود بان مصدر مقدّم بعد از آن که در مثال پنجم کی مریز یعنی آن که مریز و بدانکه آن مصدر است در نصب دادن فعل مضارع و از بی جهت عمل نصب میکند خواه ظاهر باشد خواه مقدر چنانکه کسب و بدانکه آن مصدر مقدّم باشد در محفت موضع اول بعد از آن تعلیل و مذکور شد تا جمیع بعد از حرف عطف هر گاه آن فعل مضارع معطوف باشد

اگر ملک یا اذا تصدیق یا اذا یعنی حتی اگر ملک فعل مضارع را در این سه صورت مرفوع باید کرد زیرا که در مثال اول اذا در صدر کلام واقع شده و در مثال دوم فعل مضارع مضارع بمعنی استقبال بوده و در مثال سوم سیم نیز غیر قسم در میان اذا و فعل مضارع فاعله شده و آن چنین بجای باشد چهارم کی مصدر است مثل اگر متکلمی بگویند و نون نه کی مصدر است که لام بر سر آن باشد پس اگر لام نداشته باشد آن کی تعلیل ضایع بود نه مصدر و فعل مضارع منصوب میشود بان مصدر مقدّم بعد از آن که در مثال پنجم کی مریز یعنی آن که مریز و بدانکه آن مصدر است در نصب دادن فعل مضارع و از بی جهت عمل نصب میکند خواه ظاهر باشد خواه مقدر چنانکه کسب و بدانکه آن مصدر مقدّم باشد در محفت موضع اول بعد از آن تعلیل و مذکور شد تا جمیع بعد از حرف عطف هر گاه آن فعل مضارع معطوف باشد

بر اسم جامد مثل وական بشر ان تكلم الله الا وحيه اوصى
 وراءه جبارك يرسل رسولاً من انك تصدق
 بنقد اوان يرسل كيرسل معطوفت يراوينا
 كه اسم جامد است وبنهني قول ان اللبس بجاوية
 وقرعيني چه آفت الوي من لبيس الشقوف
 يعر وان تقرعني زيرا كه تقر فعل مضارع است معطوف
 معطوف است بر لبيس كه اسم جامد است وجاهل معر
 شعر انك بتحقيق كه پوشيدن عبا شيمي چشم
 منه فندك باشد يعر دره لبتك منه فندك وقرع
 وكمم باشم كه سترت نردمنه از پوشيدن لباس
 فرب دره لبتك منه دليل وضاير باشم يعر لام
 جز فراه كه ان لام از برابر تعليل باشد مثل انزلنا
 اليل الذي كرتبتين المناس يعر انزال
 كردم بورت ارمه صا قرانرا تا افكه بيان نر
 از برابر معر پس لفظ لبتين مفترست بال

بني وفاه

بني وفاه كه ان لام مجوز باشد مثل لم يكن الله ليغفر لهم
 يعر لان يغفر لهم وفاه كه ان لام لام عاقبت باشد
 مثل فالتقطه ال فرعون ليكون لهم عاقبا
 يعر لان يكون وكاه باشد كه اهل نحو اين مرسته لام را
 لام تعليل ميگويند چه كاه بعد از واو معتبت يعر
 پس از واو كه معر مع باشد مثل لا تا كل استمكضرب
 اللبتن يعر مخدما را با است ميدان نيرترب وقرع
 اللبتن بان نيرترب اللبتن است پيجم بعد از واو كه معر
 يا معر الا بئذ لا الزيد او تعطيني حقي يعر اليه
 نگاه ميدارم ترا تا انكه هم حقي مرا يا انكه مكرمه حقي
 مرا ششم بعد از حقي بشرط انه ان فعل واقع بعد از
 حقي جمع است استغناك باشد نسبت با قبل حقي
 نه جمع حال يعر نبيد ان فعل كه واقع اليه
 قبل از حقي بلكه متوقع الحصول باشد فاه كه وقت
 نكلم نيز جاهل شده باشد مثل انك بقرع كرست حقي

احض البله بعين سركردم تا آنکه تا آنکه بشهر در اجم و
 قتلکه داخل شهر شده بانی و ازین قبیل است لغز
 لغز سیرج علیه عا کفنی حتی بوجه الینا موسی زید
 که بر وی موسی نسبت بزمان نکلیم و بعد براج اینان
 مستقبل است و حاصل زنده بود و خواه که ان فعل
 واقع بعد حتی قبل از زمان نکل حاصل کرده باشد
 چنانکه همان عبارت را کوی بعد از فعل خود بشهر سیرج
 و کایت یعنی نوبی که آن عبارت را سخته بود و قبل
 از دخول شهر و بعد از آنکه داخل شده فقل عمارت ساخته
 شده را میگویند که چون در وقت بزمان نکلیم هر شده
 آن نسبت بزمان سیر مستقبل بعد از این قبیلت و زلزله
 صحیح یقول الرسول زید که قول رسول نسبت بزمان رخسار
 ماضی است نسبت بزمان زلزله مستقبل است اما هرگاه
 که ان عبارت را بگویند در معنی داخل شدن خود بشهر پس فعل
 مضارع را مرفوع با بر کرد زید که بینه حال خود را بگویند

تا مثل ظاهر میشود و مقسم بعد از فاء نسبت بر
 الله واقع باشد بعد از زنی یا بعد از طلب لا یغنی
 مثل لا یغنی عنکم فموتوا فی ان یومنون
 طلب پس او یا امر است مثل انیت کلک
 یعنی یا پس بر امیکوم چه اکلم که خود مضارع
 منصوبان معصم بعد از فاء است نیز فاق
 اکلمک یا نیت مثل لا تطوفوا فید فیل
 علیکم غضبه یعنی طغیان میکنند و راویس
 نازل میشود بر ما غصم چه یک منضوب
 است با ن مقرر بعد از فاء نیز فاق یا
 تخفیف است مثل لا ادرت ان الله اقدر من رب
 فاصدق یعنی نیز فاق اصدق یا غمز یا سیرکت
 مهم فافوز فورا عظیمه فاق افوز یا تزجر
 مثل لغت الیغ الکسب سبب السموات

مقرن

خواه که لفظ او موجه باشد در کلام چنانکه معلوم شد و خواه که لفظ
 او موجه نباشد یا بلکه آنکه موجه نباشد در کلام لفظ دیگر است
 لفظ مقترن من آن باشد و ان مثل فعل طلب است هر گاه که جواب
 ان فعل طلب مستقلاً بقاء نسبت شده باشد مثل فاعل او
 یعنی برآمد تاروت و حکیم مبنی که بر پایداری کویا چندان گفته که ان
 توتی اعل و مثل لا تکفرت فی کافر من و اعل است
 میثوی که ازیرا که معنی آن اینست که ان لا تکفرت فی کافر
 یعنی اگر کافر توتی و اعل است میثوی و مثل من تاتی الی
 یعنی آیا مرا تویی پیش از آنکه من ترا زید که معنی او اینست
 ان تاتی الی که یعنی اگر مرا تویی پیش از آنکه من ترا زید
 یعنی فعل شرط را با لفظ اول شرط محذوف هر دو فعل طلب
 که عبارت است از فعل امر در مثال اول و فعل
 نهی در مثال دوم و فعل استفهام در مثال سیم که
 انما اورد و بزویا به و انست که هر گاه فعل طلب فعل
 منی باشد لا مرفوع یا فعل شرط محذوف و خواه که لفظ

مقرن ان است که امر او را تقدیر که کلام فاسد نباشد چنانکه
 از مثال اول ظاهر شده پس اگر کلام فاسد میشود باید تقدیر
 نظر بر آینه ان فعل نهی مقترن ان شرط خود بود و باید که ان
 فعل مضارع که در جواب ان نهی واقع شود مرفوع باشد
 بخرد مثل لا تکفرت فی کافر معنی ان کلام فاسد
 میثوی زیرا که معنی این کلام آنست که اگر کافر توتی و اعل
 است ازیرا که میثوی و این معنی از ان کلام مقصود نیست
 و همچنین اگر کویا را توتی که مطالعه جمله الی تاتی الی
 یعنی توتی که معنی مطالعه این را در آنجا که جاهل میثوی
 ان الی تاتی الی کویا را توتی که مطالعه جمله الی تاتی الی
 لکه علم الحق یعنی توتی که معنی مطالعه این را در آنجا که
 از بر اسرف علی کویا لا تفرق را در این تقدیر میثوی زیرا
 که اگر کویا را توتی که مطالعه جمله الی تاتی الی تاتی الی
 علی کویا کلام فاسد نیست زیرا که معنی این کلام آنست که
 توتی که مطالعه این را در آنجا که میثوی را توتی لفظ

مقرن است

ماطلع بعز فان اطلع باسته ميرت مثل
 هل تا تنه فاکرمک بعز فان ذکر مک یا
 عص موت مند الا تدق فاحذکک بعز فاقه
 اذتک فصل در جوازم بدانکه جازم جزم میکنند
 فعلرا بعز تکلفعلرا جزم میکنند و بس و بعض
 فعلرا جزم میکنند و انها که یکفعلرا جزم
 میکنند چهار مرتبه اول لم مثل لم لاولم و اولم
 لا مثل ما بقصر سم لا بعز مثل یفعلو جوامع
 لام امر مثل یفعلو و اما آنها فعلرا جزم میداند
 بی انهارا ادوات الشرط والجزاء کونیدیدر که
 فعل اول ازان فعل مجزوم بان فعل شرط
 میگویند و فعل بعز را جواب شرط و ضمیر شرط
 نیز مینامند و آن یا زده کلمه است اول این مثل
 تجلس بعز فاجاه که بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 و بعز ان مثل ان تقریب بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز

بنا

بعز ایما مثل ایما تقریب بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 بعز بعز بعز اورا بعز بعز جوامع مثل من تکریم بعز بعز
 بعز بعز که راتو اکریم میکنند بعز اورا اکریم میکنند
 بعز ما مثل تفعل افعل بعز کاریکه قید بعز بعز بعز بعز
 بعز بعز ما مثل ما تخف بظهر بعز بعز بعز بعز بعز
 اورا بعز بهان میکنند بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 قراء اقرام بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 ایان مثل ایان تکریم بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 میکنند اکریم کرده میگویند بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 تکریم بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 و مثل ای تجلس بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 من دهم از ما مثل از ما بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز بعز
 ان اعلمت در شرط و جزم ازین جمله عمل فرجه میکنند

تجمل در مثال اول مرفوع و لفظ يتيم در مثال ثانیه مجزوم
 فها مدح و الحمد لله رافع درجات العلماء و مفضل مدار
 هم على دماء الشهداء و صلى الله على فاتح الانبياء و
 عالمه النبياء در تركيب سجده الفاتحه در اذنيه فاعلم
 سورة كرمه فاحتمل ان تركيب كينيم تا طريق تركيب
 كردن در كلام عرب بر مقدار آن است و بعض
 ازان قواعد كذا شده بيا و بيا به و بدانند كه بخار بر
 آنها كچه طريق فها مدح بسم جبار و رحمت زيرا
 كه با حرف جر است و لفظ اسم مجرور است با و چون
 بهره اسم بهره وصل است انداخته اند و اسم مضاف است
 و لفظ الله مضاف اليه است الرحمن صفت الله
 الرقيب صفت ديكر است الحمد مبتدا است زيرا انه
 عبارت است از اسميكه مجرور بائذ از عمل لفظ
 و الحمد ان اسميست بدليل انه الف و لام تعريف يراو
 و داخل ثله و همچو عامل بر سر او نسيبت الله جبار و

مجرور است

و مجرور است زيرا كه لام حرف جر است و لفظ الله
 مجرور است با و رب صفت الله است و مضاف
 العالمى و العالمين صفت مضاف اليه است و جبار و بيا
 زيرا كه العالمين از ملقات جمع مذكّر است و جمع
 مذكّر است لم بين مجرور مستوفى الرحمن الرقيب هم صفت
 از بر سر لفظ الله مالك صفت است ديكر از بر سر لفظ
 الله مضاف است بلفظ يوم و يوم مضاف اليه است
 و يوم مضاف است بلفظ الدين و چون الدين معرفه
 و لفظ يوم چون مضاف بان شده ينتر معرفه شده
 و مالك چون مضاف و نه بلفظ يوم با ضافه معنوي
 اعتبار بر او است بمعنى فاضل بمعنى تبعوت ينتر معرفه
 شد از اين جهت جازي شده بودن مالك صفت از بر سر
 الله كه معرفه است اياك مفعول مقدم محلا تلتفوس
 است زيرا كه اياك ضمير است و ضمير با هم بمنزله
 فاعل فعل مضارع مرفوع بودن بجهت مجرور او

لفظ

از ناصب و جازم و فاعل او ضمیر است مستتر تقدیرش
 نمی بعین و ایات و او صرف عطف است و لفظ
 ایات نیز فاعل است مقدم و لفظ استعجاب
 فعل مضارع مرفوع بحسب تجرید بودن او از نوب
 و جازم و فاعل او ضمیر است مستتر و او ضمیر
 و این جمله ایات استعجاب معطوف است بر جمله
 ایات بقید اهل فاعل است و فعل است
 و معنی زیرا که لفظ اهد اهد فاعل است و فاعل
 آن ضمیر است مستتر در او ضمیر است و لفظ
 ضمیر متکلم مع الضمیر الضمیر است
 از لفظ الصراط بدل کلمت و مضاف است
 بلفظ الذین و الذین اسم موصول است متعلق
 الیه است و جراً و محذوف است زیرا که اسما و موصوفه
 بمنزله انعت فاعل است زیرا که انعم فعل
 ماضی است و تا مضموم ضمیر محذوف و ماضی

و لفظ

و جمع اینها که ضمیر فاعل است متصل شد بقید
 آن فاعل است که در اندرون فاعل و فاعل
 اسم موصول است نیز الذین مضافه جازم
 و محذوف متعلق است بافتت زیرا که علی حرف
 جر است و لفظ هم که مرفوع خبر عیب است مجرور است
 با و در محل و این ضمیر عیب اسم موصول است یعنی الذین
 و لفظ علی و الی هر که بر ضمیر و اظرف شوز القرآن
 منقلب شده بی مثل علیک و الیک و علیة و الیه
 است از بر اسرار الذین مضاف است بلفظ المغضوب
 و المغضوب مضاف الیه است و لفظ علیهم
 نیز جار و مجرور است متعلق است بالمغضوب
 و لا الضالین و او صرف عطف است
 لا الضالین جمع مذکر سالم است و لفظ
 الضالین معطوف است بر لفظ غیر و جار و جار
 چه جمع مذکر سالم است و جمع مذکر سالم بی مجرور

و جمع اینها که ضمیر فاعل است متصل شد بقید
 آن فاعل است که در اندرون فاعل و فاعل
 اسم موصول است نیز الذین مضافه جازم
 و محذوف متعلق است بافتت زیرا که علی حرف
 جر است و لفظ هم که مرفوع خبر عیب است مجرور است
 با و در محل و این ضمیر عیب اسم موصول است یعنی الذین
 و لفظ علی و الی هر که بر ضمیر و اظرف شوز القرآن
 منقلب شده بی مثل علیک و الیک و علیة و الیه
 است از بر اسرار الذین مضاف است بلفظ المغضوب
 و المغضوب مضاف الیه است و لفظ علیهم
 نیز جار و مجرور است متعلق است بالمغضوب
 و لا الضالین و او صرف عطف است
 لا الضالین جمع مذکر سالم است و لفظ
 الضالین معطوف است بر لفظ غیر و جار و جار
 چه جمع مذکر سالم است و جمع مذکر سالم بی مجرور



Handwritten notes in the top right corner, including the name 'موسى بن جعفر' and other illegible text.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عَلَى خَلْقِهِ مُحَمَّدًا وَآلِهِ
أَجْمَعِينَ

تَمَّتْ الْقُرْآنُ الْمَعْلُومُ

تَمَّتْ الْقُرْآنُ الْمَعْلُومُ

Handwritten text in the middle section, including the name 'موسى بن جعفر' and other illegible text.

موسى بن جعفر
أوقفه لخدمته

بسم الله الرحمن الرحيم
بسم الله الرحمن الرحيم

موسى بن جعفر
أوقفه لخدمته
بسم الله الرحمن الرحيم

Extensive handwritten notes on the right side of the page, including the name 'موسى بن جعفر' and other illegible text.